

Domovinski rat na prostoru istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema od pokolja u Borovu Selu do Sarajevskog primirja

Puljić, Ivan

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:058164>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-14**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Sveučilišni dvopredmetni diplomski studij povijesti i filozofije

Ivan Puljić

**Domovinski rat na prostoru istočne Slavonije, Baranje i zapadnog
Srijema od pokolja u Borovu Selu do Sarajevskog primirja**

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Domagoj Tomas

Osijek, 2022.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za povijest
Sveučilišni dvopredmetni diplomski studij povijesti i filozofije

Ivan Puljić

**Domovinski rat na prostoru istočne Slavonije, Baranje i zapadnog
Srijema od pokolja u Borovu Selu do Sarajevskog primirja**

Diplomski rad

Humanističke znanosti, povijest, hrvatska i svjetska moderna i suvremena povijest

Mentor: doc. dr. sc. Domagoj Tomas

Osijek, 2022.

Izjava

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, datum

27.6.2022.g.

Ivan Pujic, 0122227556

ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

U ovom će se radu govoriti o prvotnim sukobima na prostoru istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema zbog kojih je krajem srpnja i početka kolovoza 1991. g. došlo do sveopće agresije Jugoslavenske narodne armije i lokalnih pobunjenih Srba na Republiku Hrvatsku. Za shvaćanje intenziviranja srpske pobune na spomenutim područjima od ključne nam je važnosti pokolj koji se dogodio 2. svibnja 1991. g. u Borovu Selu, u kojem su srpski pobunjenici ubili 12 hrvatskih redarstvenika. Pritom će biti opisane posljedice spomenutog pokolja na prostoru istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema i tijek prvih protuterorističkih akcija u srpnju na istoimenom području. Prvi napadi pripadnika Jugoslavenske narodne armije, srpskih dobrovoljačkih odreda i lokalnih srpskih pobunjenika dočekani su spremno, no hrvatske vojne snage nisu im se na svim bojišnicama mogle uspješno suprotstaviti jer nisu imale dovoljno časničkog kadra i slabo su bile naoružane. Zbog spomenutih problema došlo je do brze okupacije Baranje, a i ostali dijelovi istočne Slavonije i zapadnog Srijema našli su se u potpunom ili djelomičnom okruženju. Mnogi će dijelovi istočne Slavonije i zapadnog Srijema zbog nemogućnosti bolje organizacije obrane biti okupirani. Na okupiranim područjima lokalni pobunjeni Srbi uspostaviti će svoju vlast čijim će djelovanjem mnogi civili biti protjerani ili ubijeni, dok će rijetki ostati u svojim matičnim sredinama. Iako su mnoga područja istočne Slavonije i zapadnog Srijema okupirana, prilikom obrane pojedinih mjesta hrvatske oružane snage zadale su niz odlučujućih poraza pripadnicima Jugoslavenske narodne armije, srpskih dobrovoljačkih odreda i lokalnim pobunjenim Srbima zbog kojih će biti zaustavljeno njihovo napredovanje. Agresija pripadnika Jugoslavenske narodne armije, srpskih dobrovoljačkih odreda i pobunjenih Srba nastaviti će se i nakon okupacije Vukovara 18. studenog 1991. g., ali će biti oslabljenog intenziteta i takva će trajati do početka siječnja 1992. g. Zahvaljujući potpisivanju Sarajevskog primirja 2. siječnja 1992. g. stanje u slobodnim dijelovima istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema polagano će se normalizirati.

Ključne riječi: pokolj u Borovu Selu, Jugoslavenska narodna armija, pobunjeni Srbi, Vukovar, Sarajevsko primirje, istočna Slavonija, Baranja i zapadni Srijem

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Teorijski osvrt na ulogu tiskanih medija u ratnim okolnostima	4
3. Društveno-politička situacija u istočnoj Slavoniji, Baranji i zapadnom Srijemu prije pokolja u Borovu Selu.....	6
4. Pokolj u Borovu Selu	14
5. Događaji na prostoru istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema nakon pokolja u Borovu Selu do ubojstva Josipa Reihl-Kira	19
4. 1. Posljedice pokolja u Borovu Selu	19
4. 2. Mirkovci – četničko uporište nadomak grada Vinkovaca.....	22
4. 3. JNA na strani pobunjenih hrvatskih Srba.....	24
4. 4. Terorizam i posljedice terorizma na području istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema nakon pokolja u Borovu Selu.....	26
4. 5. Referendum o hrvatskoj samostalnosti	31
6. Događaji na prostoru istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema od ubojstva Josipa Reihl-Kira do početka Bitke za Vukovar	33
5. 1. Ubojstvo Josipa Reihl-Kira	33
5. 2. Sukobi se intenziviraju	35
5. 3. Tenja – četničko uporište nadomak grada Osijeka.....	35
5. 4. Situacija u Baranji	37
5. 5. Prvi oružani sukobi s mirkovačkim teroristima	39
5. 6. Čelije – prvo spaljeno hrvatsko selo	41
5. 7. Protuteroristička akcija u osječkom Stadionskom naselju	42
5. 8. Erdut, Dalj i Aljmaš	42
5. 9. Ostali događaji i sukobi.....	44
7. Događaji na prostoru istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema od početka Bitke za Vukovar do pada Vukovara.....	48
6. 1. Bitka za Vukovar.....	48
6. 2. Pad Baranje i život pod okupacijom	53
6. 3. Osijek i okolica.....	54

6. 4. Đakovština.....	57
6. 5. Vinkovci i okolica	58
6. 6. Valpovština i Donji Miholjac	61
6. 7. Bitka za našičku vojarnu	62
6. 8. Županja i okolica.....	63
6. 9. Ilok i okolica.....	63
6. 10. Ostali događaji i sukobi.....	64
8. Događaji na prostoru istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema od pada Vukovara do potpisivanja Sarajevskog primirja.....	67
7. 1. Obrana grada Osijeka	67
7. 2. Bosutska bojišnica.....	70
7. 3. Valpovština.....	71
7. 4. Đakovština.....	72
7. 5. Baranja	73
7. 6. Ostali događaji.....	73
9. Sarajevsko primirje	75
10. Zaključak	77
11. Popis literature.....	79

1. Uvod

Slavonija je na sjeveru omeđena rijekom Dravom i državnom granicom s Mađarskom, na istoku rijekom Dunavom do Iloka i do rijeke Save kod sela Račinovci, na jugu rijekom Savom i državnom granicom s Bosnom i Hercegovinom i na zapadu granicu između istočne i zapadne Slavonije čine doline rijeka Karašice i Orljave. Granice hrvatskog dijela Baranje čine rijeka Dunav na istoku, rijeka Drava na jugozapadu i na sjeveru se nalazi državna granica s Mađarskom. Zapadni Srijem je na sjeveru i istoku omeđen rijekom Dunavom, na jugu rijekom Savom, a na zapadu gornjim tokom rijeke Bosut i zapadnim granicama Vukovarsko-srijemske županije. Rad će se manjim dijelom doticati i određenih dijelova zapadne Slavonije, kao što su područja grada Našica i Donjeg Miholjca.

Za razumijevanje početka spomenute agresije od ključne je važnosti pokolj koji se dogodio u Borovu Selu 2. svibnja 1991. g. Nakon pokolja u Borovu Selu pobunjeni Srbi u istočnoj Slavoniji, Baranji i zapadnom Srijemu neće mirovati. Cilj JNA i politike Slobodana Miloševića bio je uvući Republiku Hrvatsku u sukob pomoću pobunjenih Srba. Isprva se legalni organi vlasti Republike Hrvatske nisu htjeli koristiti silom prilikom obračunavanja s pobunjenim Srbima, no nakon smrti Josipa Reihl-Kira dolazi do prvih ozbiljnih oružanih okršaja između pobunjenih Srba i pripadnika Zbora narodne garde (ZNG) i hrvatskih redarstvenika. Mjesec srpanj bit će od ključne važnosti za intenziviranje srpske pobune i doći će do sve otvorenijeg pristajanja Jugoslavenske narodne armije (JNA) na stranu četnika i pobunjenih Srba.

Cilj ovoga rada je pronaći ključne događaje koji su doveli do otvorene agresije JNA, pobunjenih Srba i srpskih dobrovoljačkih odreda na teritoriju Republike Hrvatske i istražiti daljnji tijek spomenute agresije na području istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema do početka siječnja 1992. g.

Istražit će se značenje pokolja u Dalju za daljnji tijek Domovinskog rata na području istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema. Iscrpno će se analizirati svaka važnija bojišnica na području istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema. Objasniti će se zašto su neki dijelovi istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema vrlo brzo pali pod kontrolu JNA i lokalnih

pobunjenih Srba. Također, bit će pružena slika života Hrvata na okupiranim područjima i kakve su sve zločine organizirali i provodili pripadnici JNA, lokalni pobunjeni Srbi i pripadnici raznih srpskih dobrovoljačkih odreda za vrijeme Domovinskog rata na području istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema. Posebna pažnja bit će posvećena Bitci za Vukovar i objasniti će se zašto je otpor vukovarskih branitelja bitno usporio napredovanje JNA, lokalnih pobunjenih Srba i naoružanih srpskih dobrovoljačkih odreda prema unutrašnjosti Republike Hrvatske. Zadnje poglavlje bavit će se posljednjim napadima JNA, lokalnih pobunjenih Srba i srpskih dobrovoljačkih odreda na vinkovačkom i osječkom području. Analizirat će se značaj Sarajevskog primirja za područja istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema i kakva je bila situacija na istoimenim područjima nakon potpisivanja spomenutog primirja.

Za potrebe pisanja ovog rada korišteni su mnogobrojni naslovi, od stručnih historiografskih studija i članaka do publicistike, memoaristike i novinskih članaka. Od stručnih historiografskih studija potrebno je istaknuti djelo Nikice Barića *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995*, Davora Marijana *Bitka za Vukovar* i Ante Nazora *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*. Spomenuta djela i mnoga druga su nadopunjavana informacijama iz novinskih članaka *Glasa Slavonije*. Novinski članci su se koristili jer pružaju bezbroj informacija o manje poznatim incidentima i oružanim sukobima koji su se dogodili u mjesecima prije i nakon pokolja u Borovu Selu na prostoru istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema. Odabrani su samo oni novinski članci koji nisu bili nabijeni emocijama. Spomenuti odabrani novinski članci se dobrim dijelom tiču novinskih konferencija i intervjua koji su bili obavljani s pojedinim istaknutim ličnostima kao što su Vesna Bosanac, Karl Gorinšek, Mile Dedaković itd. Prethodno navedene ličnosti su važne za događaje o kojima se piše u ovom radu i može se od njih dosta vrijednih informacija saznati.

Mnogi su povjesničari i oni koji nisu po stručnom zvanju povjesničari pisali o Domovinskom ratu. Međutim, iščitavajući literaturu koja se koristila pri izradi ovog rada može se primjetiti kako se samo određenim događajima i oružanim sukobima posvetila posebna pažnja, to se odnosi na oružani sukob u Dalju, pokolj u Borovu Selu, Bitku za Vukovar itd. Ostali oružani sukobi i bitke o kojima se piše u ovom radu kao što su oružani sukob u Tenji (7. srpnja 1991. g.), Mirkovcima (22. srpnja 1991. g.), bitka za Komletince (4. prosinca 1991. g.) itd., dosta su šturo opisani, u nekim knjigama se samo usputno spominju, a u nekima se uopće ne spominju. Stoga ovaj rad

pokušava što je detaljnije opisati i prethodno spomenute manje obrađene sukobe i bitke koji su itekako značajni za bolje razumijevanju Domovinskog rata na prostoru istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema od pokolja u Borovu Selu do potpisivanja Sarajevskog primirja.

2. Teorijski osvrt na ulogu tiskanih medija u ratnim okolnostima

Potrebno je dosta opreznosti i iščitavanja stručnih historiografskih studija pri korištenju tiskanih medija. Razlog tome uvelike leži u ratnom leksiku koji se tada koristio. Ratni leksik iz vremena Domovinskog rata bio je prepun žargonizama, nestručnih ili nepotpunih naziva za pojedine institucije ili titule pojedinih političkih i vojnih ličnosti, a nerijetko su se potkradali i srbizmi. Primjera radi navest će se kako se u *Glasi Slavonije* u brojevima od svibnja 1991. g. do siječnja 1992. g. mogu pronaći sljedeći izrazi, riječi i kolokacije: „krmača“, „narodna armija“, „komandant“, „kašikara“ itd. Prilikom pisanja stručnih historiografskih radova potrebno je objasniti izraz „krmača“, naime, riječ je o avionskoj bombi od 225 kilograma, isto vrijedi i za izraz „kašikara“, kojim se tada označavala ručna bomba tipa M75. Osim toga, trebaju se izbjegavati i srbizmi i riječi koje nisu u duhu hrvatskog jezika, pa se umjesto riječi komandant treba koristiti riječ zapovjednik. Tadašnji mediji su nerijetko za JNA pisali kako je riječ o tzv. JNA, odnarođenoj armiji, Jugoslavenskoj nenarodnoj armiji i slično. Jasno je kako su se spomenuti nazivi pripisivali JNA zbog nastojanja tadašnjih novinara da kod čitatelja izazovu odbojnost prema JNA.¹

Potrebno je provjeravati uz pomoć stručnih historiografskih studija povijesne činjenice koje se javljaju u tiskanim medijima, kao što je broj poginulih i ranjenih u nekoj bitci, broj ispaljenih projektila na neko mjesto, datumi okupacije pojedinih mjesta od strane JNA i pobunjenih Srba itd. Informacije o pojedinim ratnim operacijama i akcijama koje su se poduzele 1991. g. na području Slavonije i Baranje u tiskanim medijima su štire ili se uopće o njima nije ni pisalo, kao što su Operacija Orkan '91, Operacija Otkos 10, Akcija „Đavolja greda“ itd. Novinari o spomenutim operacijama i akcijama nisu pisali jer im nije bilo u interesu otkrivati vojne planove Hrvatske vojske.²

Tiskani mediji pružaju dosta vrijednih podataka, koji se mogu u rijetkim historiografskim studijama pronaći, kao npr. izvještaji reportera Radio postaje Osijek o granatiranju grada

¹ Branko Kuna, „Osječki ratni leksik(on)“, u *Hrvatski istok u Domovinskom ratu – iskustva, spoznaje i posljedice*, ur. Miljenko Brekalo (Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2015), 299.

² Kuna, „Osječki ratni leksik(on)“, 301.

Osijeka, u spomenutim izvještajima reporteri su izuzetno precizno navodili gdje su sve padale granate.³

³ Kuna, "Osječki ratni leksik(on)", 301.

3. Društveno-politička situacija u istočnoj Slavoniji, Baranji i zapadnom Srijemu prije pokolja u Borovu Selu

Društveno-politička situacija u istočnoj Slavoniji, Baranji i zapadnom Srijemu počela se pogoršavati tijekom 1980-ih godina, a vrhunac je postigla krajem spomenutog desetljeća i početkom 1990-ih godina. Razlog tome leži u gospodarskim, političkim i međunacionalnim problemima koji su potresali sve jugoslavenske republike. Gospodarski problemi su se ogledali u naglom porastu vanjskog duga i broja nezaposlenih i u nekontroliranoj inflaciji. Imamo podatak kako je 1981. g. inozemni dug Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) iznosio dvadeset milijardi i 804 milijuna dolara, dok je krajem 1984. g. broj nezaposlenih prešao brojku od jednog milijuna. Inflacija je svake godine tijekom 1980-ih godina rasla, a do kraja spomenutog desetljeća iznosila je 2685% godišnje.⁴

Međunacionalno-politički problemi su se intenzivirali nakon objavljivanja dokumenta pod nazivom Memorandum SANU (Srpska akademija nauka i umetnosti⁵).⁶ Spomenuti dokument je objavljen u beogradskim *Večernjim novostima* 24. i 25. rujna 1986. g. Memorandum SANU se osvrtao na Ustav iz 1974. g. i tvrdio je kako je spomenutim Ustavom Srbiji učinjeno dosta štete i stoga su zahtjevali reorganizaciju SFRJ. Spomenuta je u Memorandumu SANU i „antisrpska koalicija“ koju su činili Hrvati, Slovenci i kosovski Albanci. Tvrdilo se kako hrvatske vlasti vrše diskriminaciju i asimilaciju nad hrvatskim Srbima.⁷

Srpski političar Slobodan Milošević koji je došao na čelo Saveza komunista Srbije 1986. g. nastavit će popularizirati ideje iznijeti u Memorandumu SANU, naročito onu koja se tiče ugroženosti srpskoga naroda u SFRJ.⁸ Mržnja prema Hrvatima i Slovencima intenzivirat će se i zbog nereda koji su izbili na prostoru Kosova i Metohije 1981. g. Neredi su izbili zbog zahtjeva kosovskih Albanaca da Kosovo postane republika. Milošević je na brojnim svojim mitinzima

⁴ Davor Marijan i Nikica Barić, *Raspad Jugoslavije i stvaranje hrvatske države* (Zagreb: AGM i Hrvatski institut za povijest, 2020), 13.

⁵ Riječ je o najvišoj znanstvenoj i kulturnoj instituciji u Srbiji.

⁶ Hrvoje Matković, *Povijest Jugoslavije (1918-1991) – Hrvatski pogled* (Zagreb: Naklada P.I.P. Pavičić, 1998), 391.

⁷ Nikica Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995* (Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, 2005), 27.

⁸ Ante Nazor, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih* (Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2011), 20. str.

govorio o ugroženosti kosovskih Srba i popularizirao je ideju o „antisrpskoj koaliciji“ koja se spominje u Memorandumu SANU. Zbog Miloševićevih govora i Memoranduma SANU mnogi su Srbi počeli vjerovati da Hrvati i Slovenci podupiru neredne na prostoru Kosova i Metohije.⁹

Jedinstvo SFRJ je ozbiljno uzdrmano na 14. izvanrednom kongresu Saveza komunista Jugoslavije (SKJ) koji se održao u Beogradu od 20. do 22. siječnja 1990. g.¹⁰ Miloševićev plan je bio da na spomenutom kongresu smijeni one ljude koji su se suprotstavljali ideji obnove jedinstvenog SKJ na temeljima lenjinističko-boljševičke partije.¹¹ Vjerovao je kako će u svome naumu biti uspješan jer je na svojoj strani imao podobne zastupnike kongresa iz Srbije, Vojvodine, Kosova i Crne Gore. Spomenute podobne političare je stekao zahvaljujući uspješnom provođenju „antibirokratske revolucije“ i održavanju mitinga istine. Antibirokratskom revolucijom se označava čistka koju je Milošević poduzeo i kojom su smijenjeni svi srpski političari koji se nisu slagali s Miloševićevom velikosrpskom politikom. Mitingaškim napadima je primorao vladu Autonomne pokrajine Vojvodine da podnese ostavku i u listopadu 1988. g. sastavljena je nova podobna vlada. Uz pomoć održavanja mitinga primorao je i politički vrh Crne Gore da postane podoban početkom 1989. g. Kontrolu nad autonomnom pokrajinom Kosovo je ostvario 1990. g., kada je Ustavom Socijalističke Republike Srbije ozakonjena odluka o ukidanju autonomije Kosova donesena godinu dana prije. Spomenutim Ustavom je ukinuta i autonomija Vojvodine.¹² Milošević nije bio uspješan u provođenju svoga nauma na 14. izvanrednom kongresu SKJ jer su mu se oštro usprotivile delegacije iz Socijalističke Republike Hrvatske (SRH) i Socijalističke Republike Slovenije. Delegacije iz spomenutih republika su napustile kongres i tim činom je zapečaćen raspad Saveza komunista Jugoslavije.¹³

Hrvatski Srbi nisu gledali blagonaklono na val demokratizacije koji je zahvatio SRH nakon raskola u SKJ-u. Smatrali su hrvatske demokratske stranke koje su se tada osnivale štetnima za identitet i položaj hrvatskih Srba u SRH. Odlučili su, po uzoru na Miloševićeve mitinge, organizirati mitinge i na prostoru SRH kako bi prokazali „zločinačke namjere“ novoosnovanih hrvatskih demokratskih stranaka. Miting održan na Petrovoj gori 4. ožujka 1990. g. je jedan od

⁹ Mijo Dimšić, „Balkansko bure baruta Kosovo“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 3. III. 1990., 7.

¹⁰ Marijan i Barić, *Raspad Jugoslavije i stvaranje hrvatske države*, 32.

¹¹ Matković, *Povijest Jugoslavije (1918-1991) – Hrvatski pogled*, 407.

¹² Isto, 395-396.

¹³ Tihomir Čuljak, *Rat* (Osijek: vlastita naklada, 2003), 8.

najupečatljivih mitinga takve vrste.¹⁴ Cilj spomenutih mitinga je, također, bilo i pridobivanje hrvatskih Srba da glasaju za stranke sa srpskim nacionalnim predznakom, najistaknutija takva jedna stranka je bila Srpska demokratska stranka (SDS).¹⁵ Mitinzi su održavani i na prostoru istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijemu uoči održavanja prvih višestranačkih izbora u SRH. Jedan takav miting je održan u Vukovaru 11. ožujka 1990. godine na prostoru Memorijalnog kompleksa „Dudik“. Novinski članak iz *Glasa Slavonije* koji je bio posvećen spomenutom mitingu navodi kako je to bio miting za jedinstvenu SFRJ, međutim sudionici mitinga pretežito su bili Srbi. Miting su organizirali predstavnici mjesnih zajednica Bobote, Borova, Bršadina, Klise, Pačetina, Vere i Trpinje. Autor novinskog članka vjeruje da je „Dudik“ odabran za održavanje mitinga, zato što to mjesto simbolizira zločine koje su počinile ustaše nad nevinim stanovništvom Srijema i dijela Slavonije. Prema mišljenju autora novinskog članka to je trebalo Srbe podsjetiti na strahote koje su njihovi preci iskusili za vrijeme vladavine Nezavisne Države Hrvatske i shodno tome takva jedna sjećanja su imala za cilj da Srbe okupe u jedan homogeni tabor.¹⁶

Napeti odnosi između Hrvata i Srba nastavili su rasti i uoči održavanja prvih višestranačkih izbora u SRH. Spomenuto vremensko razdoblje bilo je zapamćeno po incidentima koji su se događali prilikom održavanja osnivačkih skupština stranaka s hrvatskim nacionalnim predznakom. Spomenuti incidenti su se pretežito događali u selima koja su bila ili okružena selima s većinski srpskim stanovništvom ili u selima gdje je srpska etnička manjina činila veliki postotak. Jedan od upečatljivih incidenata spomenute vrste dogodio se u selu Berku 1. travnja 1990. g. kada se trebala održati osnivačka skupština Hrvatske demokratske zajednice (HDZ).¹⁷

Pobuna hrvatskih Srba intenzivirat će se nakon podizanja barikada na važnijim cestovnim prometnicama na prostoru grada Knina 17. kolovoza 1991. g. Spomenuti događaj poznat je pod nazivom Balvan revolucija.¹⁸ Hrvatski Srbi na prostoru istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema su se, također, pripremali za podizanje sveopće oružane pobune. Predsjednik Skupštine

¹⁴ „Branit ćemo Jugoslaviju do posljednjeg čovjeka“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. III. 1990., 2.

¹⁵ Davor Runtić, *Domovinski rat – Vukovar i istočno bojište, knjiga prva* (Vinkovci – Raslina: Biblioteka Domovinski rat, 2008), 26.

¹⁶ Stjepan Penić, „Miting u »Dudiku«,“ *Glas Slavonije*, (Osijek), 3. III. 1990., 4.

¹⁷ Runtić, *Domovinski rat – Vukovar i istočno bojište, knjiga prva*, 33.

¹⁸ Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995.*, 35.

općine Vukovar Slavko Dokmanović je u tom vremenskom razdoblju nakon početka Balvan revolucije sve češće ostvarivao komunikaciju s JNA. Činio je to jer je znao da se oružana pobuna ne može podizati s lovačkim i trofejnim oružjem. Tražio je od JNA da naoruža hrvatske Srbe istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema sa suvremenim oružjem.¹⁹

Hrvatski rimokatolički svećenici i biskupi su u mjesecima prije izbijanja sveopćeg rata opetovano pozivali narode Republike Hrvatske da sukobe rješavaju mirnim putem. Srpska pravoslavna crkva nije imala takav pristup glede rješavanja jugoslavenske krize. Tjednik *Danas*, broj od 12. ožujka 1991. g., prenosi riječi slavonskog episkopa Lukijana. Spomenuti episkop je jednom prilikom govorio svojim vjernicima da prvo moraju naučiti primjenjivati u praksi Starozavjetni zakon odmazde „oko za oko, zub za zub“, a tek onda mogu učiti o Novozavjetnim izrekama kao što su „ko tebe kamenom ti njega hlebom“.²⁰ Hrvatskim Srbima je pravoslavno svećenstvo nerijetko pružalo lažne informacije i s time su ih u određenoj mjeri pozivali na pobunu. U jednom priopćenju sa sastanka pravoslavnog svećenstva eparhije zagrebačko-ljubljanske 22. ožujka 1991. g. tvrdi se da u Republici Hrvatskoj: „dnevna štampa i ostali mediji informisanja sa istom žestinom napadaju sve što je srpsko i pravoslavno kao što su to činili za vreme komunističke vlasti“. Osim toga isticali su i da je položaj srpskog naroda neravnopravan, navedenu izjavu su opravdali na sljedeći način: „novi hrvatski Ustav je doveo Srbe u Republici Hrvatskoj u status nacionalne manjine, a to će izazivati stalne nemire sve dok se nepravda ne ispravi“.²¹

Nakon oružanog sukoba na Plitvicama 31. ožujka 1991. g. istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem zahvaća novi val incidenata.²² Spominje se kako je srpski Radio-Knin počeo u većoj mjeri emitirati srpske borbene pjesme i pozivati narod na svenarodni srpski oružani ustanak, posebno se pozivao srpski narod Slavonije, Baranje i Srijema da podigne ustanak, ukoliko se pripadnici Ministarstva unutarnjih poslova (MUP) ne povuku s navedenog područja u

¹⁹ Runtić, *Domovinski rat – Vukovar i istočno bojište, knjiga prva.*, 58. i 59.

²⁰ Franjo Šanjek, “Crkva i kršćanstvo u Hrvata 1941. – 1997.”, u *Povijest Hrvata, treća knjiga, Od 1918. do danas*, ur. Ivo Perić (Zagreb: Školska knjiga, 2007), 410.

²¹ Hina, “Lažnim informacijama izazivaju krvoproliće”, *Glas Slavonije*, (Osijek), 4. IV. 1991., 6.

²² Ante Nazor i Tomislav Pušek, *Domovinski rat – Pregled političke i diplomatske povijesti* (Zagreb: Nakladni zavod Globus: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2018), 82.

roku od 24 sata.²³ U osječkom prigradskom naselju Tenje, izbili su prosvjedi protiv Republike Hrvatske. Mještani Tenje blokirali su cestu i na zgradi Mjesne zajednice izvjesili su srpsku zastavu. Nekolicina mještana Tenje srpske nacionalnosti izjavilo je sljedeće: „Ovo je Srbija. U nedjelju (31. ožujka. 1991. g.) je proglašeno pripojenje Slavonije i Baranje srpskom teritoriju. Nećemo više trpiti novu hrvatsku vlast”.²⁴ Pobunjena srpska sela u okolini grada Vukovara podigla su barikade i time su uveliko otežale ulazak i izlazak iz Vukovara. Tada se moglo uočiti kako barikade čuvaju mnogi bivši pripadnici MUP-a Republike Hrvatske, koji su se nakon podnošenja zahtjeva za raskidom radnom odnosu stavili u službu Pokrajinskog Sekretarijata unutrašnjih poslova Vojvodine ili Saveznog Sekretarijata unutrašnjih poslova smještenog u Beogradu.²⁵

Hrvatske redarstvene snage nerijetko su uhićivale hrvatske Srbe zbog rasturanja ilegalno dobavljenog oružja, primjera radi navest će se incident koji se dogodio u Dalju početkom travnja 1991. g. Mještani Dalja okupili su se ispred Policijske stanice Dalj jer su zahtijevali puštanje troje hrvatskih Srba koji su bili osumnjičeni za rasturanje ilegalno dobavljenog oružja. Pošto do nagodbe nije došlo mještani Dalja su nagnuli prema vratima Policijske stanice Dalj i pritom su razbili stakla na vratima i prozorima i ploču s natpisom. Daljci su se neprestance obraćali zapovjedniku stanice i objašnjavali mu kako osumnjičeni nisu krivi i da ih je bez ikakvih utemeljenih dokaza „ustaška milicija“ pritvorila. Kako situacija ne bi prerasla u oružani sukob postignut je kompromis prema kojem su osumnjičeni pušteni iz pritvora i omogućeno im je da se brane sa slobode.²⁶ Iz navedenog može se vidjeti kako su se iz dana u dan sve više i više hrvatski Srbi naoružavali kako bi bili spremni za podizanje oružanog ustanka. Također, jasno se iz priloženog vidi nemoć hrvatskih redarstvenih snaga na prostorima gdje se nalazilo većinsko srpsko stanovništvo, u većini slučajeva bi pod pritiskom pobunjenih hrvatskih Srba odustale od provođenja pravde.

Na prostoru istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema je do pokolja u Borovu Selu održan niz mitinga, na kojima su srpski političari pozivali hrvatske Srbe da odbacuju Ustav

²³ I. Luetić, “Vratili se teroristi, minirana pruga”, *Glas Slavonije*, (Osijek), 2. IV. 1991., 3.

²⁴ R. Matić, “Barikadama brane srpsku zastavu”, *Glas Slavonije*, (Osijek), 2. IV. 1991., 4.

²⁵ Davor Marijan, *Bitka za Vukovar* (Zagreb-Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest i Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2004), 46.

²⁶ Ana Diklić, “Divlji zapad u Dalju”, *Glas Slavonije*, (Osijek), 4. IV. 1991., 4.

Republike Hrvatske i huškali ih na podizanje oružane pobune protiv legitimnim tijela vlasti Republike Hrvatske. Najpoznatiji mitinzi su održani u Vukovaru (2. veljače 1991. g.), Belom Manastiru (6. veljače 1991. g.), Dalju (24. veljače 1991. g.), Boboti, Mirkovcima, Trpinji (9. ožujka 1991. g.), Borovu Selu (9. ožujka i 14. travnja 1991. g.) i Jagodnjaku (21. travnja 1991. g.).²⁷ Najupečatljiviji mitinzi bili su u Borovu Selu (14. travnja 1991. g.) i Jagodnjaku (21. travnja 1991. g.). Četnički vojvoda Vojislav Šešelj, skupštinski zastupnik Milan Paroški i ministar u srbijanskoj vladi Stanko Cvijan bili su glavni govornici na prethodno spomenuta dva mitinga.²⁸ Spomenuti govornici se prema pisanju tadašnjih medija smatraju glavnim i najodgovornijim inicijatorima pojave novih incidenata na prostoru istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema. Šešelj, Paroški i Cvijan su u baranjskom selu Jagodnjaku govorili okupljenima da moraju uvažavati političku mudrost Slobodana Miloševića. Zadali su zadatak okupljenim Srbima da otkrivaju one koji nisu spremni za jedinstvo srpskoga naroda, osim što se to odnosilo na Hrvate, to se odnosilo i na sve one Srbe koji nisu bili skloni četničkome pokretu i koji su priznavali legitimno izabrana politička tijela Republike Hrvatske. Jedinstvo srpskoga naroda prema Šešelju je trebalo ići na zapadu do crte Karlobag – Ogulin – Karlovac – Virovitica. Paroški je poručio prisutnima da tko god kaže da ovo nije srpska zemlja treba ga ubiti kao kera kraj tarabe.²⁹

Za prouzrokovanje mržnje kod Srba spram Hrvata su bili krivi i srpski mediji, naročito su u tome prednjačile srpske novine *Politika*. Krajem 80-ih godina 20. stoljeća na mjesto direktora i glavnog urednika dolazi Živorad Minović, koji je *Politiku* pretvorio u glasilo prepuno laži, neprovjerenih i tendencioznih informacija. Nerijetko su se spomenute novine tih godina nazivale i „Slobodankom“, u čast Slobodanu Miloševiću jer su novine svesrdno podupirale politiku Slobodana Miloševića.³⁰

Učestale su bile pucnjave na policijske patrole, primjera radi navest će se slučaj pucnjave koja se dogodila 19. travnja 1991. g. na raskrižju između sela Vere i Bobote. Nepoznate osobe iz

²⁷ Ante Nazor, *Počeci suvremene hrvatske države* (Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2007), 53.

²⁸ Ivo Perić, „Nastanak samostalne Republike Hrvatske, njezin obrambeni rat, međunarodno priznanje i položaj u međunarodnoj zajednici“, u *Povijest Hrvata, treća knjiga, Od 1918. do danas*, ur. Ivo Perić (Zagreb: Školska knjiga, 2007), 458.

²⁹ Marija Žužul, „Ubojstvo hrvatskih policajaca u Borovu Selu“, u *Hrvatska policija u Domovinskom ratu*, ur. Krunoslav Borovec (Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 2011), 109.

³⁰ Dario Topić, „Metamorfoza „Politike““, *Glas Slavonije*, (Osijek), 23. V. 1991., 7.

pravca obližnje ekonomije pored Bobote su tog dana otvorile vatru iz automatskog oružja na patrolu Policijske stanice iz Vukovara. Prilikom spomenutog incidenta nije bilo ni poginulih ni ranjenih osoba.³¹ Sličan takav incident dogodio se 26. travnja 1991. g. u Borovu Naselju, kada je došlo do pucanja na patrolu Policijske stanice iz Vukovara i u ovom incidentu nije bilo ni ozlijeđenih ni mrtvih.³² Zbog sve napetije situacije u Republici Hrvatskoj nastavili su se upućivati pozivi punoljetnim osobama da se uključe u nenaoružane dobrovoljačke odrede narodne zaštite Republike Hrvatske.³³ Srpski teroristi kako bi isprovocirali hrvatske vlasti često su oštećivali željeznice. Imamo zabilježen slučaj oštećivanja signalizacije i onesposobljavanja kolosijeka kod putničke stanice Borovo – Trpinja 2. travnja 1991. g.³⁴

Na području Republike Hrvatske od 13. kolovoza 1990. g. do 29. travnja 1991. g. zabilježeno je 89 oružanih napada koje su izveli srpski ekstremisti. Posljedice spomenutih napada su dva smrtna slučaja, oba su bili policajci i 30 osoba je ranjeno, od toga 18 policajaca. Do oružanih napada dolazilo je prilikom pokušaja hrvatskih redarstvenika da provedu zakon u mjestima pretežito naseljenim pobunjenim hrvatskim Srbima. Spomenuti napadi su se najčešće događali prilikom pokušaja hrvatskih redarstvenika da uklone barikade na ulazima u selo. Nerijetko su se događali i napadi na policijske automobile, a među srpskim teroristima je bila popularna i praksa podmetavanja eksploziva i miniranja željezničkih pruga. Najviše napada je izvedeno na području općine Knin, bilo je zabilježeno 12 napada, a na području Vukovara bila su zabilježena 3 napada.³⁵ Nisu bili napadani samo građani hrvatske nacionalnosti, već i srpske, npr. zabilježeno je bilo miniranje kuće Milana Đukića u Donjem Lapcu. Riječ je o predsjedniku Inicijativnog odbora Srpske narodne stranke koja se zalagala za ostvarivanje zahtjeva građana srpske nacionalnosti ustavnim putem. Tako nešto nije odgovaralo srpskim ekstremistima i zbog toga je njegova kuća minirana, a nekoliko članova spomenutog odbora zaprimilo je i anonimne prijetnje u kojima im se govorilo da će posljedice biti ozbiljne ukoliko budu nastavili surađivati s legitimnim tijelima hrvatske vlasti.³⁶

³¹ Dario Topić, „Ponovo pucnjava“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 23. IV. 1991., 19.

³² Ana Diklić, „Noćna pucnjava u Borovu“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 27. IV. 1991., 7.

³³ Vladimir Kokeza, „Poziv punoljetnim dobrovoljcima“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 20. IV. 1991., 6.

³⁴ Tanjug, „Promet još u prekidu“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 25. IV. 1991., 24.

³⁵ Hina, „Osamdeset devet oružanih napada“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 2. V. 1991., 3.

³⁶ Mirko Valentić, *Rat protiv Hrvatske 1991. – 1995.* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod i Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2010), 118.

Srpski teroristi nisu mirovali ni za vrijeme prvosvibanjskih praznika. Tog dana zabilježeno je nekoliko incidenata. Najviše incidenata se dogodilo na području tadašnje vukovarske općine. Slučaj ubojstva dogodio se u selu Bršadinu i pripadnici Policijske stanice iz Vukovara nisu mogli istražiti slučaj ubojstva jer su na ulazima u selo bile podignute barikade. Miniranje željezničkih pruga na području istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema nastavilo se, ovaj puta stradala je željeznička pruga između Borova i Dalja. Osim navedenih incidenata, bilo je još bezbroj zabilježenih slučajeva pucanja iz vatrenog oružja. Pobunjeni hrvatski Srbi vježbali su preciznost gađanja iz vatrenog oružja tako što bi pucali u hrvatske zastave, zvonike crkava i u ostala službena obilježja Republike Hrvatske. Selo Bršadin je tog dana bilo ostalo upamćeno i po skidanju hrvatske zastave sa željezničke zgrade, a u selu Berku Srbi iz Orolika i Šidskih Banovaca onemogućili su isticanje hrvatske zastave. Putovanje noću i dalje je bilo izuzetno opasno, zabilježeno je krajem mjeseca travnja nekoliko slučajeva gdje su naoružane srpske straže zaustavljale vozila civila i pregledavale njihova vozila. Ponekad spomenute naoružane srpske straže su plašile civile pucanjem na njihova vozila, time su, također, davali do znanja njima i drugim Hrvatima da je to srpska zemlja i Hrvatima nije mjesto u tim krajevima.³⁷ Naravno ne možemo svakog hrvatskog Srbina koji je živio u pobunjenom srpskom selu stigmatizirati kao terorista, mnogi se nisu htjeli pridružiti četničkom pokretu i zbog toga su bili na meti srpskih ekstremista. Morali su protiv svoje volje davati četnicima svoju hranu, osiguravati im smještaj, a zabilježeni su i slučajevi gdje bi njihove žene i kćerke bile seksualno uznemiravane, nekad čak i silovane na četničkim pijankama.³⁸

Događaje u SFRJ-u pozorne su pratile i strane novinske agencije i većina njih je smatrala da bi moglo doći uskoro do građanskog rata, ukoliko se ne riješe međunacionalni, politički i ekonomski problemi u SFRJ-u.³⁹

³⁷ Ana Diklić, "Teroristi haraju Slavonijom", *Glas Slavonije*, (Osijek), 2. V. 1991., 19.

³⁸ "Bal vampira", *Glas Slavonije*, (Osijek), 6. V. 1991., 2.

³⁹ Tanjug, "Jugoslavija na rubu rata", *Glas Slavonije*, (Osijek), 24. IV. 1991., 8.

4. Pokolj u Borovu Selu

Srbi u Republici Hrvatskoj uoči pokolja u Borovu Selu pojačavali su broj i intenzitet pobuna protiv hrvatske vlasti. Cilj pobuna je bilo širiti odmetnički pokret diljem teritorija Republike Hrvatske, zatim izazvati oružanu intervenciju JNA, onemogućavanje raspisivanja referenduma, ukratko rečeno sprječavali su da se razriješi politička kriza u SFRJ-u. Hrvatske redarstvene snage nisu smjele agresivno reagirati prilikom gušenja srpskih pobuna u Republici Hrvatskoj jer su znali da će se tada JNA umiješati. Zbog toga su se mnogi incidenti razrješavali izuzetno sporo ili bez konkretnih zaključaka, kao što je bio slučaj sa selom Kijevom, gdje su mještani bili neprestance psihički i fizički maltretirani od strane „martićevaca“.⁴⁰

Situacija u istočnoj Slavoniji, Baranji i zapadnom Srijemu nije bila ništa bolja, a to nam najbolje pokazuje pokolj koji se dogodio u Borovu Selu 2. svibnja 1991. g. Razlog odlaska hrvatskih redarstvenika u Borovo Selo je bilo oslobađanje dvaju zarobljenih policajaca, koji su bili zarobljeni od strane pobunjenih hrvatskih Srba u noći s 1. na 2. svibnja 1991. g.⁴¹ Akciju oslobađanja zarobljenih policajaca je predvodio Stipan Bošnjak, načelnik Odjela za operativne poslove Policijske uprave u Vinkovcima. Dolaskom do prostorija Mjesne zajednice u Borovu Selu, gdje se ujedno nalazio i štab SDS-a, na policajce je otvorena unakrsna vatra iz automatskog oružja i snajpera s prigušivačima, a gađani su bili i tromblonskim trenutnim minama. Jedinice Policijske uprave (PU) Osijek kasnije su došle na poprište sukoba kako bi ranjene i mrtve redarstvenike izvukli, no u tome ih je sprječavala JNA koja je došla u Borovo Selo oko 15:00 sati iz Osijeka. Interveniralo je u Borovo Selo sedam oklopnih transportera JNA. Cilj im je bio odvojiti jedinicu PU Osijek od Borova Sela, prilikom uspostave tampon zone, jedan je oklopni transporter JNA pucao iznad glava jedinica PU Osijek, a jedan je oklopni transporter PU Osijek pogođen iz teške artiljerije.⁴²

Tog dana u Borovu Selu poginulo je 12 hrvatskih redarstvenika, a ranjeno ih je bilo 21.⁴³ Kasnije se moglo vidjeti na Hrvatskoj radioteleviziji kako su mnoge redarstvenike pobunjeni Srbi

⁴⁰ “Rat protiv Hrvatske“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 3. V. 1991., 1.

⁴¹ Žužul, “Ubojstvo hrvatskih policajaca u Borovu Selu”, 110.

⁴² “Na policiju otvorena unakrsna vatra“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 3. V. 1991., 6.

⁴³ Valentić, *Rat protiv Hrvatske 1991. – 1995.*, 116.

i četnici izmasakrirali prije negoli su ih ubili i nakon što su ih ubili.⁴⁴ Tadašnji potpredsjednik SFRJ Stjepan Mesić je izjavio za *Radio Beograd* kako su četnici četvorici hrvatskih redarstvenika u Borovu Selu odsjekli glave.⁴⁵ Prema priči jednog ranjenog redarstvenika, četnici osoblju vozila hitne pomoći nisu dozvolili da mu pruže pomoć. Odvukli su ga u stranu i postavili ga da stoji uza zid. Pod bradu su mu stavili nož i počeli ga tući po nogama. Ukoliko bi redarstvenik pokleknuo, oštrica noža bi ga probola. Kasnije je intervenirao jedan kapetan JNA, koji je naredio četnicima da ga puste na miru. Ranjeni redarstvenici su pričali i o naoružanju koje su vidjeli u rukama četnika, tvrde da je bilo riječ o najsuvremenijem oružju, najstarija oružja koja su vidjeli su bile Zastavine automatske puške.⁴⁶

Vjeruje se da su u pokolju u Borovu Selu sudjelovali profesionalni teroristi, prema riječima predsjednika Istražnog centra Okružnog suda u Osijeku Radoslava Arambašića, redarstvenici su usmrćeni preciznim pogodcima ili u glavu ili u neki drugi nezaštićeni vitalni dio tijela.⁴⁷ Često su tada mediji pisali kako su među spomenutim profesionalnim teroristima bili i bivši članovi rumunjske tajne policije „Securitate“. Njihovo sudjelovanje kao plaćenici na strani pobunjenih Srba prema mnogima nije ne moguće. Komunizam je u Rumunjskoj srušen krajem prosinca 1989. g. i mnogi članovi spomenute rumunjske tajne policije su tada ostali bez svojih poslova, a neki su čak i bili zakonski gonjeni zbog naručenih ubojstava koje su počinjavali za vrijeme Ceaușescovog režima. Potvrđivanje njihovog sudjelovanja na strani pobunjenih Srba ondašnji mediji su potkrepljivali i snimkama šifriranih razgovora terorista preko komunikacijskih radio-stanica koji su vođeni na rumunjskom jeziku. Na slikama na kojima se nalaze stradali hrvatski redarstvenici mogu se vidjeti prostrijelne rana koje su morale biti učinjene uz pomoć oružja velike razorne snage, prema mnogima slično se oružje koristilo i u krvavim temišvarskim i bukureštanskim događajima. Spomenute tvrdnje o umiješanosti bivših članova rumunjske tajne policije u pokolju u Borovu Selu iznijeli su na konferenciji za novinare 5. svibnja 1991. g., zamjenik ministra unutarnjih poslova Slavko Degoricija i pomoćnik ministra unutarnjih poslova Milan Brezak.⁴⁸

⁴⁴ Hina, „Četničko orgijanje u Hrvatskoj“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. V. 1991., 2.

⁴⁵ Valentić, *Rat protiv Hrvatske 1991. – 1995.*, 116.

⁴⁶ „Četnička „obrada“ ranjenika“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 14. V. 1991., 9.

⁴⁷ Dijana Pavić, „Hladnokrvna ubojstva“, *Osječki tjednik*, (Osijek), 10. V. 1991., 10.

⁴⁸ „Teror stiže iz Srbije“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 6. V. 1991., 2.

Mediji su pisali i o mnogim stradalima na terorističkoj strani, njihovu brojnost su potvrđivale MUP-ove fotografije leševa koji su Dunavom doplutali do Šarengrada i Iloka. Prilikom pregledavanja izvučenih tijela iz Dunava, ustanovljeno je da su mnogi na sebi imali odjeću i opremu s četničkim obilježjima, a neki su mrtvi teroristi na nadlaktici kod ramena imali utetoviran znak i šifru „Securitatea“. Također, tvrdili su mediji da se pouzdano zna da su mnogi bivši pripadnici rumunjske tajne policije svoje novo radno mjesto pronašli u Službi državne bezbednosti Srbije. Zadaća im je bila da obučavaju srpske paravojne formacije za dizanje oružanih pobuna na prostoru Republike Hrvatske. Mnogi okorjeli kriminalci pušteni iz srbijanskih civilnih i vojnih zatvora su, također, popunjavali redove paravojnih formacija. Pisali su mediji kako su po selima tadašnje vukovarske općine djelovali agenti Kontraobavještajne službe (KOS), koji su tamošnje pobunjene hrvatske Srbe obučavali za borbu protiv hrvatskih redarstvenih snaga i, također, opskrbljivali su ih oružjem iz skladišta JNA.⁴⁹

Jedan od glavnih organizatora zasede u Borovu Selu je bio Vojislav Milić. Riječ je o bivšem pripadniku Legije stranaca, koji je bio jedan od glavnih vođa dobrovoljačkog srpskog odreda „Dušan Silni“. Mediji su tvrdili kako je spomenuti dobrovoljački srpski odred bio popunjen s dobro uvježbanim teroristima i bivšim članovima rumunjske tajne policije. Paravojna formacija „Dušana Silnog“, također, je sudjelovala u pokolju 12 hrvatskih redarstvenika. Vojislav Milić je tijekom te zasede poginuo i njegovo tijelo prebačeno je u Srbiju kako bi bilo sahranjeno uz počasti kakve se odaju samo najvećim srpskim junacima.⁵⁰ Prisutnost pripadnika paravojne formacije „Dušan Silni“ je potvrdio u jednoj izjavi Yutelu vođa Srpske narodne obrane Mirko Jović. Spomenuta nacionalistička stranka, koja je imala otvoren četnički program je stajala iza ustrojavanja paravojne formacije „Dušan Silni“.⁵¹ Potvrdio je Šešelj u svibnju 1994. g. za novine *Velika Srbija* kako su u zasedi u Borovu Selu sudjelovali i pripadnici paravojne formacije „Beli orlovi“.⁵²

Zapovjednik obrane Borova Sela i član SDS-a Vukašin Šoškočanin je, također, uvelike odgovoran za pokolj koji se tog dana dogodio. Protiv njega je nedugo nakon pokolja Javno

⁴⁹ „Bal vampira“, 2.

⁵⁰ Draško Koričančić, „Jatak Dušana Silnog“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 8. V. 1991., 1.

⁵¹ Hina, „Teroristi iz Srbije u Borovu Selu“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 8. V. 1991., 24.

⁵² Nazor, *Počeci suvremene hrvatske države*, 65.

tužiteljstvo u Osijeku podnijelo krivičnu prijavu jer je i od prije bio poznat kao ratni huškač i širitelj dezinformacija.⁵³ Kasnije će Vukašin Šoškočanin smrtno stradati prilikom prelaska Dunava. Smrtno je stradao 15. svibnja 1991. g. i prema službenoj verziji priče, koju je ispričao Radmilo Bogdanović srbijanski ministar unutarnjih poslova na konferenciji za novinare, čamac u kojem se nalazio Šoškočanin se prevrnuo zbog valova koji su nastali prolaskom bugarskog broda. Posada broda je uspjela sve spasiti osim Šoškočanina. Prema drugoj neslužbenoj verziji priče koju je ispričao Milan Paroški Šoškočanin je ubijen snajperskim metkom.⁵⁴ Nakon manje od mjesec dana isplivat će tijelo Šoškočanina kod Bačke Palanke i kasnijom obdukcijom utvrđeno je kako je smrt nastala utapanjem, te kako na tijelu nije bilo nikakvih tragova mehaničkih ozljeda čime je opovrgnuta izjava Paroškog.⁵⁵

Borovo Selo nije slučajno odabrano za postavljanje zasjede, riječ je o gotovo stopostotnom srpskom selu i selo se nalazilo u neposrednoj blizini Srbije, preko Dunava se s lakoćom moglo prebacivati oružje, streljivo i četnici.⁵⁶ Pokolj u Borovu Selu 19. svibnja. 1991. g. istraživat će balistički stručnjak i član Europskog i belgijskog parlamenta Willy Kuijpers. Prilikom istraživanja vidio je u jednoj prostoriji najsuvremenije naoružanje, isto ono o kojem je jedan redarstvenik koji je tamo bio 2. svibnja. 1991. g. u jednom intervjuu pričao. Kuijpers je bio iznenađen njihovom ravnodušnošću i manjkom pokazivanja kajanja za zločin koji se dogodio u njihovom selu. Kada je mještane sela pitao je li im je žao što je došlo do spomenutog pokolja u njihovom selu, mnogi su mu rekli da im nije žao i da bi to opet ponovili.⁵⁷

List *Narodna armija* u broju koji je objavljen 6. lipnja 1991. g. objavit će tekst o pokolju u Borovu Selu pod naslovom „Bilo, ne ponovilo se“. Jasno se vidi kako je tekst, a i općenito glasilo bilo protiv novih demokratskih promjena koje su se događale u Republici Hrvatskoj. Naveli su u spomenutom tekstu kako su hrvatski redarstvenici ljubili šljemove vojnika JNA i nazivali ih braćom i objašnjavali im kako su ih pretpostavljeni na prijevaru poslali u Borovo Selo. Nadalje,

⁵³ „Šoškočanin – ratni huškač“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 11. V. 1991., 7.

⁵⁴ „Utopio se Šoškočanin“, *Glas Slavonije*, 15. V. 1991., 1.

⁵⁵ Ana Diklić, „Uzrok smrti – utapljanje!“, *Glas Slavonije*, 12. VI. 1991., 18.

⁵⁶ Hedl, „Iz šume, pa preko rijeke“, 9.

⁵⁷ Mladen Kevo, „Nije im žao, ponovili bi opet!“, *Glas Slavonije*, 22. V. 1991., 2.

spominje se u tekstu kako hrvatski redarstvenici „maltene love ljude srpske nacionalnosti“ i kako neprestano „Organi nove demokratije kuju planove protiv srpskog naroda“.⁵⁸

⁵⁸ Mladen Kevo, „Vezani lisicama za vrbe uz obalu!“, *Glas Slavonije*, 12. VI. 1991., 3.

5. Događaji na prostoru istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema nakon pokolja u Borovu Selu do ubojstva Josipa Reihl-Kira

4. 1. Posljedice pokolja u Borovu Selu

Diljem Republike Hrvatske okupljali su se Hrvati kako bi izrazili svoje negodovanje terorističkim činom koji se dogodio u Borovu Selu. Jedno od najvećih okupljanja se dogodilo u Osijeku 3. svibnja 1991. g. Na Trgu Ante Starčevića okupilo se tisuće Osječana i gradom je kružila kolona od 400 automobila, sve je to učinjeno kako bi izrazili svoju podršku pripadnicima MUP-a Republike Hrvatske.⁵⁹ Osim demonstracija, uprizorile su se diljem Republike Hrvatske, a najviše u istočnoj Slavoniji i zapadnom Srijemu komemoracije i mise zadušnice za poginule hrvatske policajce.⁶⁰ Zanimljiv je bio govor koji je održao potpredsjednik Sabora Republike Hrvatske Vladimir Šeks u Đakovu neposredno nakon pokolja u Borovu Selu. Upozorio je građane kako je došlo vrijeme za ozbiljnije organiziranje obrane Republike Hrvatske. Osudio je djelovanje JNA i dao svima do znanja da ne mogu više očekivati zaštitu od JNA jer ona radi u interesu srpskih terorista. Također, zamolio je građane da ne rade ništa na svoju ruku, već da čekaju službena naređenja predsjednika Republike Hrvatske Franje Tuđmana.⁶¹ Osim Šeksa, oštro je osudio četničko divljanje u Republici Hrvatskoj i osječki gradonačelnik Zlatko Kramarić, koji je jasno dao do znanja pobunjenim hrvatskim Srbima da će od sada hrvatske redarstvene snage bez pregovaranja uklanjati barikade i uhićivati ratne hušakače.⁶²

Stanovnici istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema najviše su informacija o pokolju u Borovu Selu mogli saznati zahvaljujući radu novinara *Glasa Slavonije*. Zbog nastojanja *Glasa Slavonije* da sve istražuje i propituje, nerijetko je bio obasipan anonimnim telefonskim prijetnjama u kojima se ponekad spominjalo i miniranje zgrade *Glasa Slavonije*. Zbog sve učestalijih prijetnji Uredivački kolegij *Glasa Slavonije* odlučio je da će njihove novine 6. svibnja 1991. g. biti bez potpisa autora.⁶³

⁵⁹ Ivica Miškulin, *Šeks. Politička biografija* (Zagreb: Alfa, 2017), 249.

⁶⁰ Ana Diklić i Branimir Kutuzović, „Vinkovci najtužniji grad“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 4. V. 1991., 2.

⁶¹ Branimir Kutuzović, „Životi za obranu domovine“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. V. 1991., 3.

⁶² „Policija čuva red i mir“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. V. 1991., 16.

⁶³ „Novine bez potpisa“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 6. V. 1991., 1.

Među Hrvatima tada je nastala još veća solidarnost i odlučnost da organiziraju obranu za mogući nadolazeći sukob snaga Republike Hrvatske protiv pobunjenih Srba potpomognutih snagama JNA. Mnogi su članovi Međustranačkog vijeća narodne obrane općine Osijek smatrali kako je politika hrvatskog vrha prepasivna spram sve većeg porasta srpskog odmetništva. Smatrali su da je potrebno nastaviti oformljavati dobrovoljačke odrede građanske zaštite, kako bi se u budućnosti izbjegli incidenti i spriječile oružane pobune hrvatskih Srba.⁶⁴ Među građanima Republike Hrvatske je nakon pokolja u Borovu Selu porastao interes za prijavljivanje u Narodnu gardu.⁶⁵ Pojedini srpski Hrvati su se, također, priključili dobrovoljačkim odredima, kako bi štitili svoju domovinu Republiku Hrvatsku.⁶⁶

Nakon pokolja u Borovu Selu bilo je izuzetno teško sačuvati prisebnost, zbog ogromne količine dezinformacija koje su kolale među ljudima. Primjerice u selu Jovanovcu (današnji Ivanovac kod Čepina) mještani su se od straha okupili ispred zgrade Mjesnog ureda jer su čuli da bi moglo doći do prodora šešeljevih terorista u njihovo selo.⁶⁷ Dezinformacija je iz dana u dan bilo sve više i one su jedan od glavnih uzroka nastavka podizanja barikada i povećavanja naoružanih civila. Slika o pripadnicima MUP-a uvelike je iskrivljena zbog spomenutih dezinformacija, govorilo se da pripadnici MUP-a masovno napadaju i uhićuju srpsko stanovništvo. Krajem svibnja 1991. g. pomoćnik ministra Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske Joško Morić sazvao je konferenciju za novinare u kojoj je upozorio građane da ne nasjedaju na dezinformacije.⁶⁸

Pokolj u Borovu Selu naveliko je zainteresirao vodeće svjetske medijske agencije i zbog toga su počeli pomnije pratiti događanja u SFRJ-u.⁶⁹ Papa se, također, nakon pokolja u Borovu Selu, ozbiljnije zauzeo za očuvanje mira među Hrvatima i Srbima. Kako bi taj mir pokušao postići uputio je apel u kojem je tražio od Hrvata i Srba da pokušaju miroljubivim putem doći do rješenja problema.⁷⁰ Mir između Hrvata i Srba pokušala su postići i crkvena lica. Sremski Karlovci bili su mjesto sastanka kardinala Franje Kuharića i patrijarha Pavla. Obratili su se svim

⁶⁴ V. Sikora, „Samoorganiziranje na svim frontama“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. V. 1991., 8.

⁶⁵ S. Tomić, „Potpisi za Narodnu gardu“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. V. 1991., 8.

⁶⁶ Hina, „I Srbi u dobrovoljačkim odredima“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 6. V. 1991., 5.

⁶⁷ Branimir Kutuzović i V. I., „Sačuvati prisebnost“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. V. 1991., 14.

⁶⁸ Ana Diklić, „Probleme nećemo rješavati represijom!“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 24. V. 1991., 27.

⁶⁹ Hina i Tanjug, „Sukob policije i terorista“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 4. V. 1991., 7.

⁷⁰ „Mir među Hrvatima i Srbima“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 9. V. 1991., 8.

vjernicima i razboritim ljudima i poručili im da uz Božju pomoć sačuvaju mir. Na sastanku je osim kardinala i patrijarha bilo i dosta biskupa i mitropolita. Nakon obavljenih razgovora, održana je petnaestominutna molitva za mir u Sabornoj crkvi Svetog Nikole u Sremskim Karlovcima.⁷¹ Vlada Republike Hrvatske, također, radila je na tome da skrene pažnju svijeta na tešku situaciju u Republici Hrvatskoj, pa je uputila apel Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji i Međunarodnom Crvenom križu u Ženevi. Vlada je u apelu zahtijevala da se u Republici Hrvatskoj ustanovi međunarodna komisija stručnjaka koja bi ispitala kršenje humanitarnih prava. Naveli su kako pobunjeni Srbi onemogućavaju normalno odvijanje prometa, opskrbljivanje sela s hranom, lijekovima, strujom i vodom, ranjene redarstvenike zlostavljaju i koriste dum-dum metke prilikom okršaja s redarstvenicima.⁷²

Sve istaknutije stranke u Republici Hrvatskoj oštro su osudile teroristički čin u Borovu Selu, o tome nam najbolje svjedoče izjave Izvršnog vijeća Skupštine općine Našice koje su uputili predsjedniku Republike Hrvatske u kojima su izrazili svoju podršku u obrani teritorijalne cjelovitosti Republike Hrvatske. Slične izjave predsjedniku su uputili i čelnici HDZ-a, Hrvatske narodne stranke (HNS), Socijalističke stranke Hrvatske (SSH), Socijaldemokratske partije Hrvatske – Stranke demokratskih promjena i Mađarske narodne stranke Baranje.⁷³ Mnogi hrvatski Srbi, također, su nakon pokolja u Borovu Selu osudili djelovanje „martićevaca“ i svih ostalih ekstremnih terorističkih grupa na prostoru Republike Hrvatske i složno su izjavili kako govore Milana Babića o ugroženosti hrvatskih Srba smatraju čistom izmišljotinom.⁷⁴

Stanje u gradu Vukovaru i tadašnjoj istoimenoj općini bilo je kaotično nakon pokolja u Borovu Selu. Hrvati i Srbi su šetali gradom Vukovarom naoružani i izricali prijetnje građanima suprotne nacionalnosti. Policija i legalni organi Skupštine općine nisu uspijevali da ovladaju situacijom. Uslijed spomenute nemoći legalnih tijela vlasti došlo je do paljenja dva kioska, nekoliko eksplozija i pokušaja pljačkanja centralnog skladišta Veleprometa prilikom kojeg je ranjen jedan zaštitar. Barikade su i dalje diljem tadašnje Vukovarske općine otežavale život, a bio je otežan i rad nekih tvornica i usporen poštanski promet. Rad Kombinata kože, gume i obuće

⁷¹ Đuro Šovagović, „Mir i samo mir“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 8. V. 1991., 6.

⁷² Hina, „Ispitati kršenje humanitarnih prava“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 10. V. 1991., 4.

⁷³ B. Petković, „Za građanski mir, a ne rat“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. V. 1991., 3.

⁷⁴ Hina, „Hrvatska jedina domovina“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. V. 1991., 4.

„Borovo“ u potpunosti je bio obustavljen jer su na ulazu u spomenuti Kombinat stajali naoružani civili koji su uz upozoravajuće pucnjeve u zrak vraćali radnike natrag svojim kućama.⁷⁵

Vlada Republike Hrvatske nedugo je nakon pokolja u Borovu Selu uputila protestnu notu Vladi Republike Srbije u kojoj se tražilo da se svi sukobi pokušaju riješiti putem pregovora. Kako bi se kriza uspješno razriješila Vlada Republike Hrvatske napominje da bi legalni organi vlasti u Srbiji trebali zakonski goniti ratne huškače i teroriste, posebno spominju Stanka Cvijana, Milana Paroškog, Vojislava Šešelja i vođe Srpske narodne obrane i Srpske radikalne stranke. Vlada Republike Hrvatske, također, napominje kako Republika Srbija prešutno odobrava i tajno potpomaže pobunu u Republici Hrvatskoj od kolovoza 1990. g., takva jedna politika prema mišljenju Vlade Republike Hrvatske ne doprinosi rješavanju krize.⁷⁶ Da je Vlada Republike Srbije prešutno dopuštala organiziranje četnika na svojem teritoriju najbolje potvrđuju demonstracije koje je organizirao četnički vojvoda Vojislav Šešelj ispred skupštine SFRJ protiv izbora Stjepana Mesića za predsjednika Predsjedništva SFRJ. Na tim demonstracijama se okupilo oko 25.000 osoba, mnogi su imali četnička obilježja i mahali sa četničkim zastavama. Demonstracijama su nazočili i pripadnici Srpskog četničkog pokreta i Srpske radikalne stranke. Šešelj je u svojim govorima rekao kako su pojmovi „ustaša“ i „Hrvat“ sinonimi i kako su ustaše ubile Vukašina Šoškočanina. Pjevale su se četničke pjesme kao što su „Spremite se, spremte“ i „Od Topole pa do Ravne Gore“. Također, Šešelj je ponovno govorio o granicama Velike Srbije koje sežu do linije Karlobag – Ogulin – Karlovac – Korenica i kako će ponovno sa svojim ljudima otići u Krajinu, Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem kako bi štitili srpski narod.⁷⁷

4. 2. Mirkovci – četničko uporište nadomak grada Vinkovaca

Naoružavanje hrvatskih Srba se nastavilo, zabilježeno je neposredno nakon pokolja u Borovu Selu, kako je u selo Mirkovce stigao jedan kombi pun oružja i istovario ih u Mjesnu zajednicu Mirkovaca.⁷⁸ Informaciju o dopremanju oružja u selo Mirkovce potvrdili su mnogi

⁷⁵ Božidar Markotić, „Barikade i dalje otežavaju život“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 6. V. 1991., 3.

⁷⁶ Hina, „Protestna nota vladi Republike Srbije“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 15. V. 1991., 32.

⁷⁷ Dario Topić, „Protiv Mesića, Markovića i Lončara“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 16. V. 1991., 24.

⁷⁸ P. I., „Stiglo oružje“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 3. V. 1991., 3.

radijski novinari koji su još i od prije primjećivali da četnici koriste amaterske radio-valove u svrhu organiziranja oružanih pobuna na prostoru Republike Hrvatske.⁷⁹

Već je 13. svibnja 1991. g. zabilježen jedan značajniji incident u Mirkovcima kada su naoružani civili s četničkim obilježjima usmrtili jednog čovjeka, a drugog su teško ranili. Naime, naoružani civili bili su zaustavili osobno vozilo u kojem su se nalazile spomenute žrtve i nakon što su im pregledali dokumente pustili su ih, ali čim su se žrtve odmaknule od naoružanih civila na njih je otvorena rafalna paljba, od posljedica rafalne paljbe jedna je osoba smrtno stradala, a druga je bila teško ranjena.⁸⁰ Smrtno stradala osoba bio je Branko Božić mještanin Mirkovaca, po nacionalnosti Srbin, bio je zapamćen po nekoliko javnih istupa u kojima je jasno izrazio neslaganje sa srpskim ekstremistima, vjeruje se da je zbog toga stradao.⁸¹

Nedugo nakon spomenutog incidenta u Glasu Slavonije se sve češće moglo naići na članke koji govore o selu Mirkovcima kao jednom od glavnih četničkih uporišta u istočnoj Slavoniji. Naime, takva jedna izjava nije daleka od istine jer se u Mirkovcima tih dana moglo vidjeti sve više i više četnika, a kada bi se nazvala Mjesna zajednica Mirkovaca osoba s druge strane telefonske linije bi se javljala s rječima „ovdje četnički štab“. Da su mnogi srpski starosjedioci toga sela trpjeli teror novopridošlih četnika najbolje svjedoči poziv ratnog štaba sela Mirkovaca u kojem se pozivaju svi punoljetni muškarci koji su napustili selo da se vrate kako bi se stavili u službu obrane sela, svi koji se ne vrate smatrat će se izdajnicima.⁸²

„Štab za obranu Mirkovaca“ početkom lipnja 1991. g. poduzeo je i jednu akciju otmice petero ljudi. To se sve dogodilo na Prišincima gdje se nalazila privatna farma Stanka Bošnjaka.⁸³ Naoružani civili sela Mirkovaca ubrzo su ih pustili posredovanjem MUP-a, Saveznog sekretarijata za unutrašnje poslove (SUP) i vinkovačke vojarne „Đuro Salaj“. Međutim, naoružani civili zadržali su hladnjače s 2.500 kilograma suhomesnatih proizvoda i osobni automobil Renault 21 kojeg su zajedno s hladnjačama prilikom otmice donjeli u selo Mirkovce.⁸⁴

⁷⁹ Hina, „Četnici koriste amaterske radio-valove“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. V. 1991., 14.

⁸⁰ „Pet rafala na susedjanina“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 15. V. 1991., 4.

⁸¹ Mladen Kevo, „Rađa li se „slavonski Knin““, *Glas Slavonije*, (Osijek), 19. VI. 1991., 2.

⁸² Ana Diklić i Branimir Kutuzović, „Četnički štab usred Hrvatske“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 19. V. 1991., 6.

⁸³ Mladen Kevo, „Otet i vlastite farme!“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. VI. 1991., 25.

⁸⁴ Mladen Kevo, „Kulen interesantniji od zarobljenika!“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 6. VI. 1991., 32.

Nedugo nakon otmice dogodio se jedan incident napada na radnike Hrvatskih šuma u šumi Viduševac u blizini Mirkovaca. Radnike su presrela tri naoružana civila, jedan je imao snajper, a druga dva automatske puške marke Thompson. Radnike Hrvatskih šuma su fizički zlostavljali i tjerali da se prekriže s tri prsta i kažu „Ovo je srpska zemlja“. Kasnije intervencijom četvrtog nenaoružanog civila radnici su pušteni.⁸⁵ Napadi na radnike Hrvatskih šuma su iz dana u dan bili sve češći, da je situacija bila ozbiljna to potvrđuje sastanak Izvršnog odbora Samostalnog sindikata šumarstva Osječke uprave šuma na kojem se tražilo da radnike Hrvatskih šuma trebaju početi štititi pripadnici MUP-a.⁸⁶

Na području tadašnje vinkovačke općine krajem lipnja 1991. g. i selo Markušica postat će značajno krizno područje. Spominje se u jednom broju Glasa Slavonije kako je viđeno u spomenutom selu pet naoružanih osoba u maskirnim uniformama s natpisom na rukavu „Milicija SAO Krajine“.⁸⁷

4. 3. JNA na strani pobunjenih hrvatskih Srba

Nekoliko dana nakon pokolja u Borovu Selu, točnije 6. svibnja 1991. g. Štab Vrhovne komande Oružanih snaga SFRJ je donio odluku o podizanju borbene spremnosti JNA i mobilizaciju dijela postrojbi. Spomenuta odluka je bila popraćena dovođenjem novih vojnih snaga JNA na prostor zapadnog Srijema. Dva mehanizirana bataljuna su dovedena u zapadni Srijem, jedan u grad Vinkovce, a drugi u grad Vukovar. JNA je znala da, ukoliko želi lakše dovesti nove vojne snage, utoliko mora ovladati mostovima na rijeci Dunavu. Početkom svibnja su stavili pod svoju kontrolu mostove Ilok – Bačka Palanka i Batina – Bezdan, a za vrijeme Rata u Sloveniji uspjeli su ovladati i mostom Erdut – Bogojevo.⁸⁸

JNA je i dalje opstruirala rad MUP-a, primjera radi navest će se slučaj zarobljavanja patrolnog broda Policijske uprave Osijek na Dunavu kod Dalja 4. svibnja 1991. g. Spomenuti zarobljeni patrolni brod imao je zadatak da plovi koritom Drave i Dunava i patrolira mjesta

⁸⁵ Mladen Kevo, „Pretučeni radnici „Hrvatskih šuma““, *Glas Slavonije*, (Osijek), 12. VI. 1991., 18.

⁸⁶ R. Matić, „Istjerati četnike iz šuma“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 13. VI. 1991., 19.

⁸⁷ Ana Diklić, „Milicija SAO Krajine u Markušici“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 24. VI. 1991., 19.

⁸⁸ Marijan i Barić, *Raspad Jugoslavije i stvaranje hrvatske države*, 173-175.

Erdut, Dalj i Borovo Selo jer su u PU Osijek stalno pristizale dojave kako se u ta mjesta preko Dunava prebacuju četnici, oružje i streljivo. Prilikom jednog patroliranja dva ratna broda Jugoslavenske ratne riječne mornarice presrela su patrolni brod i zarobila ga. Odvezli su ga na vojvođansku obalu Dunava i tu ga držali do sutradan.⁸⁹ Sličnih incidenata manjih ili većih razmjera bilo je diljem Republike Hrvatske i jasno nam daju do znanja da je JNA cijelo vrijeme bila na strani pobunjenih Srba, samo je i dalje tu pomoć pružala tajno, kako ne bi došli na zao glas među stranim medijima, a skupa s njima bi tada i cijelo vodstvo Srbije s Miloševićem na čelu bilo u problemima.

JNA je nerijetko demonstrirala svoju moć vožnjom tenkova i oklopnih transportera po gradu, jedan od zapaženijih takvih slučajeva dogodio se u Osijeku u noći s 5. na 6. svibnja 1991. g. Tada su 2 oklopna transportera i 21 tenk prilikom vožnje ulicama grada oštetili mnoge ceste i porušili nekoliko prometnih znakova i semafora i sve su to popratili ispuštanjem dimnih zavjesa.⁹⁰ JNA je u mnogim vojarnama diljem Republike Hrvatske dopremala nove snage i to je kod građana Republike Hrvatske izazivalo negodovanje i strah.⁹¹

Osim što je JNA demonstrirala svoju snagu vožnjom po gradovima, bila su česta i vojna patroliranja vojnih vozila po selima istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema. Ponašanje pojedinih pripadnika JNA po mišljenju mnogih nerijetko nisu bila u skladu s naređenjima koja su dobivali od svojih nadređenih. Primjerice 6. svibnja 1991. g. vojna kolona od 20 tenkova i oklopnih transportera prilikom prolaska kroz selo Nuštar, koje je bilo pretežito naseljeno hrvatskim stanovništvom, je namjerno oštetilo jedan automobil i traktor. Vojnik koji je to učinio je okrenuo cijev mitraljeza prema mještanima i zaprijetio im da će ih pri povratku sve pregaziti.⁹²

Krajem lipnja, točnije 27. lipnja 1991. g. u gradu Osijeku došlo je do nove demonstracije moći JNA, ovaj puta ta demonstracija bila je popraćena s brojnim ranjenim ljudima i velikom materijalnom štetom.⁹³ Oko 19:00 sati toga dana tenkovska kolona je projurila Vukovarskom i Ulicom kneza Trpimira, pri tom prolasku nekoliko automobila je uništeno, a na prisutne ljude

⁸⁹ B. Petković, „Vraćen policijski brod“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 6. V. 1991., 7.

⁹⁰ „Tenkovi „oru“ ulice“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 6. V. 1991., 19.

⁹¹ Hina, „Stigla tenkovska jedinica“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 6. V. 1991., 19.

⁹² „U očekivanju Đurđevdana“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 6. V. 1991., 24.

⁹³ Kuna, „Osječki ratni leksik(on)“, 300.

otvarana je rafalna paljba iz mitraljeza. Također, zabilježeno je tog dana malo kasnije da je JNA otvorila mitraljesku vatru na jedan autobus i pješake koji su protestirali zbog divljanja JNA u Osijeku ranije tog dana. Prilikom pucanja na prosvjednike i bolnica je nastradala, meci su završili na Odjelu dječje urologije. Mitraljeska vatra otvorena je iz dvorišta i s prozora osječke vojarne, od posljedica spomenute mitraljeske vatre više od 10 ljudi je ranjeno.⁹⁴ Zbog spomenutog agresivnog ponašanja JNA, mnogi su Osječani sljedećih dana počeli intenzivnije odlaziti u mjesne zajednice kako bi se stavili na raspolaganje u obranu grada i države u slučaju početka rata.⁹⁵

4. 4. Terorizam i posljedice terorizma na području istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema nakon pokolja u Borovu Selu

Uhićenja terorista i pronalazak oružja postala je učestala stvar nakon pokolja u Borovu Selu. Takva uhićenja i pronalasci oružja nisu bili nerijetka stvar ni na osječkom području. Spominje se kako su 14. svibnja 1991. g. dvojica terorista bili uhićeni, a kod njih je bila pronađena poluautomatska puška, kumulativne mine, 300 grama privrednog eksploziva Aromal, vojnički nož i maskirna kapa.⁹⁶

Ondašnji mediji navode grad Bač u Vojvodini kao jedno od važnijih četničkih uporišta u Vojvodini. Grad Bač ostao je zapamćen po okupljanju četnika, koji su se potom čamcima preko Dunava prebacivali u većinski srpska sela istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema.⁹⁷ Hrvatske redarstvene snage zajedno su s naoružanim civilima koji su dolazili iz redova HDZ-a počeli pojačano nadzirati mostove koji su spajali Hrvatsku s Vojvodinom, kako bi spriječili ulazak novih četnika na teritorij Republike Hrvatske.⁹⁸

Do oružanih sukoba i dalje je dolazilo, već sredinom svibnja imamo zabilježen jedan značajniji oružani sukob u Erdutu. Četnici su se u noći između 14. i 15. svibnja 1991. g. prebacili

⁹⁴ Ivan Mihanović, „Obrana Osijeka 1991. godine“ (doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2020), 115. i 116.

⁹⁵ „Ponosan sam na Osječane“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 1. VII. 1991., 7.

⁹⁶ Dario Topić, „Uhićena dvojica terorista“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 15. V. 1991., 23.

⁹⁷ B. K., „Bač – četnička odstupnica?“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 6. V. 1991., 8.

⁹⁸ „Tenkovi na mostu preko Dunava“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 6. V. 1991., 3.

na teritorij Republike Hrvatske kod Erduta i napali su objekt u kojem su bili smješteni policajci. Napadnuti pripadnici policijske jedinice uspjeli su odbiti napad terorista.⁹⁹

Jedna od poznatijih metoda teroriziranja stanovništva bilo je jurenje automobilom kroz selo i pucanje iz vatrenog oružja, takav jedan incident zabilježen je početkom lipnja u Čakovcima.¹⁰⁰ Idenični incidenti su se događali i u Čelijama u mjesecima i danima prije tragičnog spaljivanja sela.¹⁰¹

Od početka svibnja, pa do početka lipnja 1991. g. gotovo se svakodnevno minirala pruga ili su se tračnice rezale aparatima za autogeno zavarivanje na relaciji Vinkovci – Bršadin – Borovo – Vukovar.¹⁰² Početkom lipnja došlo je i do jedne terorističke akcije prilikom koje je podmetnut eksploziv na jednom od nosećih betonskih stupova čime je srušen most preko rijeke Vuke. Time je uništeno oko 35 metara željeznice i učinjena je višemilijunska šteta.¹⁰³ Zbog učestalih miniranja pruga dosta je patilo gospodarstvo na prostoru tadašnje vukovarske općine, najvažnija poduzeća tadašnje vukovarske općine bila su: Kombinat Borovo, VUPIK, Vuteks i Luka Vukovar.¹⁰⁴

Pritisak na hrvatske Srbe koji nisu bili skloni velikosrpskim idejama od strane ekstremnih Srba nije popuštao. Na prostoru grada Osijeka 7. lipnja 1991. g. dogodio se incident u kojem je došlo do podmetanja eksploziva u prostorije privatnog Građevinsko-trgovačkog poduzeća „Izolirka“ Osijek. Vlasnik spomenutog poduzeća bio je Boško Bogojević koji je u nekoliko navrata javnim istupima osudio velikosrpsku politiku. Bogojević u danima prije podmetanja eksploziva često je dobivao anonimne telefonske prijetnje.¹⁰⁵ Povodom podmetanja eksploziva oglasio se i gradonačelnik Osijeka Zlatko Kramarić koji je strogo osudio terorizam i uputio apel građanima da svaku sumnjivu pojavu i kretanje odmah prijave policiji.¹⁰⁶ Apel su čuli i mnogi mještani Tenje i jedan je mještalin spomenutog prigradskog naselja nazvao redakciju Glasa

⁹⁹ R. B., „Teroristi dolaze kroz šumu“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 15. V. 1991., 8.

¹⁰⁰ M. Č., „Tenkovi u Čakovcima“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 3. VI. 1991., 24.

¹⁰¹ Anđelko Kralj, *Čelije – prvo spaljeno hrvatsko selo* (Osijek: Anđelko Kralj – „Klub Vukovar“ Osijek, 1995), 71.

¹⁰² Mladen Kevo, „Direktne štete 3,6 milijuna dinara“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 8. VI. 1991., 32.

¹⁰³ Ana Diklić, „Mitraljeska paljba i alarmantne glasine“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. V. 1991., 24.

¹⁰⁴ Stjepan Penić, „Četrnaest oštećenja pruge“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 12. VI. 1991., 5.

¹⁰⁵ Ana Diklić, „Uništavanje imovine i mira“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 10. VI. 1991., 19.

¹⁰⁶ Ana Diklić, „Nećemo tolerirati terorizam!“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 10. VI. 1991., 19.

Slavonije gdje se požalio na konstantno maltretiranje „nepoćudnih Srba“ od strane ekstremnih Srba.¹⁰⁷ Mnogi pripadnici MUP-a srpske nacionalnosti počeli su tražiti raskid radnog odnosa zbog učestalih prijetnji koje su dobivali od ekstremnih Srba i zbog straha od odmazde jer su bili optuživani da služe „ustaškoj policiji“.¹⁰⁸

Na krajnjem istoku Republike Hrvatske, točnije u gradu i okolici grada Iloka prvi značajniji incidenti bili su vezani uz postavljanje hrvatske zastave i hrvatskog grba na graničnom prijelazu sa Srbijom. Srbi iz pograničnih krajeva su po noći redovito skidali zastavu i uništavali hrvatski grb. Jednom je prilikom početkom lipnja došlo i do otmice četvero Iločana, od strane srpskih specijalaca. Oteti Iločani krenuli su ponovno postaviti hrvatsku zastavu i hrvatski grb i prilikom tog njihovog pokušaja bili su presretnuti od strane srpskih specijalaca i oteti.¹⁰⁹

Mjesec lipanj bio je obilježen i pojačanim čuvanjem polja. Naime, mnogi su strahovali kako bi teroristi mogli početi paliti žitna polja za vrijeme žetve i vršidbe. Zabilježeno je kako su pšenična polja županijske Posavine bila čuvana od strane 800 vatrogasaca, 740 članova Lovačkoga društva Jelen, građana 16 mjesnih zajednica i pripadnika Policijske stanice Županja.¹¹⁰ Na prostoru Slavonije i Baranje, također, je postojala velika zabrinutost zbog podmetanja požara jer su mnoge prijetnje bile izrečene od strane terorista. Stoga je polovinom lipnja Policijska uprava Osijek uputila predsjednicima izvršnih vijeća skupština općina (u Osijeku, Belom Manastiru, Donjem Miholjcu, Đakovu, Našicama, Orahovici, Podravskoj Slatini i Valpovu) dopis u kojem se savjetovalo pojačavanje zaštite žitnih polja.¹¹¹ Tadašnja općina Osijek je za obranu ljetine imala na raspolaganju čak 30.000 nenaoružanih odreda građanske zaštite.¹¹²

¹⁰⁷ „Da li se u Tenji nešto „kuha““, *Glas Slavonije*, (Osijek), 10. VI. 1991., 19.

¹⁰⁸ Nada Stanković, „Hoće li JNA jamčiti sigurnost!“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 18. VI. 1991., 2.

¹⁰⁹ Mladen Kevo, „Suđenje hrvatskom „Dalekom istoku““, *Glas Slavonije*, (Osijek), 14. VI. 1991., 24.

¹¹⁰ S. T., „Čuvaju polja“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 11. VI. 1991., 10.

¹¹¹ B. Berečić, „Veća pažnja i oprez“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 12. VI. 1991., 5.

¹¹² V. Sikora, „Žito neće gorjeti“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 20. VI. 1991., 10.

Turizam na prostoru istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema, također, je patio. Na području tadašnje vukovarske općine zbog učestalih terorističkih akcija, otkazani su mnogi nastupi manifestacijskog karaktera.¹¹³

Krajem lipnja donesena je odluka kako će na području tadašnje vinkovačke, vukovarske i županijske općine funkcionirati dvije policijske uprave u odnosu na dotadašnju jednu policijsku upravu. Od tada je pored dotadašnje Policijske uprave Vinkovci počela funkcionirati i Policijska uprava Vukovar. Uslijed sve većeg porasta incidenata spomenute promjene su stupile na snagu radi lakšeg i kvalitetnijeg rada policijskih snaga na vinkovačko-vukovarskom području.¹¹⁴ Osim toga, također, krajem mjeseca lipnja Policijska uprava Vinkovci donijela je odluku o osnivanju tri nove policijske postaje u Starim Mikanovcima, Nuštru i Otoku.¹¹⁵

Potkraj mjeseca lipnja na prostoru grada Osijeka bile su sve prisutnije terorističke akcije. Snažna eksplozija u kojoj je dvoje ljudi ozljeđeno, a četiri automobila bila su uništena dogodila se 20. lipnja 1991. g. na parkiralištu između Preradovićevoeg i Šetališta kardinala Šepera.¹¹⁶ Već je 23. lipnja 1991. g. došlo do nove eksplozije prilikom koje su raznesena dva kioska.¹¹⁷ Samo dan kasnije ponovno je došlo do podmetanja eksploziva pod kioske, ovaj puta su nastradala tri Borbina kioska.¹¹⁸ Zbog pokretanja postupka razdruživanja Republike Hrvatske od ostalih jugoslavenskih republika 25. lipnja 1991. g., mnogi Srbi su počeli govoriti da za Republiku Hrvatsku uskoro slijedi smak svijeta.¹¹⁹

Hrvatski Srbi pojačanim su intenzitetom potkraj lipnja počeli odvoziti žene i djecu iz hrvatskih sela pretežito naseljenim srpskim pučanstvom u Vojvodinu i Srbiju. Do spomenutih iseljavanja je došlo zbog laži i dezinformacija koje su prenosili srpski mediji. Pisali su i govorili kako „ustaška vlast“ masakrira „goloruki“ srpski narod, pljačka srpske kuće i pod nerazriješenim

¹¹³ Stjepan Penić, „Politika ometa turizam“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 19. VI. 1991., 10.

¹¹⁴ Ana Diklić, „Sve zbog obrane granica“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 22. VI. 1991., 6.

¹¹⁵ Ana Diklić, „Sve radi zaštite ljudi“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 29. VI. 1991., 32.

¹¹⁶ Ana Diklić, „Teroristička akcija“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 22. VI. 1991., 7.

¹¹⁷ Ana Diklić, „Diverzanti sve prisutniji u Osijeku“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 24. VI. 1991., 19.

¹¹⁸ Mihanović, „Obrana Osijeka 1991. godine“, 114.

¹¹⁹ Ana Diklić, „Očekuju se incidenti“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 26. VI. 1991., 18.

okolnostima dijeli otkaze hrvatskim Srbima.¹²⁰ Mjesna zajednica Tordinci zabilježila je 26. lipnja 1991. g. kako su žene i djeca iz Antinske Mlake odvedena u Vojvodinu.¹²¹ Iseljavanje žena i djece zabilježeno je 24. lipnja 1991. g. i iz Berka i Palače.¹²² Vjeruje se, također, da je do spomenutih iseljavanja dolazilo zbog sve skorijeg napada pobunjenih Srba, srpskih paravojskih snaga i JNA na istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem i stoga im je bilo u cilju iseliti onaj dio srpskog pučanstva koji nije bio sposoban ratovati, kako im ne bi smetao u provođenju ratnih operacija.

Terorizam se na području tadašnje osječke općine intenzivirao nakon odluke Hrvatskog sabora o proglašenju suverene i samostalne Republike Hrvatske 25. lipnja 1991. g.. Tih dana su zabilježene terorističke i protuustavne akcije u Laslovu, Bijelom Brdu, Sarvašu i Tenji.

Zabilježen je manji incident u Laslovu prilikom kojeg je otvorena paljba na patrolu policije. Nakon tog incidenta poslano je policijsko pojačanje u Laslovo jer su mještani Laslova dobivali neprestane prijetnje od naoružanih susjeda iz Ade, Palače i Markušice.¹²³

Bijelo Brdo je tih dana podiglo barikade i time je onemogućilo putovanje prema Aljmašu, Erdutu i Dalju. Tenja je tih dana bila zapamćena po ranjavaju dvaju policajaca, nakon čega je došlo do intervencije policajaca potpomognutih jednim oklopnim vozilom. Borbe su se vodile oko jedne kuće u kojoj su se krili teroristi.¹²⁴

Redarstvenici u Sarvašu uspješno su uhitili jednog četnika pristiglog iz Bijelog Brda. Kada su pregledali kuću uhićenog četnika u Sarvašu pronašli su pištolje i automatske puške marke Thompson. Osim toga pronađeni su i znaci noćenja više osoba u spomenutoj kući, prema mišljenju policajaca vrlo vjerojatno su se u toj kući okupljali i organizirali teroristi.¹²⁵ Zbog predosjećaja da bi moglo doći do rata mnogi građani počeli su kupovati veće količine osnovnih

¹²⁰ Perić, „Nastanak samostalne Republike Hrvatske, njezin obrambeni rat, međunarodno priznanje i položaj u međunarodnoj zajednici“, 460.

¹²¹ Hina, „Ponovo pucnjava“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 26. VI. 1991., 18.

¹²² Hina, „Otet pa vraćen autobus „Čazmatransa“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 24. VI. 1991., 19.

¹²³ Denis Njari, „Mađari istočne Slavonije u Domovinskom ratu“, u *Hrvatski istok u Domovinskom ratu – iskustva, spoznaje i posljedice*, ur. Miljenko Brekalo (Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2015), 160.

¹²⁴ „Četnička divljanja od Bijelog Brda do Tenje“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 1. VII. 1991., 8.

¹²⁵ „Baza za opskrbu“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 1. VII. 1991., 14.

kućnih potrepština.¹²⁶ Već krajem lipnja zbog straha od tenjskih četnika došlo je do prvih iseljavanja tenjske djece, staraca i žena hrvatske nacionalnosti. Mjesna zajednica Tvrđa pobrinula se za spomenute izbjeglice.¹²⁷

4. 5. Referendum o hrvatskoj samostalnosti

Problemi su nastali i prilikom provedbe referenduma o hrvatskoj samostalnosti. Pojedina sela s većinski srpskim stanovništvom na području tadašnje vukovarske općine kao što su Bobota, Pačetin, Trpinja itd. nisu preuzela materijale za referendum, niti su se odazvala na instruktivnom sastanku za provedbu referenduma. Osim toga u svojim mjesnim zajednicama ljudima koji su bili stari, bolesni i nemoćni davali su samo crvene listiće, riječ o listiću kojim se glasač izjašnjavao protiv hrvatske samostalnosti.¹²⁸

Slična situacija bila je i u selima na području tadašnje vinkovačke općine kao što su Mirkovci, Gaboš, Donje Novo Selo, Šidski Banovci, Vinkovački Banovci, Karadžićevo itd.¹²⁹ Za one stanovnike tih sela koji su ipak htjeli glasati organizirana su prijevremena izjašnjenja u njima najbližim gradovima ili bi se glasanje osiguralo u susjednim selima koja su htjela provesti referendum. Zabilježen je slučaj kako su pojedini mještani iz sela Šodolovaca i Ade, koja nisu htjela provesti referendum, morali ići u Koprivnu i Laslovo da glasaju.¹³⁰

Što se tiče Baranje i tamo je bilo u nekim većinski srpskim selima bojkotiranja referenduma. Primjerice u selu Jagodnjaku gdje je Šešelj održao svoj miting 21. travnja 1991. g. od upisanih 1.462 glasača glasalo je samo 176. Milovan Vakanjac, predsjednik baranjskog odbora SDS-a (onaj koji je povezan s hrvatskim, a ne sa srbijanskim SDS-om) govori kako je uoči provedbe referenduma bilo izrečeno dosta prijetnji pojedinim stanovnicima Baranje, da će dobiti otkaz ukoliko se ne odazovu na referendumu, a umirovljenicima se govorilo da će izgubiti mirovine ako ne glasaju.¹³¹

¹²⁶ Nada Stanković, „Nemir“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 1. VII. 1991., 13.

¹²⁷ „Utočište Tenjanima hrvatske nacionalnosti“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 1. VII. 1991., 24.

¹²⁸ Ana Diklić i Branimir Kutuzović, „Zloupotrebe i nepravilnosti“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 19. V. 1991., 13.

¹²⁹ K. P., „U deset sela pod upitnikom“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 19. V. 1991., 13.

¹³⁰ „Odbili glasovati“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 22. V. 1991., 10.

¹³¹ B. Petković, „Nisu straže, nego noćne šetnje“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 23. V. 1991., 10.

Tih dana kada se u Republici Hrvatskoj provodio referendum o hrvatskoj samostalnosti, hrvatski Srbi su provodili svoj referendum i glasanje za pripajanje Srbiji. Glasački listići nisu bili ovjereni nikakvim žigom i na njima je bilo samo jedno pitanje na ćirilici: „Da li ste za prisajedinjenje Slavonije, Baranje i zapadnog Srema republici SRBIJI i za to da ostane u Jugoslaviji sa Srbijom, Crnom Gorom i drugima koji žele da očuvaju JUGOSLAVIJU?“ i glasači su potom imali ponuđene dvije mogućnosti za zaokružiti, „ZA“ i „PROTIV“.¹³² Glasački listići za „srpski“ referendum i već prije spomenuti pozivi mještanima Mirkovaca su stigli iz Novog Sada. To potvrđuje broj telefaksa i faximil na kojem piše P.AV. Novi Sad 01.¹³³

¹³² Ana Diklić i Branimir Kutuzović, „Brižni čuvari Srboslavije“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 19. V. 1991., 13.

¹³³ „Nazovi 021-334-482 radi ubojstva – Hrvatske“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 20. V. 1991., 5.

6. Događaji na prostoru istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema od ubojstva Josipa Reihl-Kira do početka Bitke za Vukovar

5. 1. Ubojstvo Josipa Reihl-Kira

Na ulazu u Tenju 1. srpnja. 1991. g. oko 12:00 sati dolazi do ubojstva Josipa Reihla-Kira, načelnika Policijske uprave Osijek, Gorana Zobundžije, potpredsjednika Izvršnog vijeća Skupštine općine Osijek i Milana Kneževića, odbornika Skupštine Osijek. Ubijeni su rafalima iz automatskog oružja Kalašnjikov. Njihov automobil Zastava 101 izrešetan je s 28 hitaca i svi su na licu mjesta ubijeni, jedino je preživio Mirko Tubić, predsjednik Skupštine Mjesne zajednice Tenja.¹³⁴ Žrtve spomenutog atentata tog su dana otišli u Tenju kako bi pregovarali s pobunjenim naoružanim civilima o smirivanju situacije. Prema Osijeku uputili su se kada su čuli od jednog policajca da se pripadnici Zbora narodne garde (ZNG) i specijalci MUP-a spremaju napasti Tenju. Došavši do policijskih snaga koje su bile stacionirane kod Poljoprivrednog fakulteta saznali su da je priča koju im je policajac u Tenji ispričao neistinita. Uputili su se natrag prema Tenju kako bi obavijestili mještane Tenje da do napada neće doći. Na ulazu u Tenju na delegaciju je otvorena rafalna paljba.¹³⁵ Kuća Antuna Gudelja, bivšeg predsjednika mjesnog odbora HDZ-a u Tenji, bila je uništena tromblonskim minama u noći 1. srpnja. 1991. g. Kasnije se ispostavilo da je upravo Gudelj bio odgovoran za trostruko ubojstvo, no nisu ga uspjeli odmah uhititi jer su mu neki ljudi, koji nisu htjeli da se istina sazna, pružili utočište.¹³⁶

Do dana današnjeg ubojstvo Reihl-Kira je obavijeno velom tajne i ne zna se pouzdano zašto je ubijen. Prema najpopularnijoj teoriji, koju je ispričao u više navrata prvi ministar unutarnjih poslova Republike Hrvatske Josip Boljkovac, ubojstvo su naručili Gojko Šušak, Vladimir Šeks, Branimir Glavaš i Vice Vukojević. Vjeruje se da su spomenuti naručitelji ubojstva htjeli da se srpska pobuna u Hrvatskoj skrši upotrebom oružane sile, dok je Reihl-Kir bio protiv toga. Jadranka Reihl-Kir, žena Josipa Reihl-Kira, ispričala je u jednom intervjuu kako su u travnju 1991. g. Šušak, Glavaš i Vukojević tražili od Reihl-Kira da ih odvede do Borova

¹³⁴ Dario Topić, „Izrešetani u osobnom automobilu“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 2. VII. 1991., 2.

¹³⁵ „Nisu ubijeni slučajno?!“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 4. VII. 1991., 6.

¹³⁶ Miškulin, *Šeks. Politička biografija*, 260.

Sela. Prema njezinim tvrdnjama kada su tamo stigli izvadili su iz prtljažnika Armbruste¹³⁷ i ispalili tri rakete na Borovo Selo.¹³⁸ Spomenutu priču je u jednom intervjuu ispričao i Boljkovac. Dodatan pritisak na Reihl-Kira je započeo nakon pokolja u Borovu Selu 2. svibnja 1991. g. Hrvatski političari koji su htjeli rat su bili sve glasniji i Reihl-Kir je predosjećao da će mu se uskoro nešto loše dogoditi. Tražio je od Boljkovca krajem lipnja 1991. g. da ga razriješi dužnosti načelnika Policijske uprave Osijek i da mu pronade novo radno mjesto u Zagrebu. Rekao je tom prilikom Boljkovcu kako ga Glavaš, Vukojević i Šušak žele mrtvog.¹³⁹ Boljkovac nakon što je čuo za ubojstvo Reihl-Kira krenuo je da uhiti Šeksa, Šuška, Vukojevića i Glavaša. Nije ih uspio uhititi jer Boljkovac vjeruje kako je netko od njegovih suradnika tu njegovu namjeru ispričao Tuđmanu, odmah čuvši za tu vijest Tuđman je sazvao sjednicu Vijeća za obranu u noći 1. srpnja 1991. g. Sutradan 2. srpnja 1991. g. Boljkovac je bio smijenjen i Onesin Cvitan je postao novim ministrom unutarnjih poslova Republike Hrvatske.¹⁴⁰ Josip Manolić i Boljkovac će nakon tih događanja nastaviti govoriti kako su Šeks, Glavaš, Šušak i Vukojević odgovorni za smrt Reihl-Kira. Najviše će se optuživati Šeks, za kojeg je Boljkovac tvrdio kako stoji iza organiziranja grupe „hrvatskih ekstrema“. Spomenuta grupa je prema tvrdnjama Boljkovca sudjelovala u krijumčarenju oružja, za ta krijumčarenja je saznao Reihl-Kir i smatra Boljkovac da je upravo zbog toga i stradao Reihl-Kir.¹⁴¹ Umirovljeni pukovnik Hrvatske vojske Nikola Jaman jednom je prilikom izjavio za medije kako su neistinite priče koje je ispričao Boljkovac i Jadranka Reihl-Kir. Rekao je Jaman za medije kako je ispaljivanje armbrusta izvedeno u sklopu akcije pod kodnim imenom „Savulja“. Riječ je o akciji kojom su se trebale ukloniti barikade u vikend naselju Savulja, spomenuto naselje se danas nalazi u sklopu Borova Sela. Jedan od sudionika spomenute akcije, također, je jednom prilikom izjavio za medije kako je akciju izvelo 12 pripadnika MUP-a i kako s njima nisu bili prisutni Šušak i Vukojević.¹⁴² Josip Reihl-Kir bio je

¹³⁷ Laki ručni raketni bacač za jednokratnu upotrebu.

¹³⁸ Daniël Verhoeven (28. 10. 2008.), The Murder of the Pacifist Josip Reihl-Kir in Croatia 1991. https://www.youtube.com/watch?v=DLa7wtrQuAI&ab_channel=Dani%C3%ABIVerhoeven. (zadnji put pristupljeno: 25. 6. 2022.)

¹³⁹ Isto.

¹⁴⁰ ostv031 (4. 3. 2011.), Josip Boljkovac u emisiji "Karte na stol" Osječke televizije, 2. dio. https://www.youtube.com/watch?v=yIHtRfLFd-I&t=821s&ab_channel=ostv031. (zadnji put pristupljeno: 19. 6. 1991.)

¹⁴¹ Miškulin, *Šeks. Politička biografija*, 261.

¹⁴² Svjedok događanja: "Gojko Šušak nije ispalio armbrust na Borovo Selo 1991. Nije bio ni blizu mjesta odakle je pucano", Direktno.hr, pristup ostvaren 24. VI. 2022., <https://direktno.hr/direkt/svjedok-dogadjanja-gojko-susak-nije-ispalio-armbrust-borovo-selo-1991-nije-bio-ni-blizu-mjesta-odakle-154543/>.

do kraja svoga života uvjeren da je miran suživot između Hrvata i Srba moguć i svaki konflikt pokušao je razriješiti na miran način.¹⁴³

5. 2. Sukobi se intenziviraju

Prvi značajniji sukobi združenih snaga ZNG-a i hrvatskih redarstvenika protiv srpskih terorista dogodili su se u Borovu Naselju i kod sela Čelija. Prilikom okršaja s teroristima u Borovu Naselju 4. srpnja. 1991. g. pet je hrvatskih gardista ranjeno. Teroristi su oko 11:00 sati zapalili kamion koji se nalazio ispred Mjesne zajednice Nikola Demonja. Iskoristili su požar kako bi na prepad napali gardiste i hrvatske redarstvenike. Borbe su trajale do oko 22:00 sati, kada je nastupilo primirje jer su snage MUP-a i hrvatski gardisti uspješno opkolili i savladali četnike.¹⁴⁴ Istog tog dana došlo je i do okršaja kod Čelija, taj okršaj prošao je tragičnije, dva gardista su poginula. Hrvatski gardisti su bili napadnuti dok su čekali kamion s namirnicama koji je trebao doći u Čelije. Naime, Čelije su već neko duže vrijeme bile odsječene od ostatka svijeta, zbog svojeg položaja, nalazile su se u okruženju pobunjenih srpskih sela. Na gardiste je otvorena snajperska vatra sa silosa u Silašu i od te paljbe dva su gardista ubijena, dok su trojica bila ranjena.¹⁴⁵ Oružani su sukobi u prvim danima mjeseca srpnja bili svakog dana sve intenzivniji, a kako su mnogi izvedeni u isto vrijeme na različitim mjestima, vjeruje se da su srpski teroristi sve radili planski. Erdut je mnogim srpskim ekstremistima bio trn u oku zbog Centra za obuku ZNG-e koji se tamo nalazio. Zbog toga su četnici napali spomenuti Centar 7. srpnja. 1991. g. Snage ZNG-a uspješno su ih odbile i nisu imali prilikom tog sukoba ni ranjenih ni poginulih.¹⁴⁶

5. 3. Tenja – četničko uporište nadomak grada Osijeka

Na početku mjeseca srpnja nastavilo se iseljavanje obitelji hrvatske nacionalnosti iz Tenje. Odlazili su do prve policijske patrole koja se nalazila kod Poljoprivrednog fakulteta i dalje bi im policija pronalazila i osiguravala privremeni smještaj. Do iseljavanja je dolazilo uslijed nepodnošljive situacije u Tenji, konstantno su hrvatske obitelji bile maltretirane od strane

¹⁴³ „Načelnice, zbogom“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 2. VII. 1991., 2.

¹⁴⁴ V. Vazdar, „Opkoljeni četnici“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. VII. 1991., 16.

¹⁴⁵ Mihanović, „Obrana Osijeka 1991. godine“, 127.

¹⁴⁶ Ana Diklić, „Garda odbila napad“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 8. VII. 1991., 5.

terorista, a bila im je uništavana i privatna imovina. Situacija u Tenji iz dana u dan bila je sve gora, o tome najbolje svjedoči prosvjed mještana Tenje koji se dogodio na trgu Ante Starčevića u Osijeku 4. srpnja. 1991. g. Tog dana skupilo se oko tisuću izbjeglih mještana Tenje, pretežito je bilo riječ o obiteljima hrvatske nacionalnosti, međutim bilo je dosta i obitelji srpske nacionalnosti. Riječ je o onim srpskim obiteljima koje nisu htjele prihvatiti velikosrpsku ideologiju i zbog toga su bili česta meta tenjskih četnika i terorista. Okupljeni mještani su tražili od vladajućih osječkih političara da stanu na kraj četničko-terorističkim divljanjima u Tenji i ponovo im omoguće da se vrate na svoja ognjišta.¹⁴⁷

Pokušaj čišćenja Tenje od četnika i ekstremnih Srba dogodio se 7. srpnja. 1991. g. Obračun s teroristima u Tenji trajao je punih 11 sati i vjeruje se da bi otpor terorista bio skršen da se JNA nije umiješala i stavila u zaštitu terorista. Do okršaja je došlo zbog nepodnošljive životne atmosfere koja je u Tenji zavladala krajem lipnja i početkom srpnja, naime, selo je bilo prepuno četnika i maltretiranja su iz dana u dan bila sve intenzivnija. Također, navodi se da je jedan od ključnih povoda za početak ovog oružanog sukoba bilo i konstantno napadanje policijske stanice u Tenji od strane četnika. Policajci su tog dana uzvratili paljbu i zbog toga su se umiješale dodatne snage MUP-a iz Osijeka i hrvatski gardisti.¹⁴⁸ JNA je nakon pružanja zaklona pobunjenim Srbima i četnicima okrenula tenkovske cijevi prema položajima jedinica MUP-a i Zbora Narodne garde i obasula ih žestokom paljbom. Oklopni transporteri JNA dodatno su naoružali teroriste s bestrajnim topovima i tromblonskim minama. Prilikom i nakon sukoba JNA je nevoljko pružala pomoć u izvlačenju mrtvih i ranjenika i zbog toga je došlo do nekoliko slučajeva gdje su teroristi nesmetano pucali po vozilima hitne medicinske pomoći. Teroristi su, također, napadali i pripadnike JNA, zabilježen je slučaj gdje je prilikom otimanja jednog tenka došlo do ubojstva zapovjednika tenka i još jednog vojnika. Vjeruje se da je upravo iz tog tenka ispaljena granata koja je pogodila tog dana zgradu broj 5 na Sjenjaku.¹⁴⁹ Posljedica oružanog sukoba u Tenji je daljnje iseljavanje mještana Tenje, gotovo 4.000 Tenjana će do 10. srpnja. smještaj i pomoć potražiti u Osijeku.¹⁵⁰

¹⁴⁷ Nada Stanković i Darko Bartanić, "Hoćemo u svoje domove", *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. VII. 1991., 8.

¹⁴⁸ Davor Marijan, *Obrana i pad Vukovara* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2013), 83. i 84.

¹⁴⁹ "Osijek na pragu rata", *Glas Slavonije*, (Osijek), 8. VII. 1991., 1.

¹⁵⁰ B. Bašić, „Približno 4.000 Tenjana u Osijeku“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 10. VII. 1991., 12.

Četnici u Tenji nisu mirovali ni nakon sukoba koji se dogodio 7. srpnja. 1991. g., naprotiv pojačali su terorističke akcije, pa je tako zabilježeno 15. srpnja. žestoko granatiranje Osijeka. Oko tridesetak minobacačkih granata ispalili su tog dana, pri čemu su pogodili i zgradu Tehnološkog fakulteta. Vjeruje se da su minobacače dobili od srpskih rezervista JNA koji su tih dana redovito obilazili pobunjena srpska sela. Tenjski četnici i teroristi pojačali su napade na južnom dijelu Osijeka, kako bi mogli svoje minobacače postaviti bliže Osijeku, time bi im bilo omogućeno lakše gađanje važnih objekata u Osijeku.¹⁵¹ Zbog straha od sve učestalijih granatiranja Osijeka iz smjera Tenje, Štab Civilne zaštite općine Osijek uputio je uputstva svim mjesnim zajednicama za upotrebu skloništa, njihovo čišćenje, opremu i održavanje. Savjetovali su mještane Osijeka da u slučaju uzbune odmah napuste svoje domove i odu u skloništa.¹⁵² Meta napada im je bila i farma Orlovnjak s koje je dolazilo dvije trećine mlijeka za Osijek. Četnici su htjeli zauzeti spomenutu farmu kako bi prekinuli dotok mlijeka u Osijek i kako bi Tenju mogli opskrbljivati s dodatnom hranom.¹⁵³

5. 4. Situacija u Baranji

Na prostoru Baranje tijekom srpnja i dalje nije dolazilo do oružanih sukoba, međutim zabilježeno je kako je gotovo svako selo organiziralo neki oblik samoobrane.¹⁵⁴ Zbog rata u Sloveniji snage JNA počele su razmještati svoje snage i na teritoriju Republike Hrvatske, 3. srpnja. 1991. g. zabilježen je ulazak vojnog konvoja sačinjenog od tenkova, oklopnih vozila i vojnih i civilnih kamiona sa srpskim rezervistima u Baranju.¹⁵⁵ Tom prilikom primjećeno je kako je velik broj četnika ubačen na prostor Baranje, jedni su došli u vojnim vozilima, dok su ostali prebačeni preko Dunava u gumenim čamcima.¹⁵⁶ Ulazak vojnih snaga JNA na prostor Baranje nastavio se i idućih dana, do 10. srpnja. 1991. g. u Baranju je došlo ukupno 60 tenkova i 40-ak oklopnih vozila sa srpskim rezervistima. Taj događaj se smatra okupacijom Baranje. JNA i pobunjeni baranjski Srbi nisu tada javno izjavljivali da je Baranja okupirana.¹⁵⁷

¹⁵¹ R. R., "Pogođen Tehnološki fakultet", *Glas Slavonije*, (Osijek), 16. VII. 1991., 24.

¹⁵² Sandra Asentić, „U slučaju uzbune – u skloništa!“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 17. VII. 1991., 12.

¹⁵³ R. R., "Proizvodnja mlijeka prepolovljena", *Glas Slavonije*, (Osijek), 17. VII. 1991., 4.

¹⁵⁴ St., "Sačuvati mir u Baranji", *Glas Slavonije*, (Osijek), 3. VII. 1991., 5.

¹⁵⁵ Ivo Perić, *Godine koje će se pamtiti* (Zagreb: Školska knjiga, 1995), 105.

¹⁵⁶ Draško Koričančić, „Baranja na udaru“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. VII. 1991., 4.

¹⁵⁷ Ana Holjevac Tuković i Ante Nazor, „Ratne štete na kulturnim dobrima na području Osječko-baranjske županije“, *Scrinia Slavonica* 20 (2020), 379.

Početak kolovoza u javnost će procuriti tajni plan okupacije Baranje poznat pod nazivom Plan „Baranjski trokut“. Prema tom planu JNA bi uz pomoć četnika i ekstremnih Srba, koji su se nalazili u Dardi, Uglješu, Novom Čemincu, Jagodnjaku i Bolmanu, trebala presijeći komunikacijske i opskrbljivačke linije između Belog Manastira i Osijeka. Nakon toga bi združeno skršili preostali otpor baranjskog stanovništva i pripojili bi te teritorije srpskoj državi. Baranja bi im tada bila odskočna daska za daljnje napredovanje prema Osijeku i ostatku Slavonije.¹⁵⁸

Na području Baranje intenzivniji napadi četnika i pobunjenih Srba započet će sredinom kolovoza. Prvi značajniji napad dogodio se 12. kolovoza 1991. g. oko 22:40, kada su četnici s Banskog brda minobacačima granatirali Policijsku stanicu u Belom Manastiru.¹⁵⁹ Općinska vlast izgubila je moć i teror je svakog dana bio sve intenzivniji, tako već nekoliko dana nakon spomenutog napada na Policijsku stanicu u Belom Manastiru dolazi do granatiranja Čemince iz smjera Novog Čemince, Jagodnjaka i Uglješa.¹⁶⁰ Počele su nicati i barikade po Baranji, prva je niknula kod sela Švajcarnice i 13. kolovoza 1991. g. kasno u noć došlo je do oružanog sukoba između policijske patrole i terorista koji su čuvali barikadu. Okršaj je prošao tragično, jedan je policajac poginuo, dok su tri bila ozlijeđena.¹⁶¹ Do novih napada na policijske stanice doći će 19. kolovoza 1991. g., kada su četnici iz Švajcarnice prvo minobacačima granatirali Dardu, a zatim su pokušali osvojiti uzvisinu ispred Darde i Policijsku stanicu. Snage MUP-a su ih uspješno odbacile i pri tome nisu imali ni poginulih, ni ranjenih.¹⁶² Zbog neprestanog terora koji je vršen nad Hrvatima, Mađarima i hrvatskim Srbima odanim legalno izabranom vlasti, doći će do prvog većeg iseljavanja u sigurnije krajeve Slavonije 21. kolovoza 1991. g. Tada je na prostor Valpovštine pristiglo oko 400 izbjeglica iz Baranjskog Petrovog Sela, Darde i Belog Manastira.¹⁶³

¹⁵⁸ R., „Plan „Baranjski trokut““, *Glas Slavonije*, (Osijek), 2. VIII. 1991., 32.

¹⁵⁹ Damir Svoboda i Roberta Balentović, „Baranja na nišanu Srbije“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 14. VIII. 1991., 12. i 13.

¹⁶⁰ Damir Svoboda i Roberta Balentović, „Četnici ubijaju i bombardiraju“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 15. VIII. 1991., 12. i 13.

¹⁶¹ Ivica Korman, „Krvava barikada“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 15. VIII. 1991., 18.

¹⁶² M. D., „Četnici napali Dardu“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 20. VIII. 1991., 19.

¹⁶³ V. Vazdar, „Uspješna evakuacija izbjeglica“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 22. VIII. 1991., 4.

Rat u Baranji intenzivirat će se samo dva dana kasnije kada će pripadnici JNA zajedno s četnicima i pobunjenim Srbima pokušati osvojiti Bilje. Pripadnici ZNG-a i MUP-a uspješno su obranili Bilje. Istog dana došlo je i do napada na selo Mece pri čemu je stradalo dosta civila od strane srpskih rezervista.¹⁶⁴ Prilikom spomenutih okršaja agresor je uvidio da nije nepobjediv, to je shvatio kada je u spomenutim sukobima na potezu između Mece i Darde izgubio i nekoliko tenkova.¹⁶⁵ Unatoč žestokom otporu pripadnika ZNG-a i MUP-a policijska stanica u Belom Manastiru tih je dana napuštena i došlo je do velikih povlačenja hrvatskih snaga na desnu obale Drave.¹⁶⁶

5. 5. Prvi oružani sukobi s mirkovačkim teroristima

Vlada Srbije i dalje je podupirala terorizam na području Republike Hrvatske unatoč mnogobrojnim apelima koji su im bili upućeni od strane Vlade Republike Hrvatske. Otkriveno je početkom srpnja da Srbija tajno šalje vagon s hranom i ratnim potrepštinama u pobunjena srpska sela. Radnici Hrvatskog željezničkog poduzeća (HŽP) u Vinkovcima su sasvim slučajno otkrili takav jedan vagon koji je trebao biti istovaren u Mirkovcima. Vagon je bio prepun hrane i medicinske opreme, Mirkovčani su zbog svoje izoliranosti očigledno imali velike probleme glede opskrbljivanja sela hranom. Tome u prilog osim spomenute priče s vagonom, ide i ona priča o otmici Stanka Bošnjaka i hladnjača u kojima se nalazilo meso.¹⁶⁷ Pobunjeni mještani Mirkovaca su povodom nedolaska vagona u njihovo mjesto, zatvorili plinovod na lokaciji Vrapčani, čime su onemogućili opskrbu plinom vinkovačku bolnicu i pogone Dilj-a. Povodom tog čina uputili su i ultimatum u Vinkovce da će plinovod biti miniran ukoliko vagon ne bude isporučen u Mirkovce, što nam jasno govori kako je veza između Srbije i pobunjenih hrvatskih Srba bila živa.¹⁶⁸

Početak srpnja obilježen je i prvim protuterorističkim akcijama, pa su se već 5. srpnja 1991. g. snage ZNG-a obračunale s mirkovačkim teroristima. Do sukoba je došlo zbog prije spomenutog zatvaranja plina na Vrapčani. Akcija je tekla uspješno, no onda se umiješala JNA

¹⁶⁴ Damir Svoboda i Roberta Balentović, „Federalno – četnička agresija“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 23. VIII. 1991., 12.

¹⁶⁵ Nevenka Špoljarić, „Uništeni neprijateljski tenkovi!“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 23. VIII. 1991., 32.

¹⁶⁶ Davor Marijan, *Domovinski rat* (Zagreb: Despot infinitus, 2016), 84.

¹⁶⁷ Mladen Kevo, „Hrana i lijekovi za mirkovačke teroriste“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 2. VII. 1991., 24.

¹⁶⁸ Mladen Kevo, „Mi nikuda ne idemo“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 4. VII. 1991., 6.

koja je onemogućila daljnje potiskivanje terorista.¹⁶⁹ Do novih iseljavanja iz Mirkovaca došlo je u mjesecu srpnju. Već početkom srpnja više manje će sve obitelji hrvatske nacionalnosti napustiti Mirkovce, a njima će se pridružiti i mnoge obitelji srpske nacionalnosti. Prema pričama mještana koji su napustili selo, gotovo 90% stanovnika Mirkovaca nije podupiralo četnike. Svi koji se nisu slagali s velikosrpskom ideologijom bili su konstantno maltretirani. Izlazak iz sela bio je moguć samo uz nošenje najosnovnijih stvari, sve ostalo su morali ostaviti na milost i nemilost četnicima.¹⁷⁰

Do novog obračuna s mirkovačkim teroristima došlo je 18. srpnja 1991. g., tada su združene snage MUP-a i Zbora Narodne garde očistile Ulicu bana Jelačića od terorista. Riječ je o ulici koja vodi prema Mirkovcima i zahvaljujući toj operaciji uspostavljen je nadzor nad željeznicom Vinkovci – Brčko, čime su komunikacije i opskrba za mirkovačke teroriste postale otežane. Mnoge su se obitelji nakon spomenute protuterorističke akcije ponovno mogle useliti u svoje domove, iz kojih su bili ili protjerani od strane terorista ili su ih napustili zbog konstantnog maltretiranja.¹⁷¹ JNA se zabrinula za mirkovačke teroriste jer su spomenutom protuterorističkom akcijom bili uzdrmani i zbog toga su pohitali kako bi stvorili tampon zonu između združenih snaga MUP-a i hrvatskih gardista s jedne strane i mirkovačkih terorista s druge strane.¹⁷² Nakon što je sprovedeno čišćenje kuća od terorista u Ulici bana Jelačića, u mnogim kućama pronađeno je oružje i streljivo. Oprema je bila vojnog porijekla i to ide opet u prilog tezi da JNA nije radila na smirivanju tenzija između hrvatskih vlasti i pobunjenih Srba, već je taj sukob raspirivala.¹⁷³ Kako bi se osvetili za poraz koji su im hrvatski gardisti i MUP nanijeli, već sutradan će mirkovački teroristi granatirati Vinkovce, od posljedica granatiranja šest je osoba ranjeno.¹⁷⁴

Sukob združenih snaga ZNG-a i MUP-a protiv mirkovačkih terorista koji se dogodio 22. srpnja 1991. g. smatra se jednim od najvećih vojnih sukoba u mjesecu srpnju na prostoru istočne Slavonije. Do sukoba je došlo rano ujutro, kada je oko 5:10 započelo granatiranje grada i položaja pripadnika ZNG-a od strane terorista. Mirkovčanima je upućen ultimatum putem

¹⁶⁹ Marijan, *Obrana i pad Vukovara*, 84. i 85.

¹⁷⁰ Mladen Kevo, „Jedini zakon – zakon terora“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 10. VII. 1991., 4.

¹⁷¹ Mladen Kevo, „Izbjeglice se vraćaju“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 19. VII. 1991., 3.

¹⁷² Mladen Kevo, „Opet „između“ Garde i terorista“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 19. VII. 1991., 24.

¹⁷³ Hina, „Oružje iz arsenala JA“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 19. VII. 1991., 24.

¹⁷⁴ Mladen Kevo, „Šest ranjenih“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 20. VII. 1991., 3.

lokalne radio-stanice u kojem je stajalo da svi koji se žele distancirati od terorista neka dođu do 10:00 sati do rampe koja Mirkovce dijeli od Vinkovaca, oni koji ne dođu smatrat će se neprijateljima. Tog dana na Jankovce i Vinkovce palo je više od 130 granata. Od posljedica granatiranja i oružanih sukoba, tog dana je poginulo 14 hrvatskih gardista, 5 civila i 1 redarstvenik, a 21 osoba je bila ranjena. Borbe su počele jenjavati tek oko 15:00 sati. Mirkovački teroristi su trebali biti poraženi, no opet se umiješala JNA, koja je pružila zaštitu teroristima i s dva vojna aviona tipa Galeb mitraljirali su grad i izbacili nekoliko navodećih raketa.¹⁷⁵

Teror koji su vršili teroristi i četnici iz Mirkovaca nad okolnim mjestima nije jenjavao ni nakon tog sukoba, a ništa nisu bolje prolazili ni mještani Mirkovaca koji su i dalje odbijali prihvatiti velikosrpsku ideologiju. Sredinom kolovoza o teškom stanju u Mirkovcima nas izvještava vinkovački „ministar informiranja“ dr. Tomislav Talanga, riječ je o svjedočanstvima i pričama koje su došle iz samih Mirkovaca od njima pouzdanih informatora. Spomenuo je priču o Stevi Simiću, građaninu Mirkovaca, kojem su četnici silovali ženu pred njegovim očima i nakon čega ih je Simić pobio. Kao čin odmazde četnici su likvidirali njegovu ženu, njihovo dijete i naposljetku i njega samog. Jednako je potresna i priča o Nemanji Samardžiću, mještaninu Mirkovaca koji je pokrenuo akciju istjerivanja četnika iz Mirkovaca. Četnici kada su čuli za njegove namjere osudili su ga na vješanje, držali su ga obješenog nekoliko dana kako bi i ostali vidjeli što će se dogoditi svima onima koji ne budu podupirali četnički pokret. Četnici su ubijali i one koji su odbijali uzeti oružje, to je priča o Milenku Saviću, mještaninu Mirkovaca, koji je u više navrata odbijao stražariti na barikadama i uzeti oružje u ruke. Zbog toga je likvidiran i četnici su time svima dali do znanja da se neposlušnost kažnjava smrću.¹⁷⁶

5. 6. Čelije – prvo spaljeno hrvatsko selo

Selo Čelije koje do početka srpnja nisu bile poznate većini stanovnika Republike Hrvatske, odjednom će postati poznato zbog toga što je riječ o prvom hrvatskom spaljenom selu za vrijeme Domovinskog rata. Prije spaljivanja sela koje se dogodilo 9. srpnja. 1991. g., selo je prvo bilo napadnuto 7. srpnja. 1991. g. Selo je granatirano minobacačkim granatama iz smjera

¹⁷⁵ Mladen Kevo, „Rat u Vinkovcima“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 23. VII. 1991., 2.

¹⁷⁶ Mladen Kevo, „Sto DEM – plaća za ubijanje“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 15. VIII. 1991., 5.

Silaša i Bobote. Ponovno će doći do napada na Čelije 8. srpnja 1991.g., tada su teroristi napali već napušteno selo tromblonskim minama. Sutradan su ušli u selo pobunjeni Srbi iz Silaša i Bobote i opljačkali su selo, pobili stoku i popalili većinu kuća.¹⁷⁷ Mještani Čelija i hrvatski gardisti koji su se nalazili u selu za vrijeme prvog napada uspjeli su uvjeriti zapovjedništvo vinkovačke vojarne da upute oklopne transporterima kojima će potom biti evakuirano stanovništvo Čelija.¹⁷⁸ Istoga dana došlo je do evakuacije stanovništva Čelija i privremeni smještaj im je bio osiguran od strane Crvenog križa u Osijeku.¹⁷⁹

5. 7. Protuteroristička akcija u osječkom Stadionskom naselju

Na području grada Osijeka 11. srpnja 1991. g. doći će do protuterorističke akcije u osječkom Stadionskom naselju. Do akcije je došlo kada su mještani Stadionskog naselja uočili kako se u Peulićevom dvorištu (pobunjeni hrvatski Srbin, mještanin Stadionskog naselja) nalaze četnici, javili su to mjesnoj zajednici i onda je na teren izašla policija. Policija nije uočila ništa sumnjivo, no kada su bacili kamen na Peulićevu kuću otvorena je paljba na policajce.¹⁸⁰ Prilikom obračuna s teroristima koji su bili stjerani u dvije kuće, poginuo je jedan pripadnik MUP-a. Obračun je trajao gotovo sedam sati i kako nije bilo moguće natjerati četnike na predaju obje kuće su bile srušene sa zemljom uz pomoć tromblonskih mina. Četnici se i dalje nisu predavali jer su se ispod kuća nalazili podrumi u kojima su držali streljivo i naoružanje, no i taj je otpor naposljetku skršen.¹⁸¹ Među zaplijenjenom oružju pronađene su i nove automatske puške proizvedene u Crvenoj zastavi, to je nepobitan dokaz da je i ta skupina terorista bila naoružavana od strane JNA.¹⁸²

5. 8. Erdut, Dalj i Aljmaš

Sredinom srpnja život u Erdutu, Dalju i Aljmašu postajao je sve težim. Mještanima je ponestajalo lijekova i hrane, onemogućen im je odlazak na radna mjesta u Osijeku i svakodnevno

¹⁷⁷ Mihanović, „Obrana Osijeka 1991. godine“, 128.

¹⁷⁸ Hina, „Četnici napali selo Čelije“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 8. VII. 1991., 24.

¹⁷⁹ „Bijeg pred četničkim terorom“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 8. VII. 1991., 24.

¹⁸⁰ Čuljak, *Rat*, 41.

¹⁸¹ Mihanović, „Obrana Osijeka 1991. godine“, 115.

¹⁸² K. D., „Ispod kuće četničke katakombe“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 12. VII. 1991., 3.

su živjeli u strahu od četnika, naročito nakon vijesti o spaljivanju Čelija. Bili su u potpunoj blokadi od kraja mjeseca lipnja jer su barikade bile podignute u Bijelom Brdu, a otprije su postojale u Borovu Selu. Moglo se ići u Vojvodinu, tj. u Bogojevo po namirnice, međutim često su mještani Dalja, Aljmaša i Erduta bili izloženi verbalnim napadima i maltretiranjima kada bi tamo otišli, tako da su rijetki odlazili.¹⁸³

Daljnji pritisci na Erdut su učinjeni 18. srpnja. 1991. g., kada su srpski rezervisti JNA okupirali odmaralište Šećerane u Erdutu.¹⁸⁴ JNA je iz dana u dan bila sve agresivnijeg raspoloženja prema hrvatskome puku, o tome najbolje svjedoči izjava zapovjednika tenkovske jedinice koji je držao položaj oko mosta kod Erduta, rekao je da će: „zbrisati Erdut sa zemljopisne karte!“. Prijetio im je da će uskoro doći do napada i da im je bolje da se počnu pakovati i napuštati svoje domove.¹⁸⁵ Nedugo nakon toga u noći s 20. na 21. srpnja 1991. g. JNA je iz teških mitraljeza pucala na Erdut, prilikom tog incidenta oštećeno je oko dvadesetak kuća i uništena je bila glavna vodovodna cijev koja je opskrbljivala Erdut.¹⁸⁶

Vlada Republike Srbije i dalje je vodila neobjavljeni rat s Republikom Hrvatskom. Krajem srpnja, točnije 25. srpnja 1991. g. došlo je do napada na Erdut iz Bogojeva. Na Erdut je tog dana palo više desetaka velikokalibarskih granata. Poginulo je 6 gardista i 15 ih je ranjeno. Taj napad svima je jasno dao do znanja da Vladi Republike Srbije nije u interesu spriječiti izbijanje sveopćeg rata na prostoru Republike Hrvatske.¹⁸⁷ Erdut je ciljano napadnut zbog postojanja već prije spomenutog Centra za obuku hrvatskih gardista. Osim Centra pogođene su i mnoge kuće civila, pravoslavna crkva i erdutska kula. Napad je izvršen s VBR-ovima (višecijevni bacač raketa), minobacačima i raketnom topovnjačom JNA koja se nalazila na Dunavu u neposrednom blizini napadnutog Centra.¹⁸⁸

Drugi pokolj na prostoru istočne Slavonije dogodit će se u Dalju 1. kolovoza 1991. g. Riječ je o napadu JNA i četnika na Policijsku stanicu u Dalju, prilikom tog sukoba i kasnijeg

¹⁸³ Davor Špišić, „U četničko-armijskom obruču“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 16. VII. 1991., 1.

¹⁸⁴ Ana Diklić, „Vojska okupirala odmaralište u Erdutu“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 20. VII. 1991., 5.

¹⁸⁵ Ivica Korman, „Mještani Erduta napuštaju domove!“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 20. VII. 1991., 5.

¹⁸⁶ Ivica Korman, „Oštećen vodotoranj“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 22. VII. 1991., 4.

¹⁸⁷ Josip Lucić, „Ratni put“, u *I. gardijska brigada Hrvatske vojske Tigrovi*, ur. Josip Lucić (Zagreb: Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Glavni stožer Oružanih snaga RH, 2012), 131.

¹⁸⁸ Loretana Farkaš, „S kamerom i bombom u ruci“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 29. VII. 1991., 6.

četničkog divljanja pri kojem su išli od kuće do kuće i ubijali ljude, ubijeno je ukupno 39 osoba.¹⁸⁹ Kako ne bi došlo do daljnjih stradanja mještana Erduta, Dalja i Aljmaša od strane agresora, prema Erdutu i Aljmašu je oko 10:00 sati toga dana krenuo motorni brod Jankovac s jednim šlepom iz osječke luke, on će oko 14:00 sati dovesti više od 400 prognanika u nemetinsku luku.¹⁹⁰ Okupiravši područje Erduta, Dalja i Aljmaša pobunjeni su Srbi počeli s pljačkom, ubrzano su kombajnirali pšenicu i ječam, s tovilista i prasilišta u Dalju stoku odvezli u Srbiju, iz erdutske vinarije u Vojvodinu odvezli vino, a na bivšim imanjima osječkog Ratarstva Srbi su za upravitelje postavili sebi podobne ljude.¹⁹¹ Odmah nakon okupacije Dalja, Erduta i Aljmaša Srpska pravoslavna crkva je na tim područjima uspostavila eparhiju, tim činom su htjeli dati do znanja Hrvatima kako je to sada „srpska zemlja“.¹⁹² Broj izbjeglica se ubrzano povećavao nakon što su se proširile vijesti o pokolju u Dalju, pa već oko polovine kolovoza imamo podatak kako je u Općinskoj organizaciji Crvenog križa Osijek prijavljeno 6.771 izbjeglica. Tih dana znalo je biti na dan i po 200 do 300 novopristiglih izbjeglica.¹⁹³ Stjepan Penić, također, je postao žrtva agresorskog napada na Dalj. Nedugo nakon spomenutog masakra, točnije 6. kolovoza 1991. g. četnici će kraj igrališta Nogometnog kluba Radnički prvo zaklati Penića, a potom mu i ispaliti metak u čelo. Brutalnosti nije bilo kraja jer umjesto da ga pokopaju, odlučili su ga politički naftom i zapaliti. Stjepan Penić je prvi poginuli hrvatski novinar u Domovinskom ratu.¹⁹⁴

5. 9. Ostali događaji i sukobi

Selo Markušica će početkom srpnja sve više početi sličiti Mirkovcima. Teroristi su počeli u većem broju pristizati u Markušicu. Zabilježeno je kako je u noći s 1. na 2. srpnja 1991. g. stiglo preko Korođa između 15 do 20 terorista. Njihov je zadatak bio da pokore stanovništvo Markušice koji nisu bili skloni velikosrpstvu i započnu planirati terorističke akcije.¹⁹⁵

JNA je tih dana neprestano izvodila manevre i kretala se s vozilima. To su radili jer su tijekom tih manevara i vožnji nerijetko prolazili kroz pobunjena srpska sela i tamo su ostavljali

¹⁸⁹ Runtić, *Domovinski rat – Vukovar i istočno bojište, knjiga prva*, 354. i 359.

¹⁹⁰ R. Matić, „Srbijanska JA masakrira Hrvate“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 2. VIII. 1991., 13.

¹⁹¹ „Srbijanske horde u Slavoniji“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 7. VIII. 1991., 1.

¹⁹² Šanjek, „Crkva i kršćanstvo u Hrvata 1941. – 1997.“, 410.

¹⁹³ A. Č., „Prijavljenih izbjeglica 6.771“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 12. VIII. 1991., 14.

¹⁹⁴ Damir Svoboda, „Četnici zaklali novinara Penića“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 17. VIII. 1991., 5.

¹⁹⁵ Mladen Kevo, „Srpske radnje letjele uzrak“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 2. VII. 1991., 14.

oružje, streljivo i dovozili nove četnike. Osim toga, počeli su zauzimati i punktove po istočnoj Slavoniji, Baranji i zapadnom Srijemu. Uglavnom su to bila pobunjena srpska sela, iz kojih bi po početku rata mogli ubrzano napasti ključne strateške točke u istočnoj Slavoniji, Baranji i zapadnom Srijemu.¹⁹⁶ Poslušnost i vjera u JNA svakog dana bila je sve manja, to potvrđuju i nerijetka dezertiranja iz osječke vojarne Milan Stanivuković. Zabilježeno je kako je od 2. srpnja do 23. srpnja 1991. g. dezertiralo 85 vojnika i časnika.¹⁹⁷

Zbog sve napetije situacije i djelatnici Hrvatske pošte i telekomunikacija (HPT) počinju biti češće presretani od strane četnika. Njihove pošiljke i vozila su otimali. Naime HPT-ov doprinos u Domovinskom ratu je bio neprocjenjiv jer su se unatoč svim ratnim teškoćama trudili da osiguraju poštansku i telekomunikacijsku povezanost svih dijelova Republike Hrvatske. Zbog toga su bili česta meta srpskih pobunjenika i četnika jer su mislili da prenose pisma u kojima su se razrađivali planovi oružanog obračuna sa srpskim teroristima i četnicima.¹⁹⁸

Mnogi ročnici s osječkog područja su se zatekli u Sloveniji za vrijeme izbijanja rata u Sloveniji i zbog toga su morali u istome i sudjelovati protiv svoje volje. Povodom tih događaja u Osijeku je na trgu Ante Starčevića Hrvatska narodna stranka za Slavoniju i Baranju organizirala skup na kojem se okupilo bezbroj građana i majki čija su se djeca nalazila u Sloveniji u sklopu JNA. Glavna poruka skupa je bila da se puste ročnici natrag svojim kućama i da se stane na kraj bezumnom ratovanju.¹⁹⁹

Istog dana kada su se vodile borbe protiv mirkovačkih terorista (22. srpnja 1991. g.) napadnuto je i selo Laslovo od strane četnika iz Palače. Napali su Laslovo oko 22:00 sata s minobacačima. Nakon toga hrvatski gardisti su odgovorili palačkim četnicima s ispaljivanjem nekoliko tromblonskih mina. Borbe su nakon toga nastavljene i trajale su do otprilike 8:00 sati. Ranjeno je u tom sukobu 5 hrvatskih gardista i jedan pripadnik rezervnog sastava MUP-a. Laslovo ne samo da je uspješno obranjeno tog dana, već je prilikom sukoba uništeno jedno

¹⁹⁶ B. B., "Bitka za Hrvatsku", *Glas Slavonije*, (Osijek), 10. VII. 1991., 4.

¹⁹⁷ "Dezertiralo 85 vojnika i časnika", *Glas Slavonije*, (Osijek), 25. VII. 1991., 2.

¹⁹⁸ Zlatko Čišper, *HPT u Domovinskom ratu 1991-1995* (Zagreb: Hrvatske telekomunikacije, 1999), 44. i 52.

¹⁹⁹ R. Matić, „Vratite nam našu djecu!“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 4. VII. 1991., 9.

neprijateljsko minobacačko gnijezdo i dva mitraljeska gnijezda.²⁰⁰ Svoje prve borbe Prvi bataljun 106. brigade ustrojene 28. lipnja 1991. g. na strelištu Pampas imao je upravo u spomenutom selu. Osim u Laslovu, sudjelovali su i u obrani Orlovnjaka, Podravlja, Tvrđavice itd.²⁰¹ Zbog straha za svoje živote mnoge su laslovačke obitelji tih dana tražile pomoć i smještaj u Osijeku. Pomoć izbjeglim obiteljima većinski je bila organizirana od strane Crvenog križa. Mnogim obiteljima se nudilo i besplatno ljetovanje na Jadranu, kako bi se što više udaljili od ratom zahvaćene Slavonije.²⁰² Tako je do početka kolovoza na Jadranu bilo zabilježeno 2.538 žena i djece s područja tadašnje općine Vinkovci.²⁰³

Do prve razmjene ratnih zarobljenika u Slavoniji doći će 10. kolovoza 1991. g. ispred vojarne u Vinkovcima. Tom prilikom vojska je mijenjala dvojicu hrvatskih gardista koji su bili zatočeni u borbama u Mirkovcima za trojicu rezervista JNA koji su bili uhićeni kod sela Lipovac zato što su bili naoružani pištoljima Scorpion, urešeni šajkačama s kokardama i imali su u automobilu podosta četničkog materijala.²⁰⁴

Na Vukovar i Borovo Naselje nerijetko su počele padati granate i prije početka Bitke za Vukovar koja je počela 25. kolovoza 1991. g. Tako imamo zabilježen napad 13. kolovoza 1991. g. u kojem su četnici iz Borova Sela, Trpinje i Bršadina potpomognute snagama JNA minobacačima granatirali Vukovar i Borovo Naselje.²⁰⁵ Vjeruje se da je grad Vukovar silovito bio napadan odmah na početku izbijanja sveopćeg rata na prostoru istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema zbog izjave koju je episkop Lukijan dao potkraj srpnja 1991. g. Izjavio je kako Vukovar treba što prije osvojiti, kako bi se od tog grada moglo stvoriti kulturno, upravno i duhovno središte srpskoga puka Srpske autonomne oblasti Istočne Slavonije, Baranje i Zapadnog Srijema.²⁰⁶

Polovinom kolovoza izaći će u javnost i vijesti o postojanju radničkih logora u Dalju i Borovu Selu. Stanje u logorima prema svjedočanstvima preživjelih nije bilo ništa bolje od onih u

²⁰⁰ D. Kovačević i Ana Diklić, „Laslovo neće proći kao Čelije!“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 24. VII. 1991., 5.

²⁰¹ Davorin Taslidžić, *Odsjevi duše osječke* (Osijek: Computer graphics press, 1995), 23.

²⁰² B. Ba., „Stižu izbjeglice iz Laslova“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 25. VII. 1991., 10.

²⁰³ „2.538 žena i djece“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 7. VIII. 1991., 6.

²⁰⁴ Nada Stanković, „Mračna razmjena po diktatu“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 12. VIII. 1991., 12. i 13.

²⁰⁵ Siniša Glavašević, „Bombardirani Vukovar i Borovo Naselje“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 14. VIII. 1991., 24.

²⁰⁶ Šanjek, „Crkva i kršćanstvo u Hrvata 1941. – 1997.“, 410.

Drugom svjetskom ratu. Logoraši su proživljavali svakodnevne torture i verbalne napade. Obroke su dobivali jednom na dan, a radilo se od jutra do mraka. Najviše su radili na gradnji prijelaza na Dunavu prema Vojvodini gdje su svakodnevno pristajali šlepovi s hranom, oružjem i rezervistima iz Srbije.²⁰⁷

²⁰⁷ “Šuti i radi, stoko!“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 18. VIII. 1991., 5.

7. Događaji na prostoru istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema od početka Bitke za Vukovar do pada Vukovara

6. 1. Bitka za Vukovar

Iako su napadi na Vukovar počeli i prije početka Bitke za Vukovar, ti su se napadi ograničili samo na povremena granatiranja Vukovara i Borova Naselja. Pripadnici JNA, srpski dobrovoljački odredi i lokalni pobunjeni Srbi brojali su oko 30.000 vojnika, a na raspolaganju su imali 1.600 tenkova i oklopnih transportera, 980 komada topničkog oružja, 350 protuzrakoplovnih topova i nekoliko brodova Jugoslavenske riječne ratne flote. Broj branitelja grada Vukovara tijekom cijele Bitke za Vukovar nije premašivao brojku od 2.000.²⁰⁸ Bitka za Vukovar počinje 25. kolovoza. 1991. g. Spomenutog dana oko 9:00 sati započeo je novi napad na Vukovar. Grad je tada bio napadnut minobacačkim granatama kalibra 120 milimetara, vojni avioni tipa MIG su mitraljirali položaje hrvatskih branitelja i civilne objekte, a sve je to bilo popraćeno i pješadijskim napadom.²⁰⁹ Na vukovarskom bojištu se pokazala sva surovost Domovinskog rata, već su u prvim danima pripadnici JNA upotrijebili kasetne bombe na Vukovar, one su međunarodnim konvencijama strogo zabranjene i upotreba njih se smatra ratnim zločinom.²¹⁰ Pripadnici JNA, srpski dobrovoljački odredi i lokalni pobunjeni Srbi su vjerovali da će uspjeti vrlo brzo osvojiti Vukovar, čak su beogradski propagandni mediji Tanjug i *Politika* govorili da će Vukovar pasti za pola sata. Zabilježeno je kako su pripadnici JNA, srpskih dobrovoljačkih odreda i lokalni pobunjeni Srbi u prvih 48 sati bitke izgubili pet vojnih zrakoplova tipa Galeb, 20 tenkova, 7 oklopnih transportera i 4 borbena oklopna vozila.²¹¹

Već na početku Bitke za Vukovar svima je bilo jasno da će Vukovar biti prekretnica u Domovinskom ratu. Zbog stradanja koje je proživljavao i naravno zbog obrane koju je uprizorio, taj će grad popularno biti nazivan hrvatskim Staljingradom.²¹² Grad je u prvih 11 dana bio napadnut od strane 150 tenkova, tri baterije višecjevnih raketnih bacača, osam artiljerijskih

²⁰⁸ Valentić, *Rat protiv Hrvatske 1991. – 1995.*, 176 i 177.

²⁰⁹ Marijan, *Obrana i pad Vukovara*, 105. i 106.

²¹⁰ Z. Pušić, „Dokaz“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 27. VIII. 1991., 1.

²¹¹ Mladen Kevo, „Vojni fijasko jugo-soldateske“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 28. VIII. 1991., 5.

²¹² Mladen Kevo, „Novi gubici okupacijske vojske“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 6. IX. 1991., 5.

divizionu, jednog bataljona pješadije, potpomognutog četničkim teroristima. Omjer snaga bio je 1 naprema 10, u korist JNA, srpskih dobrovoljačkih odreda i lokalnih pobunjenih Srba. Od 5. rujna 1991. g. Vukovar je počela napadati i jedna od najelitnijih jedinica JNA. Riječ je o Gardijskom puku iz Beograda, no i ti su napadi bili bez uspjeha, JNA, srpski dobrovoljački odredi i lokalni pobunjeni Srbi su i dalje nizali gubitke. Tog dana su upotrijebili i najsuvremenije tenkove tipa T-84, za koje su srpski mediji tvrdili da su neuništivi. Sve su te priče pale u vodu kada su vukovarski branitelji istoga dana uspješno uništili takva dva tenka i još tri tenka tipa T-55.²¹³

Kasno navečer 10. rujna 1991. g. izbila je pobuna u vukovarskoj vojarni. Vojnici iz redovnog sastava su se pobunili protiv svojih nadređenih. Pobunili su se jer su nadređeni tražili od njih da siju strah i smrt među civilnim stanovništvom. Te noći čule su se pucnjave u vojarni i nakratko je bila izvješena bijela zastava. Vojna pobuna nije uspjela i ugušena je u krvi.²¹⁴ Zahvaljujući selu Marincima, Vukovar i dalje nije bio odsječen od ostatka svijeta. Zbog svog važnog geostrateškog značaja napadi na Marince će se svakim danom sve više i više intenzivirati. Prvi značajniji napad dogodio se već 27. kolovoza 1991. g., kada su borbeni avioni na selo izbacili kasetne bombe.²¹⁵

Sljedeći veliki napad na Vukovar dogodit će se u noći s 14. na 15. rujna 1991. g., kada je na grad palo oko 1.500 projektila. Vukovar je granatiran s ratnih brodova koji su se nalazili na Dunavu, iz vojarne, Borova Sela, Negoslavaca i Bršadina. Potom je uslijedio pješadijski napad, kojeg su vukovarski branitelji uspješno odbili i JNA, srpski dobrovoljački odredi i lokalni pobunjeni Srbi su izgubili 17 tenkova tipa T-84 i jedan MIG-29, riječ je o najsuvremenijem vojnom zrakoplovu kojeg je imala JNA.²¹⁶ Nakon 26 dana Bitke za Vukovar, pripadnici JNA su na području Mitnice upotrijebili i bojne otrove, još jedno oružje koje je prema međunarodnim konvencijama bilo zabranjeno. Do tada je već jedna četvrtina grada bila potpuno razrušena, a

²¹³ Marijan, *Obrana i pad Vukovara*, 113.

²¹⁴ Mladen Kevo, „Bijela zastava – izvješena pa maknuta“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 12. IX. 1991., 8.

²¹⁵ Ana Diklić i Mirko Žipovski, „Bombama po nedužnim ljudima“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 12. IX. 1991., 8.

²¹⁶ Marijan, *Obrana i pad Vukovara*, 120. i 121.

jedna polovina svih objekata je bila teško oštećena.²¹⁷ Na vukovarskom području bilo je smješteno 7% svih aktivnih tenkovskih snaga JNA.²¹⁸

Značajniji novi napadi na Vukovar i okolicu su se dogodili 2. listopada 1991. g., tada je posebna meta napada bilo selo Marinci, koje je tog dana i palo i time je Vukovar bio u potpunosti opkoljen.²¹⁹ Zbog sve teže situacije u kojoj su se nalazili vukovarski branitelji i civili, bilo je jasno da je potrebno poslati u grad konvoj pomoći, koji bi im donio prijeko potrebnu hranu i lijekove i koji bi izvukao teško ranjene civile i branitelje iz grada.

Takav jedan konvoj krenuo je prema Vukovaru i stigao do Nuštra 11. listopada 1991. g. Nije se očekivalo da će biti ikakvih problema jer je spomenuti konvoj bio odobren na osnovu novog primirja koje je bilo potpisano između Republike Hrvatske i JNA. Konvoj su činili europski promatrači i članovi Crvenog križ. Po dolasku u Nuštar na konvoj je izvršen minobacački napad. Vjeruje se da su za taj napad odgovorni četnici iz Pačetina. Kada su došli u Marince bili su zaustavljeni od strane vojnih jedinica JNA. Naređeno im je bilo da se vrate u Nuštar i da mogu doći do Vukovara jedino ako budu išli preko Bršadina, poznatog četničkog uporišta.²²⁰ Razlog vraćanja konvoja je bio pronalazak ručne bombe u jednom od vozila koje je sačinjavalo konvoj pomoći. Spomenutu bombu kriomice je postavio jedan vojnik JNA i kasnije ju je drugi vojnik „sasvim slučajno otkrio“.²²¹ Pokušao se konvoj nakon toga još dva puta probiti do grada, no svaki puta bi bio vraćen nazad. JNA je namjerno onemogućavala ulazak konvoja u grad jer joj je dobro dolazilo vrijeme u kojem je vladalo primirje. To vrijeme primirja je iskorištavala kako bi dodatno učvrstila svoje položaje. Jednom prilikom su čak predložili konvoju da ide preko Sajmišta i Petrove Gore. Taj su plan odbili vukovarski branitelji jer su znali da će JNA tada na tim područjima moći raščistiti sve zapreke i mine koje su branitelji Vukovara postavili kako bi zadržali pripadnike JNA, srpskih dobrovoljačkih odreda i lokalne pobunjene Srbe podalje od sebe.²²² Konvoj bez hrane i lijekova praćen „Liječnicima bez granica“ napokon

²¹⁷ Mladen Kevo, „Upotrijebljeni bojni otrovi?!“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 19. IX. 1991., 6.

²¹⁸ Davor Špišić, Ivica Korman, Mladen Kevo i Z. Jačimović, „Slomljena linija istočnog prodora“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 26. IX. 1991., 6.

²¹⁹ Hina, „Razaranje minobacačima“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 3. X. 1991., 3.

²²⁰ Mladen Kevo, Mario Filipi i Mirko Žipovski, „Bombardirani kod Nuštra“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 12. X. 1991., 5.

²²¹ Mladen Kevo, Mario Filipi i Mirko Žipovski, „Bombe iz rukava“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 12. X. 1991., 5.

²²² Dario Topić i B. Divjak, „Konvoj – taktička varijanta“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 15. X. 1991., 6.

je stigao u grad 19. listopada 1991. g. Put do grada nije bio problematičan, no povratak je bio jer su oficiri JNA preusmjerili konvoj na prteni put prema Petrovcu. Na tom putu u koloni od sedam kamiona, šesti je naletio na podmetnutu minu. Mrtvih nije bilo, no nekoliko je osoba ozlijeđeno. Put su nastavili iz Petrovca, prema Starim Jankovcima i Oroliku i dalje prema Šidu i tek kad su stigli u Županju agoniji je došao kraj.²²³ Konvoj je izvukao 113 ranjenika i 66 ih je ostavio na liječenju u Mikanovcima, a preostalih 47 u Đakovu.²²⁴

Tijekom Bitke za Vukovar nijedan objekt u gradu nije bio pošteđen, pa čak ni bolnica, koja prema međunarodnom pravu treba biti neutralna. Nakon odlaska konvoja uslijedila su nova bombardiranja grada, a naročito je bilo opasno bombardiranje koje se dogodilo 23. listopada 1991. g. Tog dana je na grad palo oko 2.500 projektila i izbio je požar u blizini bolnice. Požar je na vrijeme ugašen i nije stigao zahvatiti bolnicu.²²⁵ Stanje u Vukovaru se početkom studenog dodatno pogoršalo jer je zabilježeno prodiranje pripadnika JNA, srpskih dobrovoljačkih odreda i lokalnih pobunjenih Srba u grad u predjelu Lušca. Tada je postojala opasnost da bi grad mogao biti presječen na dva dijela.²²⁶ Jedan od najžešćih napada na grad se dogodio 6. studenog 1991. g., kada je JNA izvršila riječni desant s teritorija Vojvodine i napao grad iz više smjerova. Tenkovsko-pješачki napad krenuo je iz smjera šume Đergaj prema Budžaku. Borbe su se vodile i na Trpinjskoj cesti, koja je još bila poznata i kao groblje tenkova. Cilj JNA, srpskih dobrovoljačkih odreda i pobunjenih Srba je i dalje bilo presijecanje Vukovara na dva dijela, tj. prekid komunikacija između Borova Naselja i Vukovara. Pripadnici JNA, srpski dobrovoljački odredi i pobunjeni Srbi su tog dana imali i zračnu i artiljerijsku potporu, kao i u mnogim prethodnim napadima.²²⁷

Siniša Glavašević u jednom svojem javljanju, u zadnjim danima Bitke za Vukovar, izjavljuje kako su se u obranu Vukovara uključili i ranjenici. Borbe su se vodile za svaku kuću u Vukovaru i Borovu Naselju. Novi su ranjenici neprestance pristizali u bolnicu, ali njihovo zbrinjavanje bilo je uvelike otežano jer više nije bilo sanitetskih vozila, vode, lijekova, krvnih derivata, a čak ni sredstva za anesteziju, tako da su se mnoge operacije morale izvršavati bez

²²³ S. Kraml, „Izgleдали su stravično“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 21. X. 1991., 8.

²²⁴ Hina, „Najteži ranjenici ostali u Vukovaru“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 21. X. 1991., 24.

²²⁵ Draško Celina, „Žestoki napad na vukovarsku bolnicu“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 24. X. 1991., 32.

²²⁶ Mladen Kevo, „Trijumf ili kraj?“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. XI. 1991., 2.

²²⁷ Hina, „Razbijen riječni desant“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 7. XI. 1991., 32.

anestezije.²²⁸ Na vukovarskom bojištu su na strani JNA sudjelovali i mnogi pripadnici srpskog dobrovoljačkog odreda „Beli orlovi“. Zajedno s njima je djelovao i dobrovoljački odred sastavljen od bivših robijaša. Većinski su robijaši dolazili iz skopskih zatvora i stoga su nosili naziv „Makedonska laka brigada“.²²⁹

Stanje u Vukovaru postalo je još teže kada su pripadnici JNA, srpskih dobrovoljačkih odreda i pobunjeni Srbi 8. studenog 1991. g. uspjeli prodrijeti na područje Sajmišta.²³⁰ Situacija se dodatno pogoršala nakon pada Bogdanovaca. Riječ je selu nadomak gradu Vukovaru, koje je popularno bilo poznato i kao „vrata Vukovara“. Bogdanovci su okupirani 10. studenog 1991. g., nakon skoro tri mjeseca borbi i 40 dana provedenih u potpunom okruženju.²³¹ Spominje se kako se 13. studenog 1991. g. iz Borova Naselja probilo prema Vinkovcima dvadesetak boraca, koji su izvijestili tamošnje zapovjedništvo kako više nemaju streljiva i da im je prijeko potrebna pomoć.²³² Već sutradan, 14. studenog 1991. g., JNA je uspjela staviti pod svoju kontrolu Priljevo, čime je presječena komunikacija između Borova Naselja i Vukovara.²³³ Do 15. studenog 1991. g. najveći je dio Borova Naselja bio pod kontrolom JNA, kao i dvije trećine Vukovara. Tada su se najžešće borbe vodile za Slavonsku ulicu u Borovu Naselju, a na Sajmištu su se vodile borbe u Masarikovoj i Preradovićevoj ulici.²³⁴ Pred sam pad grada Vukovara, hrvatski su branitelji pružali otpor još na tri odvojena punkta, jedan je bio u Borovu Naselju, drugi je bio u najužem središtu grada, oko vukovarskog silosa i oko bolnice i treći je bio na Mitnici.²³⁵

Patnje vukovarskih branitelja i civila nisu bile gotove ni nakon 87 dana življenja pod konstantnim granatiranjima i vođenja borbi protiv brojčano nadmoćnijeg neprijatelja. Da je tomu tako mogli su se uvjeriti odmah na dan pada Vukovara (18. studenog 1991. g.) kada je u grad stupila kolona četnika koja je pjevala pjesmu „Bit će mesa, bit će mesa, klačemo Hrvate“.²³⁶ Većina Hrvata iz Vukovara evakuirana je u sigurnije dijelove Republike Hrvatske u danima nakon pada Vukovara, no mnogi ranjenici i bolesnici koji su se nalazili u vukovarskoj bolnici

²²⁸ Siniša Glavašević, „Bore se i ranjenici“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 11. XI. 1991., 24.

²²⁹ P. Požar, „Ubojice i silovatelji na fronti“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 12. XII. 1991., 8.

²³⁰ Josip Estereicher, „Opsada koja traje“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 11. XI. 1991., 8.

²³¹ Ivan Matković-Lasta, *Bogdanovci – vrata Vukovara* (Zagreb: K. Krešimir, 1998), 163.

²³² Mladen Kevo, „Legenda je stvorena“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 14. XI. 1991., 6.

²³³ Josip Estereicher, „Postupna okupacija“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 14. XI. 1991., 24.

²³⁴ Mladen Kevo, „Vukovar na izmaku snaga“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 16. XI. 1991., 6.

²³⁵ Mladen Kevo, „Srbija ne odustaje“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 19. XI. 1991., 10.

²³⁶ Mario Jareb, *Hrvatski nacionalni simboli* (Zagreb: Alfa, 2010), 359.

nisu bili te sreće. Zabilježeno je da je u bolnici tada bilo oko 400 ljudi i oni su prema jednom sporazumu koji je bio potpisan između hrvatskog ministra zdravstva Andrije Hebranga, generala JNA Andrije Rašete i predstavnika europskih promatrača trebali biti preuzeti od strane Crvenog križa, koji bi im pružio liječničku njegu i potom bi ih evakuirao iz grada. Oficiri JNA Mile Mrkšić i Veselin Šljivančanin su se oglašili na odredbe spomenutog sporazuma i nisu dozvolili dolazak članova Crvenog križa do bolnice. Spomenuti oficiri JNA su, također, prešutno dozvoljavali da se četnici izživljavaju nad ranjenicima. Kasnije će jedan dio ranjenika biti prebačen na farmu svinja „Ovčara“ i u noći s 20. na 21. studenog 1991. g. JNA i četnici su pobili oko 200 ranjenika i pobacali ih u jamu.²³⁷

Nakon pada grada Vukovara Goran Hadžić, samozvani predsjednik Srpske autonomne oblasti Istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema, izjavio je kako će Vukovar postati glavni grad prethodno spomenute fantomske države.²³⁸ Odmah po okupaciji Vukovara četnici i pripadnici JNA su počeli s pljačkom grada, osim njih grad su otuđili od mnogih vrednota i djelatnici beogradskog Narodnog muzeja i Narodne biblioteke u Beogradu. Oni su iz vukovarskog muzeja i knjižnice odnijeli u Srbiju sve važnije eksponate, umjetnine i knjige.²³⁹

6. 2. Pad Baranje i život pod okupacijom

Iseljeništvo iz Baranje nastavilo se i u nadolazećim danima, pa je tako zabilježeno do 26. kolovoza 1991. g. na području tadašnje općine Valpovo oko 800 izbjeglica.²⁴⁰ Pobunjeni baranjski Srbi su već krajem kolovoza priopćili da će u kuće Hrvata koji se ne vrate do 31. kolovoza 1991. g. do 17:00 sati početi useljavati Srbe.²⁴¹ Već krajem kolovoza bilo je jasno da se Baranja ne može obraniti i počeli su se tražiti krivci za tako brzi pad Baranje. Tadašnji mediji su pisali kako je za pad Baranje uvelike odgovoran Stevan Kišpal, generalni direktor Poljoprivredno-industrijskog kombinata (PIK) „Belje“, koji je bio u dobrim odnosima s Miladinom Šekarićem, zapovjednikom belomanastirske vojarne. Kišpal je Zagrebu opetovano

²³⁷ Christian Axboe Nielsen, *Nismo mogli vjerovati... Raspad Jugoslavije 1991-1999.* (Zagreb: Srednja Europa, 2021), 91-93.

²³⁸ Hina, „Glavni grad SAO“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 23. XI. 1991., 3.

²³⁹ Vesna Kusin, „Beograd opljačkao Vukovar“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. XII. 1991., 9.

²⁴⁰ V. Vazdar, „Novi val izbjeglica“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 26. VIII. 1991., 14.

²⁴¹ „Srbi uzimaju hrvatska ognjišta“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 31. VIII. 1991., 24.

tvrdio kako je stanje u Baranji mirno i da nema potrebe za organiziranjem obrane Baranje od potencijalnog napada JNA. Uz blagoslov belomanastirske vojarne i Kišpala Srbi su se u Baranji počeli naoružavati i SDS je počeo planirati plan okupacije Baranje i kasniju raspodjelu vlasti i bogatstva u Baranji.²⁴² Prema mišljenju Davorina Taslidžića okupacijom Bilja 3. rujna 1991. g. dovršena je okupacija Baranje.²⁴³ Ivan Mihanović, također, smatra kako je okupacijom Bilja Baranja u potpunosti okupirana od strane pripadnika JNA i lokalnih pobunjenih Srba.²⁴⁴

Odmah nakon okupacije Baranje započeo je teror nad Hrvatima i Mađarima, njihove su kuće bile pljačkane, a mnogi su bili i zlostavljani i ubijeni.²⁴⁵ Poznato je da su baranjski Hrvati za vrijeme srpske okupacije Baranje morali na rukama nositi bijelu traku.²⁴⁶ Prilikom razgovora s povjerenikom Vlade Republike Hrvatske za Baranju Markom Kvesićem početkom listopada, izjavio je da je iz Baranje izbjeglo oko 35.000 ljudi, to je bilo oko 70% tadašnjeg stanovništva Baranje.²⁴⁷ Srpski okupator je na prostoru Baranje ograničio i slobodu kretanja tamošnjeg stanovništva. Mještani ako su htjeli napustiti svoje mjesto boravka, morali su dobiti propusnicu od lokalnog četničkog štaba.²⁴⁸ Osim Mađara i Hrvata na meti četnika su se našle i mnogobrojne srpske starosjedilačke obitelji, oni su nerijetko bili protiv velikosrpske ideologije i zbog toga su bili fizički i verbalno napadani. Pozivanje Srba da se dosele u Baranju se nastavilo i u mjesecu studenom kada su „oslobođene“ mnoge kuće u Čemincu, Branjinom Vrh, Kozarcu, Petlovcu i Popovcu.²⁴⁹

6. 3. Osijek i okolica

Napadi pojačanog intenziteta na Osijek i okolicu su nastavljeni i u rujnu, pa tako već početkom spomenutog mjeseca imamo zabilježen napad vatrenim oružjem s vojnog poligona C na Žuto naselje.²⁵⁰ Snažniji napadi na Osijek, također, s vojnog poligona C, iz Baranje i starog

²⁴² Darko Kohn, „Prljave igre „velikog“ Kišpala“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 1. IX. 1991., 2.

²⁴³ Davorin Taslidžić, *Crna svitanja – okvir za baranjske ratne slike 1991. i dalje* (Beli Manastir: Zavod za baranjsku povjesnicu, 2011), 24.

²⁴⁴ Mihanović, „Obrana Osijeka 1991. godine“, 207.

²⁴⁵ V. Vazdar, „Tko ubija Hrvate“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 2. IX. 1991., 5.

²⁴⁶ Vlado Vasiljević i Svetomir Mrvić, „Osnovan prijeki sud“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 16. IX. 1991., 6.

²⁴⁷ Dario Topić i B. Divjak, „Pripreme za oslobađanje Baranje“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 10. X. 1991., 6.

²⁴⁸ Draško Celing, „„AO Baranja“ – koncentracijski logor!“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 21. X. 1991., 14.

²⁴⁹ „Pokret za oslobađanje Baranje - I Raci uz Hrvate“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 12. XI. 1991., 24.

²⁵⁰ Mirko Vukotić, „Noć straha“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 2. IX. 1991., 5.

dijela Tenje izvršeni su 3. rujna 1991. g. Tada je ispaljeno više od stotinu granata koje su pale na Tvrđu, Brijest, pogon Saponije kod Nemetina, bolnicu i na mnoga druga civilna naselja. Tog dana ispaljena je tenkovska granata iz vojarne „Milan Stanivuković“ koja je pogodila stan obitelji Vujić na Vijencu Ivana Meštrovića. Tenkovska granata usmrtila je trinaestogodišnju Ivanu Vujić.²⁵¹ Promatrači Europske zajednice su se, također, mogli uvjeriti u okrutnost JNA kada je 28. kolovoza 1991. g. s vojnog poligona C jedan vojnik otvorio paljbu na ekipu Hrvatske radiotelevizije i smrtno ranio Žarka Kajića.²⁵²

Hrvatskim vlastima u Osijeku bilo je jasno da se vojni poligon C i osječke vojarne moraju osvojiti kako bi se smanjio intenzitet granatiranja grada, a i kako bi se mogli bolje naoružati hrvatski gardisti. Zabilježeno je da su pripadnici ZNG-a 15. rujna 1991. g. uspješno osvojile „crvenu“ vojarnu, a vojarna „Milan Stanivuković“ i vojni poligon C su bili opkoljeni.²⁵³ Samo dan nakon osvajanja „crvene“ vojarne osvojen je i Dom JNA.²⁵⁴ Vojarnu „Milan Stanivuković“ bilo je teže osvojiti jer ju je osim rezervista JNA branilo i dosta petokolonaša.²⁵⁵ Nakon dvodnevni borbi, 17. rujna 1991. g. pala je vojarna „Milan Stanivuković“. Vojarnu je do zadnjih trenutaka branilo oko 150 rezervista JNA i oko 25 petokolonaša, koji su zajedno s oko 50 oficira i časnika JNA pali u ruke hrvatskim gardistima i pripadnicima MUP-a.²⁵⁶ Istog je dana uspješno zauzet i vojni poligon C. Jedan određeni dio vojne opreme tada je pao u ruke hrvatskim gardistima, no većina je bila odvežena u smjeru stare Tenje ili je bila uništena, dolaskom na vojni poligon moglo se vidjeti dosta spaljenih pušaka.²⁵⁷

Od velike je važnosti bilo zauzimanje i vojnog skladišta u Lugu nedaleko od Čepina. Riječ je o vojnom skladištu za cjelokupan teritorij pete vojne oblasti JNA. Hrvatski gardisti su u spomenuto skladište ušli 19. rujna 1991. g., Skladište i dalje nije bilo pod potpunom kontrolom hrvatskih gardista jer je jedan određeni broj vojnika i starješina JNA pobjegao u obližnju šumu i

²⁵¹ M. Wranka, „Krvlju plaćeno primitje“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 4. IX. 1991., 7.

²⁵² Zlatko Kramarić, *Gradonačelnice vrijeme je...* (Zagreb: Mladinska knjiga Zagreb, 1993), 93.

²⁵³ Ivan Mihanović, „Borba za vojarne i oružje u Osijeku 1991. godine“, *Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira* 19 (2016), br. 37: 18.

²⁵⁴ Mihanović, „Borba za vojarne i oružje u Osijeku 1991. godine“, 17.

²⁵⁵ Tihomila Jovanović, „Vojarna još nije pala“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 17. IX. 1991., 8.

²⁵⁶ Mihanović, „Borba za vojarne i oružje u Osijeku 1991. godine“, 21.

²⁵⁷ Isto, 26.

ugrožavao položaje pripadnika ZNG-a.²⁵⁸ Već sutradan rano ujutro predali su se spomenuti odbjegli vojnici i starješine u Tenjskom Antunovcu, čime je dovršeno osvajanje svih vojnih objekata JNA na osječkom području.²⁵⁹

Napadi na Osijek i Nemetin su se pojačali nakon pada Sarvaša 17. rujna 1991. g.²⁶⁰ Napadi i bombardiranje Nemetina se intenziviralo jer bi zauzimanjem Nemetina JNA došla pred vrata Osijeka na istočnoj strani. Jedan od prvih žestokih napada na Nemetin dogodio se 17. listopada 1991. g. kada je spomenuto prigradsko naselje bilo gađano tenkovskim granatama i projektilima iz VBR-a. Na Nemetin je tog dana palo više od 200 projektila, nakon bombardiranja je uslijedio pješadijski napad iz smjera Klise. Branitelji Nemetina su uspješno odbili taj napad.²⁶¹ Samo dan kasnije (18. listopada 1991. g.) i Osijek je bio teško bombardiran. Spomenutog 18. listopada 1991. g. bombardiranje Osijeka je trajalo od 11:05 do 20:00. Četnici i JNA iz stare Tenje, Baranje i Klise su artiljerijom, minobacačima i VBR-ovima tukli grad. Od posljedica bombardiranja načinjene su goleme materijalne štete na gospodarskim i stambenim objektima, 8 osoba je poginulo, a 44 su ozlijeđene.²⁶²

Zabilježeno je na prostoru grada Osijeka kako je od početka studenog JNA sve češće izbacivala propagandne letke u kojima se pozivalo Oružane snage Republike Hrvatske da otkazu poslušnost hrvatskoj vlasti.²⁶³ Nemetin je i početkom studenog bio na udaru JNA, srpskih dobrovoljačkih odreda i pobunjenih Srba. Prvi značajniji napad početkom studenog dogodio se 3. studenog 1991. g., tada su pripadnici JNA, srpskih dobrovoljačkih odreda i pobunjenih Srba iz Sarvaša, stare Tenje i Klise gađali Nemetin tenkovskim projektilima i projektilima iz VBR-ova, a nakon bombardiranja uslijedio je pješački napad, kojeg su hrvatski branitelji uspješno odbili.²⁶⁴

²⁵⁸ J. Knežević, „Tajnovito podzemlje“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 21. IX. 1991., 14.

²⁵⁹ J. Knežević, „Lug je naš!“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 22. IX. 1991., 12. i 13.

²⁶⁰ Josip Horvat, „Heroj, kukavica ili defetist (II)“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 23. X. 1991., 14.

²⁶¹ Mladen Kevo, „Nemetin pod žestokom vatrom“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 18. X. 1991., 24.

²⁶² N. Vukadinović, „Osam novih žrtava“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 19. X. 1991., 24.

²⁶³ Ivica Korman, „Dio psihološkog rata“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 2. XI. 1991., 26.

²⁶⁴ Mladen Kevo, „Granata svake minute!“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. XI. 1991., 16.

6. 4. Đakovština

Hrvatske vlasti na prostoru Đakovštine su krajem kolovoza i početkom rujna, počele ozbiljnije pratiti zbivanja oko sebe, pa je tako pojačana obrana u selima Koritni i Semeljcima, zbog neposredne blizine četničkih uporišta u Šodolovcima i Markušici.²⁶⁵ Žitelji Đakovštine su sredinom rujna spriječili odlazak tenkova JNA s vojnog poligona u Nabrđu. Spomenuti tenkovi su krenuli prema Vukovaru i vrlo vjerojatno bi bili upotrijebljeni u Bitki za Vukovar.²⁶⁶

Nedugo nakon toga krenule su bitke za vojarne i na području Đakovštine. Đakovačka vojarina „Nikola Demonja“ uspješno je osvojena 16. rujna 1991. g.²⁶⁷ Borbe za vojarinu „Dračica“ trajale su duže. Tijekom spomenutih borbi došlo je i do granatiranja grada iz vojarne. Na grad je palo oko 250 granata i projektila, pri čemu je oštećena i đakovačka katedrala. Pripadnici JNA tih su dana zajedno s opremom pobjegli s vojnog poligona u Nabrđu u obližnje šume. Zabilježeno je tijekom borbi za vojarinu „Dračica“ pokušaj slanja pet tenkova s vojnog poligona u Nabrđu u vojarinu „Dračica“, no ta je pomoć spriječena. JNA je odustala od slanja pomoći nakon što su hrvatski gardisti uništili jedan tenk iz spomenute kolone.²⁶⁸ Nakon trodnevnih borbi, rano ujutro 18. rujna 1991. g. predalo se zapovjedništvo vojarne „Dračice“ čime je grad Đakovo uspješno ovladao svim vojnim objektima JNA na svom području. Osim vojarni i vojnog poligona u tim borbama je osvojeno i vojno skladište „Gaj“.²⁶⁹

JNA se htjela osvetiti zbog osvajanja vojnih objekata u Đakovu i stoga je poslala na grad tri borbena aviona, koja su grad raketirala i mitraljirala. Novoosnovani protuzrakoplovni „šokački divizion“ im je odgovorio paljbom i uspješno je oborio dva aviona JNA, čime je odbijen napad JNA.²⁷⁰ Novo istočno bojište na rubnim dijelovima Đakovštine otvoreno je 4. listopada 1991. g., tada su Oružane snage Republike Hrvatske odlučile da krenu s čišćenjem četničkih gnijezda u Šodolovcima, Koprivni, Petrovoj Slatini i Markušici. Protiv četnika iz spomenutih sela djelovala je 122. đakovačka brigada Hrvatske vojske (HV) u koordinaciji s vinkovačkim i osječkim

²⁶⁵ S. Kraml, „Okupator neće proći“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 10. IX. 1991., 7.

²⁶⁶ V. K., „Zadržani tenkovi“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 13. IX. 1991., 28.

²⁶⁷ S. Kraml, „„Nikola Demonja“ u rukama ZNG-a“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 17. IX. 1991., 8.

²⁶⁸ S. Kraml, „Kapitulacija okupatora pitanje sata“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 18. IX. 1991., 9.

²⁶⁹ S. Kraml i Tihomila Jovanović, „Krvavi pir SMB-vampira“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 19. IX. 1991., 9.

²⁷⁰ S. Kraml, „Oborena dva MIG-a“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 21. IX. 1991., 8.

gardistima i snagama MUP-a. Spomenuti „šokački divizion“ PZO (protuzračna obrana) ponovno se istaknuo već prilikom prvih dana borbi protiv JNA i pobunjenih Srba na rubnim dijelovima Đakovštine kada je kod Forkuševaca srušio jednog MIG-a.²⁷¹

6. 5. Vinkovci i okolica

Na grad Vinkovce su i prije rujna počele padati granate, no granatiranje koje se dogodilo 12. rujna 1991. g. duboko se usadilo u pamćenje građana Vinkovaca. Tog dana došlo je do bijega 30 mađarskih rezervista iz JNA. Nadređeni su ih slagali da će ići u Suboticu, na kraju su ih odvezli u Vinkovce i po dolasku u Vinkovce rezervisti su odlučili zatražiti pomoć od vinkovačkog MUP-a, da ih prebaci u Mađarsku. JNA je vinkovačkom MUP-u izdala ultimatum u kojem se tražilo vraćanje rezervista. Pošto ultimatum nije bio ispunjen započelo je granatiranje grada u 18:07 i trajalo je duboko u noć. Na grad je tada palo više od 500 projektila. Grad je gađan topovima kalibra 155 milimetara, višecjevnim bacačima raketa, tenkovskim granatama, avionskim bombama i minobacačima. Srećom nitko nije poginuo, ali je nekoliko osoba bilo lakše i teže ranjeno i učinjena je velika materijalna šteta u gradu.²⁷²

Zbog spomenutog granatiranja grada Krizni štab općine Vinkovci uputio je poziv vinkovačkoj vojarni „Đuro Salaj“ u kojem se tražila predaja oficira i vojnika JNA. Rok je istekao 15. rujna 1991. g. i tog dana započela je bitka za vinkovačku vojarnu.²⁷³ Borbe za vojarnu trajat će sve do 26. rujna 1991. g. do 10:00 sati. Tada je krenula iz vojarne kolona od oko devedeset vozila i oko 400 vojnika u smjeru Županje i dalje su autocestom otišli do Šida.²⁷⁴ Osvajanje vojarne je za vinkovčane puno značilo jer je napokon smanjen intenzitet granatiranja grada. Do osvajanja vojarne na grad je palo preko 2000 projektila različitih kalibara.²⁷⁵ Od posljedica granatiranja grada tih dana i borbi koje su se vodile za vojarnu poginulo je 55 osoba, a 188 ih je bilo ranjeno.²⁷⁶ Tijekom bitke za vojarnu dogodio se i jedan od najvećih kulturocida u

²⁷¹ S. Kraml, „Okupator u obruču“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 9. X. 1991., 8.

²⁷² Mladen Kevo, M. Wranka i D. Bartić, „Opće bombardiranje i razaranja grada“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 13. IX. 1991., 4. i 5.

²⁷³ Mladen Kevo, „Borbe za vojarnu“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 16. IX. 1991., 5.

²⁷⁴ „Pad vinkovačke „Bastilje““, *Glas Slavonije*, (Osijek), 27. IX. 1991., 5.

²⁷⁵ Mladen Kevo, „Relativno zatišje“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 24. IX. 1991., 6.

²⁷⁶ Mladen Kevo, „Zaplijenjene i haubice“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 29. IX. 1991., 23.

Domovinskom ratu. Riječ je o stradanju Narodne knjižnice i čitaonice u Vinkovcima od posljedica granatiranja, pri čemu je uništeno oko 65.000 knjiga.²⁷⁷

JNA se krajem rujna na vinkovačkom području pokušala probiti do Mirkovaca kako bi se spojila s tamošnjim četnicima i pobunjenim Srbima i kako bi mogli iz neposredne blizine granatirati grad. Takav jedan pokušaj proboja dogodio se 24. rujna 1991. g. i tada je JNA pokušala iz više smjerova dopremiti svoje vojne snage u Mirkovce. Probijanje je bilo zamišljeno na dvije crte, prva je bila preko Jankovaca, a druga preko Privlake. JNA je bila uspješna u svojem naumu i dopremila je u Mirkovce oko 30 tenkova, no u sukobima s hrvatskim gardistima izgubila je oko 10 tenkova i 5 oklopnih transportera.²⁷⁸

Istoga dana došlo je i do napada na selo Nijemce. Mještani tog sela evakuirani su jer je vojska gađala selo VBR-ovima i bacala iz aviona kasetne bombe. JNA je na tom području pokušala primjeniti napadačke manevre združenih snaga NOVJ-a (Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije) i Crvene armije iz 1945. g.²⁷⁹

Krajem rujna pojačani su napadi na fronti Tovarnik – Vinkovci, Vukovar – Vinkovci i Nuštar - Korođ koja je sveukupno bila dugačka 52 kilometra. Pripadnici JNA, srpskih dobrovoljačkih odreda i pobunjeni Srbi su počeli intenzivnije granatirati sela Tordince, Korođ i Antin, a 29. rujna 1991. g. uspio je okupirati selo Jankovce. Evakuirani su mještani sela Slakovaca, Nijemci, Đeletovaca i Ilača.²⁸⁰ Padom Jankovaca JNA si je osigurala lakši dovoz novih vojnih snaga iz Šida do Mirkovaca.²⁸¹ Unatoč padu Jankovaca i dalje JNA nije imala nesmetani prolaz od Šida do Mirkovaca jer su Oružane snage Republike Hrvatske i dalje pružale otpor pripadnicima JNA, srpskih dobrovoljačkih odreda i pobunjenim Srbima u selima Nijemci i Đeletovci, to potvrđuju borbe koje su se u tim selima dogodile 30. rujna 1991. g. Obrana Đeletovaca bila je od ključne važnosti za obranu tog fronta jer su se tamo nalazila naftna polja,

²⁷⁷ Martin Grgurovac, *Vinkovci i okolica – ratne devedesete* (Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2014), 92.

²⁷⁸ Mladen Kevo, „Neprijateljski proboj do Mirkovaca“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 26. IX. 1991., 5.

²⁷⁹ Monika Komušanac, „Istočna Hrvatska – strateški prostor obrane od srbijanske agresije“, u *Hrvatski istok u Domovinskom ratu – iskustva, spoznaje i posljedice*, ur. Miljenko Brekalo (Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2015), 89.

²⁸⁰ D. Kovačević, „180 okupatorskih tenkova“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 30. IX. 1991., 2.

²⁸¹ Mladen Kevo, „Jankovci gore“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 30. IX. 1991., 6.

padom Đeletovaca JNA bi mogla doći do novih rezervi goriva koje su mu bile prijeko potrebne.²⁸² Unatoč pružanju velikog otpora, Đeletovci su okupirani već sutradan 1. listopada 1991. g.²⁸³

Tovarnik je bio prvi na meti napada JNA jer se nalazio odmah nasuprot Šidu i spominje se da je nakon pada Tovarnika veća skupina civila odvedena u Šid kao taoci.²⁸⁴ Pripadnici JNA, srpskih dobrovoljačkih odreda i pobunjeni Srbi su krajem rujna i početkom listopada dodatno pojačali napade na Nuštar i Cerić kako bi dodatno opkolio Vinkovce, a pojačani su i napadi na Marince i Bogdanovce, spomenuta sela su bila od ključne važnosti za Vukovar jer se preko njih odvijala veza s Vinkovcima i dalje s ostatkom Republike Hrvatske.²⁸⁵ Sela tadašnje vukovarske općine, također, su bila u teškom položaju, krajem rujna u okruženju su bili Bokšić, Tompojevci i Mikluševci. Krajem rujna došlo je do pada Korođa i Antina, riječ je o selima koja su pripadala tadašnjoj vinkovačkoj općini. Bila su opkoljena od strane srpskih sela Gaboša, Ostrova i Markušice s juga, Pačetina i Bobote s istoka, te Silaša i Palače sa sjevera.²⁸⁶

Velike borbe za Nuštar i Cerić su se vodile upravo početkom listopada. Nakon pada Cerića 2. listopada 1991. g., svi napadi pripadnika JNA, srpskih dobrovoljačkih odreda i pobunjenih Srbi bili su koncentrirani na Nuštar. Branitelji Nuštra uspjeli su odbiti čak tri tenkovsko-pješadijska napada i 5. listopada 1991. g. pripadnici JNA, srpskih dobrovoljačkih odreda i pobunjeni Srbi su odlučno istjerani i odbijeni od Nuštra. Borbe oko Nuštra su se vodile jer bi se zauzimanjem Nuštra JNA mogla spojiti s četnicima iz Bršadina i Pačetina. Kao čin odmazde za izgubljenu bitku, Vinkovci su granatirani, tada su upotrijebljene i kasetne, fosforne i napalm bombe, sve spomenute bombe su strogo zabranjene Ženevskom konvencijom.²⁸⁷ Ivankovo je bilo često na udaru lokalnih pobunjenih Srba i četnika zbog svojeg strateškog položaja, naime okupacijom sela Ivankova komunikacija i opskrba između Vinkovaca i Đakova

²⁸² Mladen Kevo, „Odbijeni neprijateljski napadi“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 1. X. 1991., 5.

²⁸³ Hina, „Razaranje minobacačima“, 3.

²⁸⁴ Mladen Kevo, „Civilno stanovništvo u okruženju“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 1. X. 1991., 5.

²⁸⁵ Mladen Kevo, „Ponovo zračni napad“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 1. X. 1991., 5.

²⁸⁶ Njari, „Mađari istočne Slavonije u Domovinskom ratu“, 159. i 160.

²⁸⁷ Mladen Kevo, „Okupator gubi dah“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 7. X. 1991., 5.

bi bila uvelike otežana. Napadi na Ivankovo su najčešće bili izvršavani iz četničkog uporišta Karadžićeva.²⁸⁸

Od polovine studenog na većem se udaru našlo selo Nijemci jer je tih dana okupirano najistočnije selo tadašnje vinkovačke općine Lipovac, a okupirana su i sela Apševci i Podgrađe, posljednja dva sela sjeverno od rijeke Bosut.²⁸⁹ Padom sela Nijemci, JNA bi dalje krenula napadati Komletince, Otok i Privlaku, čime bi se Vinkovci našli u još većem opkoljenju.²⁹⁰ Najžešće borbe za Nijemce vođene su 17. studenog 1991. g., kada su pripadnici JNA, srpskih dobrovoljačkih odreda i pobunjeni Srbi uspjeli okupirati onaj dio sela koji se nalazi na lijevoj obali Bosuta, veći dio sela na desnoj obali Bosuta je i dalje bio u rukama Hrvatske vojske. Borbe su se vodile i za Donje Novo Selo, ukupno su tog dana pripadnici JNA, srpskih dobrovoljačkih odreda i pobunjeni Srbi izgubili 4 tenka, 2 oklopna transporter i više od 30 vojnika.²⁹¹

6. 6. Valpovština i Donji Miholjac

Sredinom rujna krenuli su napadi i na područje Valpovštine, najviše su na udaru bili Belišće, Bistrinci i Valpovo. Belišće je u većini slučajeva najgore prolazilo jer je bilo najbliže Baranji, iz koje su dolazile granate. Prvi značajniji napad dogodio se 16. rujna 1991. g. kada je u Belišću oštećeno desetak stambenih zgrada, pogoni Kombinata „Belišće“ i DP Kombinata „Đuro Salaj“.²⁹²

Za područje Donjeg Miholjca od ključne je važnosti bilo zauzeti tamošnje karaule, do čega je i došlo 16. rujna 1991. g. kada su zauzete karaule u Donjem Viljevu i Podravskoj Moslavini. Karaula u Donjem Miholjcu se nije htjela predati bez borbe, kao što je to bio slučaj s prethodno spomenute dvije karaule. Borbe su trajale oko 9 sati, nakon čega je uspješno osvojena i ta karaula. Nedugo nakon osvojenja karaule započeo je napad vojnih aviona JNA na Donji

²⁸⁸ Mirko Vukotić, „Ivankovo je spremno“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 9. XI. 1991., 14.

²⁸⁹ Željko Karaula, „Sudjelovanje 105. brigade Hrvatske vojske iz Bjelovara u obrani istočne Slavonije (studeni 1991. – srpanj 1992.)“, u *Domovinski rat i njegovi društveno-ekonomski odrazi na razvoj hrvatskog istoka*, ur. Miljenko Brekalo (Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2016), 192. i 193.

²⁹⁰ Mladen Kevo, „Boj za Nijemce“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 18. XI. 1991., 5.

²⁹¹ Hina, „Primirje „po srpski““, *Glas Slavonije*, (Osijek), 18. XI. 1991., 2.

²⁹² V. Vazdar, „Nove žrtve bezumlja“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 18. IX. 1991., 9.

Miholjac. Zahvaljujući dobro organiziranoj obrani taj je napad odbijen i srušena su dva aviona tipa Galeb i jedan avion tipa MIG-21.²⁹³

Granatiranje Valpovštine se nastavilo i početkom listopada. Tada su pobunjeni Srbi i JNA pokušali iz Baranje gađati Valpovštinu cijelom njezinom podravskom dužinom, pa je po prvi puta nastradalo i selo Nard.²⁹⁴ Stanje na području Valpovštine se nije popravilo ni početkom studenog i dalje su se događala neprestanca granatiranja gradova i sela. Na meti su i dalje bila mjesta kao što su Belišće, Nard i Petrijevcu.²⁹⁵

Jedan od najpodmuklijih napada u Domovinskom ratu dogodio se 7. studenog 1991. g. kada je raketiran Bizovac. Do raketiranja Bizovca došlo je zbog srspskih medija koji su širili vijesti o tome kako se u Bizovcu liječe hrvatski branitelji. Bizovac je tog dana napadnut dva puta i u oba napada glavna im je meta bio hotel Termia. Spomenuti hotel je u prvom napadu gađan dvjema bombama od 250 kilograma i jednom od 500 kilograma, osim toga ispaljeno je i nekoliko raketa, od kojih su stradale obližnje kuće i željeznička stanica. Drugi napad je možda čak i bio pogubniji jer je tada raketirano samo središte Bizovca. Tog dana 8 ljudi je poginulo, a ranjene su 24 osobe, neke su ostale doživotni invalidi.²⁹⁶

6. 7. Bitka za našičku vojarnu

Sredinom rujna borbe su se vodile i za našičku vojarnu, one su trajale tri dana i rano ujutro 21. rujna 1991. g. i ta je vojarna pala u ruke hrvatskim braniteljima. Za vrijeme trajanja bitke za našičku vojarnu, kapetan JNA Ranko Dragojević zapovjedio je granatiranje grada, od posljedica granatiranja oštećeno je nekoliko obiteljskih kuća, vodotoranj i crkva svetog Antuna. Većina oružja je nakon predaje vojarne zaplijenjena, no, jedan manji dio oružja pripadnici JNA su uspjeli uništiti, netom prije pada vojarne. Riječ je o manjoj količini pušaka tipa M-48, pripadnici JNA su spomenute puške uništili tako što su ih pregazili gusjenicama tenka.²⁹⁷

²⁹³ T. Mijatović, „Kako su osvojene karaule?“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 19. IX. 1991., 5.

²⁹⁴ V. Vazdar, „Nove žrtve bezumlja“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 7. X. 1991., 7.

²⁹⁵ V. Vazdar, „Nastavak razaranja“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. XI. 1991., 4.

²⁹⁶ V. Vazdar, „Pobijeni civili“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 8. XI. 1991., 32.

²⁹⁷ Tihomila Jovanović, „Još jedna vojarna je pala“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 22. IX. 1991., 14.

6. 8. Županja i okolica

Na području Županje u navedenom vremenskom periodu vladao je relativan mir jer su rukovodioci tadašnje općine Županje surađivali s rukovodstvima iz susjednih tadašnjih općina u Bosni i zajedno su uspjeli početkom mjeseca listopada postići sporazum sa zapovjedništvom vojarne JNA koja se nalazila u Brčkom. Mir se djelomično poštovao jer je već istog dana kad se potpisivao sporazum zabilježen napad aviona JNA na jedno civilno vozilo i na jedno policijsko vozilo. Slični incidenti su se događali i u narednim danima.²⁹⁸ Na području Županje je tijekom cijelog navedenog vremenskog perioda vladala napeta atmosfera, uzbune, zračne i opće su bile učestale. Napadi zrakoplova JNA su se nastavili i početkom studenog, tako imamo zabilježen slučaj zrakoplovnog napada 7. studenog 1991. g. na zaselak Kladavac kod Babine Grede. Spomenuto mjesto je raketirano, srećom žrtava i materijalne štete nije bilo.²⁹⁹ Sljedeći značajniji napad dogodio se 14. studenog 1991. g. kada je zrakoplovstvo JNA izbacilo na županjsko naselje Šećerane „krmače“³⁰⁰. Posljedice spomenutog napada su bile tri ljudske žrtve i velika materijalna šteta, naime kuće u spomenutom naselju većinski su bile izgrađene od opeke i drveta i zbog toga je materijalna šteta bila velika.³⁰¹ Zbog sve veće opasnosti od potencijalnog prelaska vojske JNA preko rijeke Save, dignut je u zrak 15. studenog 1991. g. posljednji most preko rijeke Save, onaj između Gunje i Brčkog.³⁰²

6. 9. Ilok i okolica

Ilok je bio jedan od gradova u kojem je najviše izbjeglica potražilo spas. Kada je krenuo napad JNA, u Ilok je izbjeglo pučanstvo 11 sela, riječ je o: Lovasu, Opatovcu, Mohovu, Šarengradu, Bapskoj, Tompojevcima, Čakovcima, Mikluševcima, Tovarniku, Ilači i Sotinu. Situacija u Iloku je bila bezizlazna sredinom listopada i planovi o evakuaciji su bili sve stvarniji, u Iloku je tada bilo oko 10.000 ljudi.³⁰³ Civilne vlasti su 13. listopada 1991. g. provele referendum na kojem se odlučivalo o daljnjoj sudbini stanovništva Iloka. Jedno od glavnih

²⁹⁸ Mario Filipi, Mirko Vukotić i Darko Bartanić, „„Jastrebovi“ siju smrt“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 7. X. 1991., 6.

²⁹⁹ S. Tomić, „Napadnuta Županjska Posavina“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 8. XI. 1991., 9.

³⁰⁰ Avionska bomba od 225 kilograma.

³⁰¹ Mirko Vukotić, „„Krmače“ u Šećerani“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 17. XI. 1991., 8.

³⁰² Mladen Kevo, „Uoči najvećih bitaka“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 17. XI. 1991., 24.

³⁰³ Vesna Vukotić, „Dramatičan vapaj možda zaista posljednji“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 18. X. 1991., 7.

pitanja referenduma glasilo je: „Da li ste za zajedničko iseljenje iz mjesta zbog krizne situacije?“. Više od 70% ljudi je bilo za napuštanje Iloka i stoga je već sljedećeg dana sklopljen sporazum s JNA o mirnom iseljenju iz Iloka. Do iseljavanja stanovništva grada Iloka došlo je 17. listopada 1991. g.³⁰⁴ Osim egzodusa stanovništva Iloka tih dana su se dogodili i mnogobrojni zločini od strane pripadnika JNA i četnika. Najtragičnije su prošli stanovnici Lovasa, selo koje je okupirano 10. listopada 1991. g. Odmah po okupaciji sela došlo je do ubijanja 22 osobe. Jedan od najozloglašnijih zločina koji se malo kasnije dogodio (18. listopada 1991. g.) u istoimenom selu je događaj poznat pod nazivom „krvava berba grožđa“. Riječ je prisiljavanju civilnog stanovništva da „očiste“ jedno minsko polje. Spomenuto minsko polje nije postojalo prije okupacije sela, pripadnici JNA i četnici su minirali jedno polje. Osim što su civili stradavali od eksplozija mina, stradavali su i od vatrene paljbe koju su povremeno na njih otvarali pripadnici JNA i četnici. Ukupno je od posljedica tog događaja smrtno stradala 21 osoba, a 14 osoba je bilo ranjeno. Kasnije su istoga dana ubijene još 23 osobe.³⁰⁵

6. 10. Ostali događaji i sukobi

Početkom rujna došlo je do novog pokolja na području istočne Slavonije, riječ je o selu Berku. Pripadnici JNA i pobunjeni Srbi su okupirali spomenuto selo 2. rujna 1991. g. i istog je dana izvršen pokolj nad zatečenim civilnim stanovništvom. Ubijanje mještana sela bilo je popraćeno i pljačkom i paljenjem kuća.³⁰⁶

Početkom mjeseca rujna, točnije 5. rujna 1991. g. dogodio se jedan od najžešćih napada na Laslovo. Tog dana je iz smjera Palače i pustare Vrbik na selo Laslovo ispaljeno oko 230 granata iz minobacača i tenkova. Nakon što je završilo granatiranje uslijedio je pješadijski napad na Laslovo. Pripadnici JNA i četnici bili su potpomognuti oklopnjacima i tenkovima. Uspjeli su zauzeti dio sela koji se zove Vendelovo, željezničku stanicu, pogone poduzeća „Prvi maj“ i nekoliko zgrada u istočnom dijelu sela. Pripadnici ZNG-a su uspjeli zaustaviti napredovanje JNA i četnika i naposljetku su ih prisilili na povlačenje. JNA i četnici su tog dana pretrpjeli velike gubitke u ljudstvu i vojnoj opremi. Kada su nakon bitke hrvatski branitelji pregledavali leševe

³⁰⁴ Fra Marko Malović, *Ostajemo u Iloku* (Zagreb: Tiskara Impress, 2000), 56-58. i 65.

³⁰⁵ Stjepan Pančić, *Krvava istina* (Lovas: Općina Lovas, 2018), 23., 25. i 27.

³⁰⁶ Marijan, *Obrana i pad Vukovara*, 111.

poginulih pripadnika JNA i četnika, otkrili su da su u napadu sudjelovali i pripadnici „Srpske dobrovoljačke garde“, riječ je o srpskom dobrovoljačkom odredu kojim je zapovjedao kriminalac i ratni zločinac Željko Ražnjatović Arkan.³⁰⁷

Ratne štete su se iz dana u dan sve više povećavale. Do 4. rujna 1991. g. procjenjuje se da su na području Slavonije i Baranje ratne štete dosegnule osam milijardi dinara.³⁰⁸ Gospodarski potencijal Slavonije i Baranje je, također, smanjen. Prema podacima koji su prikupljeni u Gospodarskoj komori Slavonije i Baranje do 5. listopada 1991. g., gospodarski potencijal je na tom području smanjen za 40%.³⁰⁹

Zanimljivo je za spomenuti kako je unatoč svim spomenutim ratnim događanjima opća ratna opasnost na području istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema proglašena tek polovinom rujna. Taj proglas uputio je pukovnik Karl Gorinšek zapovjednik obrambenih snaga Republike Hrvatske za istočnu Slavoniju i Baranju.³¹⁰ Pukovnik Gorinšek bio je na čelu Prve operativne zone Hrvatske vojske, sa sjedištem u Osijeku. Pod svojom kontrolom je imao 3. brigadu ZNG-a, 106. (osječku) brigadu HV-a, 107. (valpovačku) brigadu HV-a, 108. brigadu HV-a i 109. (vinkovačku) brigadu HV-a, 63. samostalni bataljun i Baranjski bataljun ZNG-a. Spomenutim vojnim formacijama su se krajem rujna pridružile nove, a to su 121. brigada HV-a, 122. (đakovačka) brigada HV-a, 123. brigada HV-a i 124. (vukovarska) brigada HV-a.³¹¹ Zanimljiv je intervju koji je vođen s Gorinšekom krajem listopada. Gorinšek je istaknuo da su pogreške učinjene i prije početka rata, JNA je brzo napredovala zato što se nisu uništili mostovi preko rijeke Dunava. Uništavanje mostova preko rijeke Dunava bi svakako usporilo napredovanje vojnih snaga JNA jer bi tada mogao dovoditi nove snage samo iz smjera Šida, Batrovaca i Neština.³¹² Hrvatske vojne formacije ubrzano su se razvijale unatoč ratnim uvjetima i u mjesecu rujnu donesena je odluka da se sve hrvatske vojne formacije trebaju udružiti u jedinstvenu Hrvatsku vojsku. Proces je završen 3. studenog 1991. g. kada je Zbor narodne garde

³⁰⁷ Mirko Žipovski, „Pakao u Laslovu“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. IX. 1991., 16. i 17.

³⁰⁸ Hina, „Ratne štete – osam milijardi dinara“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 13. IX. 1991., 32.

³⁰⁹ Hina, „Katastrofa!“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 24. X. 1991., 2.

³¹⁰ „Proglašenje opće ratne opasnosti“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 21. IX. 1991., 4.

³¹¹ Davor Marijan, „Hrvatsko ratište 1990. – 1995.“, u *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, ur. Dražen Budiša (Zagreb: Školska knjiga i Hrvatski institut za povijest, 2006), 125.

³¹² Draško Celing, „Spegelj otac hrvatske vojske!“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 27. X. 1991., 4.

preimenovan u Hrvatsku vojsku.³¹³ Spomenuta Hrvatska vojska nastala je iz policije, Zbora narodne garde i Teritorijalne obrane Republike Hrvatske.³¹⁴

Ernestinovo je surovost rata po prvi puta značajnije iskusio 6. listopada 1991. g., kada su zrakoplovi JNA nad Ernestinovom izbacili desetak kasetnih bombi. Tadašnji mediji pisali su kako je do napada najvjerojatnije došlo zbog toga što su mještani Ernestinova često organizirali akcije prikupljanja hrane i ostalih potrepština za krajeve pogođene ratom.³¹⁵

Primirja su se u spomenutom vremenskom periodu često potpisivala, no JNA ih nije poštovala, uglavnom su ta primirja trajala maksimalno dan-dva, a do 20. listopada 1991. g. takvih je primirja već bilo potpisano deset. Ta primirja su dobro došla pripadnicima JNA, srpskih dobrovoljačkih odreda i pobunjenim Srbima da pregrupiraju svoje snage i isplaniraju nove napade na Republiku Hrvatsku.³¹⁶

Početak studenog potpredsjednik Vlade Republike Hrvatske, dr. Mate Granić je na konferenciji za novinare izjavio da je do tada u ratu stradalo na hrvatskoj strani oko 2.500 ljudi, dok ih je oko 8.400 ranjeno, što se tiče broja izbjeglica, smatrao je da se taj broj popeo na 400.000.³¹⁷

Srbi su imali naviku da mijenjaju imena okupiranim hrvatskim mjestima, pa je tako Sarvaš postao Karavukovo, Ilok je postao Sremska Palanka, a Čeminac Karađorđevo.³¹⁸

³¹³ “30 godina Hrvatske vojske“, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, pristup ostvaren 7. VI. 2022., <https://www.morh.hr/30-godina-hrvatske-vojske/>.

³¹⁴ Davor Marijan, *Oluja* (Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2009), 36.

³¹⁵ Nevenka Špoljarić, „Tragedije na zgarištima“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 10. X. 1991., 12.

³¹⁶ P. Požar, „Deseto primirje“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 21. X. 1991., 9.

³¹⁷ “2.500 hrvatskih žrtava“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 2. XI. 1991., 2.

³¹⁸ Mladen Kevo, „Sarvaš postao „Karavukovo““, *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. XI. 1991., 32.

8. Događaji na prostoru istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema od pada Vukovara do potpisivanja Sarajevskog primirja

7. 1. Obrana grada Osijeka

Granatiranja grada Osijeka pojačana su nakon pada Vukovara, prvi veći napad dogodio se 20. studenog 1991. g., kada je od posljedica granatiranja poginulo šest osoba, a 118 ih je bilo ozlijeđeno.³¹⁹ Zbog sve teže situacije na istočno-slavonskom bojištu Zapovjedništvo obrane grada Osijeka zabranilo je izlazak vojnih obveznika od 18 do 60 godina s područja tadašnje općine Osijek.³²⁰ Krizni štab općine Osijek tih je dana donio odluku o uvođenju radne obveze za sve one koji su sposobni doprinijeti obrani grada i funkcioniranju civilnog života.³²¹ Pored svega toga uveden je 12. prosinca 1991. g. i policijski sat na području grada Osijeka, koji je trajao od 20:00 do 5:00 sati.³²²

Južna obrambena linija Osijeka bila je tih dana nakon pada Vukovara itekako ugrožena, padom Ernestinova 20. studenog 1991. g. Laslovo se našlo u potpunom okruženju. Zbog vrlo teške situacije u kojoj su se nalazili branitelji i mještani Laslova, odlučeno je da se evakuiraju, kako ne bi pali u ruke pripadnicima JNA, srpskih dobrovoljačkih odreda i pobunjenim Srbima. Do evakuacije je došlo 23. studenog 1991. g. Proboj do Osijeka bio je uspješan, trajao je oko 13 sati i tijekom proboja su morali proći i kroz mnogobrojna minska polja.³²³ Protunapad na južnoj obrambenoj liniji grada Osijeka uslijedio je već sljedećeg dana kad je pod kontrolu ponovno stavljeno selo Divoš, koje je bilo okupirano od strane pripadnika JNA, srpskih dobrovoljačkih odreda i pobunjenih Srba 20. studenog 1991. g.³²⁴ Linija bojišnice na tom dijelu tada je postavljena između Tenjskog Antunovca i Ernestinova.³²⁵ Laslovo i Ernestinovo je prema

³¹⁹ M. D., „Šest poginulih – 118 ozlijeđenih“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 22. XI. 1991., 8.

³²⁰ Ivica Korman, „Zabrana odlazaka“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 22. XI. 1991., 20.

³²¹ Ana Diklić, „Uvedene radne obveze“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 30. XI. 1991., 16.

³²² Ana Diklić, „Zabrana kretanja od 20 do 5 sati“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 12. XII. 1991., 24.

³²³ Njari, „Mađari istočne Slavonije u Domovinskom ratu“, 161.

³²⁴ „Povoljnija situacija“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 25. XI. 1991., 24.

³²⁵ Goran Flauder, „Kako je palo Laslovo“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 29. XI. 1991., 8.

mišljenju pukovnika Gorinška palo zato što su se aktivirali „lojalni Srbi“ iz Divoša po instrukcijama iz Beograda.³²⁶

Zbog sve teže situacije u Osijeku i okolici došlo je do novih iseljavanja u sigurnije krajeve Hrvatske ili u inozemstvo.³²⁷ Tadašnju osječku općinu tih je dana napustilo gotovo 50% pučanstva.³²⁸ Početkom prosinca sekretar Sekretarijata za društvene djelatnosti općine Osijek Ivan Štark izjavio je kako je od rujna do početka prosinca u tadašnjoj osječkoj općini uništeno oko 18.000 objekata. Drugim riječima pripadnici JNA, srpskih dobrovoljačkih odreda i pobunjeni Srbi su uništili 70% stanova, kuća i gospodarskih objekata.³²⁹

Jedan od najodlučnijih dana obrane grada Osijeka bio je 5. prosinac 1991. g. kada su Osijek i okolica prvo bili izloženi teškim topničko-minobacačkim napadom. Nakon toga je uslijedio pokušaj osvajanja Osijeka pješadijskim napadom.³³⁰ Najteže borbe su se vodile za Nemetin i na južnom prilazu Osijeku, kod šume Rosinjače, gdje su malobrojne jedinice Hrvatske vojske (HV) uspjele nakratko zaustaviti prodor pripadnika JNA, srpskih dobrovoljačkih odreda i pobunjenih Srba, čime su omogućili ostalim osječkim braniteljima da zauzmu svoje položaje.³³¹ Tog dana su vođene teške borbe i oko Antunovca. Spomenuto selo je uslijed sve jačih napada istoga dana i palo, no selo Ivanovci su se uspjeli održati, čime je onemogućeno još veće okruženje Osijeka.³³² Padale su tog dana granate i po prigradskom naselju Višnjevac, od posljedica granatiranja poginuo je jedan pripadnik HV-a, a u šumi Rosinjači je, također, sudjelovao jedan pripadnik HV-a iz Višnjevca. Doprinos Višnjevca obrani Osijeka je velik, brojni su mještani tog prigradskog naselja popunjavali 106., 130. i 160. brigadu HV-a.³³³

Sredinom prosinca moral osječkih branitelja je uvelike podignut kada su saznali da su u Osijek došli hrvatski legionari. Riječ je o profesionalnim vojnicima koji su tijekom svoje vojne

³²⁶ Sandra Asentić, „Primirje kao krinka“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 29. XI. 1991., 24.

³²⁷ Draško Celing, „Hrabri ostaju“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 25. XI. 1991., 15.

³²⁸ Ana Diklić, „Uvedene radne obveze“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 30. XI. 1991., 16.

³²⁹ Ana Diklić, „Uništeno 18.000 objekata“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 6. XII. 1991., 14.

³³⁰ Mirko Vukotić, „Samo bez panike!“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 7. XII. 1991., 24.

³³¹ Hrvatska radiotelevizija, CRO91 (5. 12. 2017.), 5. prosinca 1991. – Braneći Osijek u šumi Rosinjači poginulo 16 branitelja. https://www.youtube.com/watch?v=XRM5LLuxLyE&ab_channel=CRO91 (zadnji put pristupljeno: 7. 6. 2022.)

³³² Ana Diklić, „Ivanovac nije pao!“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 10. XII. 1991., 15.

³³³ Zlatko Čurik, *Višnjevac* (Višnjevac: vlastita naklada, 2006), 170., 171., 173. i 175.

karijere bili u sklopu francuske Legije stranaca, engleskih „SAS“ jedinica, američkih „zelenih beretki“ i drugih vojski svijeta.³³⁴ Zahvaljujući spomenutom ohrabrenju osječki su branitelji uspješno odbili napad pripadnika JNA, srpskih dobrovoljačkih odreda i pobunjenih Srba koji se dogodio 15. prosinca 1991. g. Tada je Osijek napadnut sa sjeverne strane. Pripadnici JNA, srpskih dobrovoljačkih odreda i pobunjeni Srbi su pokušali osvojiti dva osječka prigradska naselja Tvrđavicu i Podravlje. Na južnoj bojišnici grada Osijeka agresor je krenuo u osvajanje Ivanovca i Brijesta.³³⁵ JNA je uspjela ovladati Paulin Dvorom 16. prosinca 1991. g. i time su se na prvoj crti bojišnice našla sela Hrastin i Vladislavci.³³⁶

Sljedećih dana pripadnici JNA i pobunjeni Srbi su pokušali napraviti prodor na Bajer, riječ je o dijelu Kopačkog rita nasuprot Nemetinu. Da su pripadnici JNA i pobunjeni Srbi bili uspješni u svojem naumu omogućilo bi im se direktno gađanje grada topništvom. Pripadnici Hrvatske vojske su krenuli u protunapad, započela je time akcija Đavolja greda. Zahvaljujući spomenutoj akciji koja je okončana 18. prosinca 1991. g. pripadnici JNA i pobunjeni Srbi su odbačeni do sela Kopačeva i cijeli prostor između rijeke Drave i Kopačeva bio je očišćen od pripadnika JNA i pobunjenih Srba.³³⁷

Dan prije potpisivanja Sarajevskog primirja, 1. siječnja 1992. g., tj. na Novu godinu JNA je izvršila nove napade na Ivanovac i Brijest. Tog dana se ograničila samo na minobacačko-topnički napad, nije bilo pješadijskog napada.³³⁸ Granatiranja hrvatskih gradova i sela su se nastavila i uoči potpisivanja Sarajevskog primirja, stoga su i pripadnici Hrvatske vojske nerijetko odgovorali na provokacije JNA. Na dan kada je trebala stupiti na snagu odluka o prekidu vatre (3. siječnja 1992. g.), 132. (našička) brigada HV-a pokušala je potisnuti vojne snage JNA na južnoj bojišnici grada Osijeka. Borbe su se vodile oko Divoša. Našička brigada odnijela je pobjedu i uspjela je pod kontrolu staviti Divoš.³³⁹ Od 2. svibnja 1991. g. do početka 1992. g. u Osijeku je ozlijeđena 3.881 osoba, a poginule su 663 osobe.³⁴⁰

³³⁴ Tihomila Jovanović, „Hrvatski legionari stigli u Osijek“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 13. XII. 1991., 24.

³³⁵ Ana Diklić, „Neuspjeli pješački prodori“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 16. XII. 1991., 32.

³³⁶ Marijan i Barić, *Raspad Jugoslavije i stvaranje hrvatske države*, 182.

³³⁷ Mihanović, „Obrana Osijeka 1991. godine“, 322-329.

³³⁸ Mladen Kevo, „Napad na Ivanovac i Brijest“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 2. I. 1992., 2.

³³⁹ Sandra Asentić, „Hrvatska vojska osvojila Divoš“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 4. I. 1992., 16.

³⁴⁰ Branimir Glavaš, „Osijek, godina opasnog življenja“, u *Uvijek Osijek*, ur. Željko Bosanac (Osijek: Izdavački centar Revija Otvorenog sveučilišta Osijek, 1992), 124.

7. 2. Bosutska bojišnica

Nakon pada Vukovara bojišnica se na prostoru istočne Slavonije i zapadnog Srijema prostirala od rijeke Save i išla je preko Strošinaca, kroz Spačvanske šume i izbijala je na rijeci Bosut, dalje je pratila tok rijeke Bosut do Vinkovaca i od Vinkovaca je išla dalje preko Nuštra, Žankovaca, Jarmine i Ivankova. Bojišnica je bila duga preko 100 kilometara i najvažniji dio spomenute bojišnice je bio tzv. Bosutski front. Branitelji županjske bojišnice su i dalje spriječavali ulazak vojnih snaga JNA na županjsko područje, jedan takav pokušaj ulaska je spriječen odmah nakon pada Vukovara. JNA je pokušala prodrijeti na županjsko područje iz Srijema kroz šumu Dobrnju sjeverno od Jamene.³⁴¹ Stanje na širem području Vinkovaca dodatno je otežano nakon pada sela Nijemci i Donjeg Novog Sela, tada se na prvoj crti bojišnice našlo selo Komletinci.³⁴² Pripadnici JNA, srpskih dobrovoljačkih odreda i pobunjeni Srbi su nakon zauzimanja sela Nijemci ponovno pokazali svu svoju surovost time što su opljačkali sve kuće i posjekli drvored u selu.³⁴³ Krajem studenog pojačani su napadi na selo Jarminu, koje je bilo ključno za obranu Vinkovaca jer je zajedno sa selom Ivankovom održavalo živom komunikaciju i opskrbu s Đakovom.³⁴⁴

Početkom prosinca, točnije 4. prosinca 1991. g. došlo je do odlučujuće bitke za Komletince. Tada su pripadnici Hrvatske vojske uspješno odbili napad JNA. Redovi JNA su tog dana bili popunjeni i pripadnicima Niških specijalaca, a pomagali su joj i pripadnici srpskog dobrovoljačkog odreda „Beli orlovi“. Spomenutom pobjedom odlučno je zaustavljeno probijanje tzv. Bosutske fronte i time su spašena mjesta Otok i Privlaka, kao i grad Vinkovci da se ne nađe u još većem okruženju.³⁴⁵ Vjeruje se da su pripadnici JNA silovito napali Komletince zato što je prethodnog dana, 3. prosinca 1991. g. jedna hrvatska diverzantska grupa u Donjem Novom Selu uništila 5 tenkova i 3 oklopna transportera.³⁴⁶ Nakon pada Vukovara uočeno je kako je moć JNA itekako oslabila uslijed pirove pobjede u Bitci za Vukovar. Mogli su se nerijetko na svim

³⁴¹ Mladen Kevo, „Bosutska fronta miruje“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 23. XI. 1991., 4.

³⁴² Mladen Kevo, „Čekaju agresora“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 26. XI. 1991., 5.

³⁴³ Perić, „Nastanak samostalne Republike Hrvatske, njezin obrambeni rat, međunarodno priznanje i položaj u međunarodnoj zajednici“, 466.

³⁴⁴ Mladen Kevo, „Glavašević i dr. Bosanac – hrvatska savjest“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 27. XI. 1991., 5.

³⁴⁵ Karaula, „Sudjelovanje 105. brigade Hrvatske vojske iz Bjelovara u obrani istočne Slavonije (studeni 1991. – srpanj 1992.)“, 195.

³⁴⁶ Mladen Kevo, „Prodora neće biti“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 8. XII. 1991., 4.

bojišnicama istočne Slavonije i zapadnog Srijema početi viđati stari tenkovi tipa T-34.³⁴⁷ Pouzdano se zna kako je na vinkovačkom području od 1. srpnja do 16. prosinca 1991. g. poginula 281 osoba, a mnoge su se vodile kao nestale, a ranjenih je bilo 1029. Materijalne štete koje su ratom učinjene tadašnjoj općini Vinkovci su, također, bile velike. Sekretar Sekretarijata gospodarstva Drago Ereš izjavio je sredinom prosinca da se šteta učinjena ratom procjenjuje na 1 do 1,5 milijardi maraka. Ukupno je od posljedica granatiranja do tada bilo oštećeno 6.800 stambenih objekata.³⁴⁸ Do potpisivanja Sarajevskog primirja JNA je uspjela okupirati 50% teritorija tadašnje vinkovačke općine. Drugim riječima JNA je pod svojom kontrolom imala 25 naselja i oko 50% obradive površine.³⁴⁹

7. 3. Valpovština

Granatiranje Valpovštine i dalje je bilo istog intenziteta kao i u prethodnim danima i mjesecima Domovinskog rata. Zabilježeno je odmah nakon pada Vukovara kako je došlo do teških granatiranja naseljenih mjesta uz Dravu, najteže su prošli Nard, Belišće, Bistrinci i Valpovo.³⁵⁰ Krajem studenog došlo je i do prvog granatiranja Ladimirevaca, čime je JNA prestala granatirati isključivo naseljena mjesta uz Dravu.³⁵¹ Gospodarski potencijal Valpovštine pretrpio je ogromna oštećenja uslijed konstantnih granatiranja. Najviše je štete učinjeno u Belišću, gdje se nalazio Kombinat „Belišće“ u kojem je bilo zaposleno prije ratnih razaranja više od 4.500 ljudi. Problema je bilo i u poljoprivredi, naime rat je ograničio jesenske poljodjelske radove, pa je tako na nekim poljima kukuruz ostao neobran, također, i sjetva pšenice je uvelike bila usporena.³⁵² Artiljerijsko-minobacački napadi na naselja Valpovštine nisu se smirila ni pred kraj mjeseca prosinca. Na meti su i dalje bili Bistrinci, Nard, Petrijevc, Belišće i Valpovo, a jednom prilikom je stradalo i selo Gat. Valpovačka 107. brigada HV-a osim što je štitila Valpovštinu od potencijalnog pokušaja pripadnika JNA da prijeđe Dravu, sudjelovala je i u borbama kod Ernestinova. Pripadnici 107. brigade HV-a bili su vrsni diverzanti, odmah nakon pada Baranje počele su se planirati diverzantske akcije na području Baranje. Nerijetko su diverzantske grupe

³⁴⁷ S. Kraml, „Utihnulo bojište“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 8. XII. 1991., 4.

³⁴⁸ Mladen Kevo, „Tri mjeseca poslije“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 19. XII. 1991., 6.

³⁴⁹ Mladen Kevo, „Jarmina stalno na udaru“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 22. XII. 1991., 5.

³⁵⁰ V. Vazdar, „Topničke orgije“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 23. XI. 1991., 4.

³⁵¹ V. Vazdar, „Primirje puno stradanja“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 1. XII. 1991., 5.

³⁵² V. Vazdar, „Svaki dan milijun DEM manje“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 25. XI. 1991., 6.

ubacivane u Baranju preko Drave da unose nemir među pripadnicima JNA i pobunjenim Srbima.³⁵³

7. 4. Đakovština

Na području Đakovštine četnici iz Šodolovaca, Markušice, Ade i Podrinja i dalje su granatirali rubna područja istočne Đakovštine.³⁵⁴ Najviše su na udaru bila sela Semeljci, Koritna, Kešinci i Mrzović.³⁵⁵ JNA je nastavila izbacivati po istočnoj Slavoniji propagandne letke u kojima su se pozivali pripadnici Hrvatske vojske da odbiju poslušnost Zagrebu. Jedno takvo izbacivanje letaka na prostoru Đakovštine zabilježeno je krajem studenog, kada su helikopteri JNA izbacili letke iznad sela Mandićevac, Kučanci, Koritne i Mrzovića.³⁵⁶ Na području Đakovštine početkom prosinca zabilježena je upotreba dalekometnih raketa od strane pripadnika JNA. Jedna takva neaktivirana raketa pronađena je 1. prosinca 1991. g. na jednoj njivi. Riječ je o raketi koja je vrlo slična američkom „Scudu“, 2 metra je bila dugačka, a promjer joj je bio 35 centimetara.³⁵⁷ Đakovačka 122. brigada HV-a početkom prosinca pomagala je 101. zagrebačkoj brigadi HV-a u obrani sela Hrastin, koje je bilo izloženo intenzivnijim napadima pripadnika JNA, srpskih dobrovoljačkih odreda i pobunjenih Srba nakon pada Laslova i Ernestinova.³⁵⁸ Jedan od posljednjih značajnijih napada na Koritnu prije potpisivanja Sarajevskog primirja dogodio se 21. prosinca 1991. g. kada su pripadnici JNA, srpskih dobrovoljačkih odreda i pobunjeni Srbi prvo topničkom paljbom zasuli položaje hrvatskih branitelja, a nakon toga su pokušali pješadijskim napadom zauzeti spomenuto selo. Napad je odbijen i hrvatski branitelji su uspjeli uništiti jedan tenk i jedan oklopni transporter.³⁵⁹ Na početku mjeseca siječnja 1992. g. općinska komisija za procjenu ratne štete izračunala je kako je na području Đakovštine od 15. rujna 1991. g. do početka siječnja 1992. g. prouzročena šteta u vrijednosti od 847.180.671,00 dinara. Oštećena su bila mnogobrojna poduzeća kao što su: „Torpedo“, Trgovačko poduzeće „Trgopromet“, „Opeka“, „Đakovčanka“, „Posavina“ itd.³⁶⁰

³⁵³ V. Vazdar, „107. ne uzmiče“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 22. XII. 1991., 5.

³⁵⁴ S. Kraml, „Probuđena artiljerija“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 26. XI. 1991., 5.

³⁵⁵ S. Kraml, „Napadi na sela“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. XII. 1991., 5.

³⁵⁶ S. Kraml, „Leci zamijenili projekte“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 1. XII. 1991., 5.

³⁵⁷ S. Kraml, „Scudovima“ na civile“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 3. XII. 1991., 5.

³⁵⁸ S. Kraml, „Agresor pojačava pritisak“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 7. XII. 1991., 5.

³⁵⁹ S. Kraml, „Odbijen pješački napad“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 22. XII. 1991., 2.

³⁶⁰ S. Kraml, „Obnovljen život teče“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 6. I. 1992., 4.

7. 5. Baranja

Protjerivanje baranjskih Hrvata se nastavilo i u spomenutom vremenskom razdoblju. Zabilježeno je kako je u danima nakon pada Vukovara samozvana srpska vlast u Belom Manastiru donijela odluku kako članovi obitelji hrvatskih bojovnika moraju napustiti svoje domove i iseliti se iz Baranje.³⁶¹ Pozivanje Srba da se usele u domove protjeranih Hrvata, Mađara i Srba neistomišljenika nastavljeno je i u prosincu. Zabilježeno je kako je zbog manjka zainteresiranosti Srba za naseljavanje Baranje, velik broj kuća podijeljen Romima koji su pomagali lokalnim pobunjenim Srbima i pripadnicima JNA da okupiraju Baranju. Srpskoj okupatorskoj vlasti u Baranji bilo je u interesu da se Baranja što prije naseli jer se morala zemlja obrađivati, tako su pozivi upućeni i mnogim Srbima u inozemstvu.³⁶² Osim toga bilo im je važno naseliti što više Srba u Baranju i zbog plana o provedbi referendum. Spomenutim referendum bi se odlučivalo hoće li se Baranja direktno pripojiti Srbiji. Smatrali su da će referendum biti uspješan samo ako budu uspjeli naseliti što veći broj podobnih Srba. Mjesec prosinac bio je jedan od najtežih za baranjske Hrvate jer su tada počeli pristizati u Baranju šešeljevci, tj. pripadnici srpskog dobrovoljačkog odreda „Beli orlovi“. Prema svjedočanstvima nekih ljudi koji su tada uspjeli pobjeći iz Baranje, spomenuti dobrovoljački odred pojačao je maltretiranje tamošnjih baranjskih Hrvata, česta su bila i silovanja, a nastavilo se i pljačkanje kuća Hrvata.³⁶³

7. 6. Ostali događaji

Do kraja studenog poginule su na prostoru istočne Slavonije 463 osobe, a 3.130 osoba bilo je ozlijeđeno, izjavio je to jednom prilikom ravnatelj osječke Opće bolnice prim. Krešimir Glavina.³⁶⁴

Zaključno s 10. studenog 1991. g. Regionalna gospodarska komora Slavonije i Baranje izvršila je procjenu gospodarskih šteta na području Slavonije i Baranje. Prema podacima gospodarski potencijal poduzeća bio je smanjen za 48%. Ratne štete su iznosile 76,3 milijardi

³⁶¹ Hina, „Protjerivanje Hrvata!“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 1. XII. 1991., 4.

³⁶² I. Sudar, „Baranja – obećana zemlja?“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 3. XII. 1991., 8.

³⁶³ R. R., „Naseljavanje Srba“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 11. XII. 1991., 7.

³⁶⁴ Ana Diklić, „Poginule 463 osobe“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 1. XII. 1991., 16.

dinara.³⁶⁵ Poljoprivreda je, također, patila, zabilježeno je kako se trebalo ubrati ljetine na približno 112.691 hektar, a zbog rata se uspjelo obrati samo oko 30.000 hektara. Osim toga, trebalo se zasijati približno 94.000 hektara, a zasijalo se do kraja studenog samo 42.643 hektara.³⁶⁶

Srpska pravoslavna crkva, također, je podupirala rat i širila velikosrpsku propagandu. List *Pravoslavlje*, službeno glasilo Srpske pravoslavne crkve, redovito je pisao kako su svi koji se bore za nezavisnost Republike Hrvatske ustaše. Amfilohije Radović, crnogorski vladika, bio je jedan od najpoznatijih velikosrpskih ideologa iz crkvenih redova. Govorio je slično o Hrvatima kao i list *Pravoslavlje*, a pored toga još je bio poznat i po blagoslovljenjima rušenja rimokatoličkih crkvi i samostana.³⁶⁷ Međutim, nisu svi pravoslavni teolozi podupirali velikosrpsku ideologiju i jedna grupa pravoslavnih teologa u Parizu krajem 1991. g. uputila je poziv srpskim biskupima da se treba stati na kraj širenju mržnje i podupiranju nasilja i smrti.³⁶⁸

Prema podacima Glavnog sanitetskog stožera Republike Hrvatske na području istočne Slavonije od 17. kolovoza 1991. g. do 3. siječnja 1992. g. poginulo je 1.358 civila, a ozlijeđenih osoba bilo je 5.945.³⁶⁹

Prema jednom izvješću biskupskog ordinarijata Đakovačko-srijemske biskupije do kraja 1991. g. broj prognanih vjernika iz spomenute biskupije je iznosio oko 200.000.³⁷⁰

³⁶⁵ Sandra Asentić, „Na meti – gospodarstvo“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 28. XI. 1991., 6.

³⁶⁶ Tihomila Jovanović, „Prepuni skladišni kapaciteti“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 2. XII. 1991., 6.

³⁶⁷ P. Požar, „Barbari i »varvari«“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 6. XI. 1991., 9.

³⁶⁸ Branimir Anzulović, *Mit o nebeskoj Srbiji* (Zagreb: Večernji posebni proizvodi, 2011), 161.

³⁶⁹ Hina, „Istočno-slavonski pakao“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 4. I. 1992., 3.

³⁷⁰ Valentić, *Rat protiv Hrvatske 1991. – 1995.*, 205.

9. Sarajevsko primirje

Sporazum o bezuvjetnom prekidu vatre postignut je 23. studenog 1991. g. u Ženevi, kasnije potpisano Sarajevsko primirje (2. siječnja 1992. g.) zapravo je bilo samo sporazum o primjeni Ženevskog sporazuma. Potpisali su ga s hrvatske strane ministar obrane Gojko Šušak, u ime JNA general Andrija Rašeta i posebni izaslanik glavnog tajnika Ujedinjenih naroda (UN) Cyrus Roberts Vance. Prema spomenutom sporazumu apsolutni prekid vatre trebao je stupiti na snagu 3. siječnja 1992. g. u 18:00 sati.³⁷¹ Sarajevskim primirjem započeto je provođenje tzv. Vanceovog plana, nazvanog po prethodno spomenutom Vanceu. Predviđalo se tim sporazumom da će se snage Ujedinjenih naroda i policijski promatrači rasporediti na kriznim područjima Republike Hrvatske, tj. stvorit će se „Područja pod zaštitom UN-a“ (UNPA zone). Spomenute UNPA (United Nations Protected Areas) zone su bile demilitarizirana područja koja su trebala služiti kao tampon zone između Oružanih snaga Republike Hrvatske s jedne strane i pobunjenih Srba i četnika s druge strane. Osim kao tampon zone bile su uspostavljene UNPA zone i na područjima gdje su Srbi bili većina ili značajna manjina. Uspostavljene su tri glavne UNPA zone, a to su: istočna Slavonija, zapadna Slavonija i Krajina. Na prostoru istočne Slavonije uspostavljene su sljedeće UNPA zone: Beli Manastir, dijelovi Osijeka koji su istočno od središta grada, Vukovar i pojedina sela u krajnje istočnom dijelu Vinkovaca. Cilj UN-ovih snaga bilo je spriječavanje daljnjih sukoba na prostoru Republike Hrvatske i naravno osiguravanje da lokalne policijske snage obavljaju svoj posao korektno bez diskriminiranja osoba bilo koje narodnosti ili kršenja ljudskih prava. Također, tim sporazom se predviđalo da JNA napusti teritorij Republike Hrvatske.³⁷² Spomenute Zaštitne snage UN-a počele su odlaziti na krizna područja Republike Hrvatske nakon rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a koja je donesena 21. veljače 1991. g. Predviđalo se Sarajevskim primirjem da će se određena rubna područja uz UNPA zone vratiti u sastav Republike Hrvatske. Riječ je „ružičastim zonama“ (nazvane tako zbog Vanceove karte na kojoj su ta područja bila označena ružičastom bojom) na prostoru kojih su bili stacionirani pripadnici JNA. Spomenute „ružičaste zone“ nisu ušle u sastav Republike Hrvatske nakon odlaska JNA jer su se toj odluci čvrsto protivili pobunjeni hrvatski Srbi.³⁷³

³⁷¹ Hina, „Potpisan (još jedan?) sporazum“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 3. I. 1992., 16.

³⁷² Hina, „Prijedlog mirovne operacije UN u Jugoslaviji“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 3. I. 1992., 6.

³⁷³ Perić, „Nastanak samostalne Republike Hrvatske, njezin obrambeni rat, međunarodno priznanje i položaj u međunarodnoj zajednici“, 469.

Hrvatski politički vrh se nije u potpunosti slagao s Vanceovim planom i tražio je da se određeni dijelovi spomenutog plana promijene i nadopune. Hrvatski sabor je donio odluku da će UN-ove Zaštitne snage biti privremeno stacionirane na određenim područjima Republike Hrvatske. Područja na kojima se budu nalazile UN-ove Zaštitne snage neće moći biti izuzeta iz ustavno-pravnog poretka Republike Hrvatske. Spomenuta odluka je ugrozila provođenje Vanceovog plana. Njemačka i ostale članice Europske zajednice su priopćile političkom vrhu Republike Hrvatske da, ukoliko Republika Hrvatska bude zahtjevala izmjene Vanceovog plana, utoliko će članice Europske zajednice donijeti odluku od odgađanju međunarodnog priznanja Republike Hrvatske. Politički vrh Hrvatske je prihvatio Vanceov plan i time je ubrzan proces međunarodnog priznavanja Republike Hrvatske.³⁷⁴

Sarajevsko primirje bilo je 15. po redu primirje, tj. prekid neprijateljstava, od početka agresorskog napada na Republiku Hrvatsku.³⁷⁵ Nakon potpisivanja primirja agresor je nerijetko pokušavao isprovocirati nove sukobe tako što bi ispalio po nekoliko minobacačkih granata ili bi zapucao na položaje pripadnika Hrvatske vojske. Hrvatski branitelji se nisu dali smesti i nisu odgovarali na provokacije agresora jer bi time ugrozili potpisano primirje.³⁷⁶ Hrvati nisu bili zadovoljni radom Zaštitnih snaga UN-a (službeni naziv spomenutih snaga UN-a glasio je: United Nations Protection Force, skraćena: UNPROFOR). Snage UNPROFOR-a nisu bile uspješne u provođenju Vanceovog plana u djelo, a to je podrazumijevalo razoružavanje pobunjenih hrvatskih Srba, omogućavanje vraćanja prognanih Hrvata na svoja ognjišta, čuvanje rimokatoličkih crkvi, odgojno-obrazovnih i zdravstvenih ustanova itd.³⁷⁷

³⁷⁴ Valentić, *Rat protiv Hrvatske 1991. – 1995.*, 206. i 207.

³⁷⁵ S. Kraml, „Napadnuti promatrači“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 4. I. 1992., 4.

³⁷⁶ Hina, „Agresor još uvijek puca po Vukovaru!“, *Glas Slavonije*, (Osijek), 6. I. 1992., 2.

³⁷⁷ Perić, „Nastanak samostalne Republike Hrvatske, njezin obrambeni rat, međunarodno priznanje i položaj u međunarodnoj zajednici“, 470.

10. Zaključak

Početak sveopćeg napada JNA, srpskih dobrovoljačkih odreda i pobunjenih Srba na području istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema bio je neizbježan nakon pokolja u Borovu Selu. Republika Hrvatska je i dalje bila za mir, no Vlada Srbije samo je čekala trenutak da započne rat protiv Republike Hrvatske. Svibanj i lipanj 1991. g. protekli su u napetoj atmosferi, no značajnijih oružanih sukoba nije bilo, izuzev već prije spomenutog pokolja u Borovu Selu.

Oružani sukobi su dobili na intenzitetu nakon smrti Josipa Reihla-Kira. Svaka nadolazeća pobuna Srba se pokušala agresivnijim metodama ugušiti, tako imamo zabilježene žestoke okršaje protiv tenjskih i mirkovačkih terorista u mjesecu srpnju. JNA je sve to pomno pratila i svaki puta je stala u zaštitu srpskih pobunjenika jer su joj pobunjena srpska sela bila od strateške važnosti. Upravo će po početku sveopćeg napada JNA na Republiku Hrvatsku pobunjena srpska sela dobro poslužiti JNA da iz njih napada i granatira hrvatska sela i gradove.

Krajem mjeseca srpnja i početkom mjeseca kolovoza svima je bilo jasno da je rat neizbježan. Napadi koje je tada JNA izvršila na Erdut i Dalj nerijetko se uzimaju kao trenutak kada je JNA otvoreno stala na stranu pobunjenih Srba i zajedno s njima krenula u osvajački rat protiv Republike Hrvatske. Oružane snage Republike Hrvatske i dalje nisu bile u potpunosti razvijene i imale su problema glede naoružanja, naročito joj je nedostajalo oklopno-mehaniziranih vojnih jedinica i časničkog kadra. Zbog toga će doći do vrlo brzog pada Baranje, unatoč pružanju maksimalnog otpora od strane hrvatskih branitelja.

Vukovar i Ilok po početku sveopćeg napada JNA naći će se u vrlo teškom položaju zbog svoje neposredne blizine sa Srbijom. Naročito će biti težak položaj Vukovara jer je bio okružen pobunjenim srpskim selima. Vukovarski branitelji su pružali herojski otpor gotovo tri mjeseca i zahvaljujući njihovoj požrtvovnosti ostatak Republike Hrvatske će dobiti dovoljno vremena da se naoruža i utvrdi svoje položaje. Pripadnici JNA, srpskih dobrovoljačkih odreda i pobunjeni Srbi će nakon pirove pobjede kod Vukovara uvelike oslabiti po pitanju naoružanja i njihov moral će opasti.

Iako su pripadnici JNA, srpskih dobrovoljačkih odreda i pobunjeni Srbi i dalje napadali hrvatska sela vinkovačkog i osječkog kraja, neće uspjeti do potpisivanja Sarajevskog primirja osvojiti spomenute gradove. Na prostoru istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema zavladaće relativan mir tek nakon potpisivanja Sarajevskog primirja 2. siječnja. 1992. g. Odlučeno je spomenutim mirom da će snage UN-a uspostaviti tampon zone između pripadnika Hrvatske vojske s jedne strane i pobunjenih Srba s druge strane. Također, JNA je morala napustiti teritorij Republike Hrvatske i bez potpore JNA pobunjeni Srbi više nisu predstavljali veliku prijetnju Oružanim snagama Republike Hrvatske.

11. Popis literature

Knjige:

1. Anzulović, Branimir. *Mit o nebeskoj Srbiji*. Zagreb: Večernji posebni proizvodi, 2011.
2. Axboe Nielsen, Christian. *Nismo mogli vjerovati... Raspad Jugoslavije 1991-1999*. Zagreb: Srednja Europa, 2021.
3. Barić, Nikica. *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, 2005.
4. Čišper, Zlatko. *HPT u Domovinskom ratu 1991-1995*. Zagreb: Hrvatske telekomunikacije, 1999.
5. Čuljak, Tihomir. *Rat*. Osijek: vlastita naklada, 2003.
6. Čurik, Zlatko. *Višnjevac*. Višnjevac: vlastita naklada, 2006.
7. Glavaš, Branimir. „Osijek, godina opasnog življenja“. U *Uvijek Osijek*, uredio Željko Bosanac, 99-117. Osijek: Izdavački centar Revija Otvorenog sveučilišta Osijek, 1992.
8. Grgurovac, Martin. *Vinkovci i okolica – ratne devedesete*. Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2014.
9. Holjevac Tuković, Ana i Nazor, Ante. „Ratne štete na kulturnim dobrima na području Osječko-baranjske županije“. *Scrinia Slavonica* 20 (2020), 373-422.
10. Jareb, Mario. *Hrvatski nacionalni simboli*. Zagreb: Alfa, 2010.
11. Karaula, Željko. „Sudjelovanje 105. brigade Hrvatske vojske iz Bjelovara u obrani istočne Slavonije (studeni 1991. – srpanj 1992.)“. U *Domovinski rat i njegovi društveno-ekonomski odrazi na razvoj hrvatskog istoka*, uredio Miljenko Brekalo, 177-200. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2016.
12. Komušanac, Monika. „Istočna Hrvatska – strateški prostor obrane od srbijanske agresije“. U *Hrvatski istok u Domovinskom ratu – iskustva, spoznaje i posljedice*, uredio Miljenko Brekalo, 85-102. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2015.
13. Kralj, Anđelko. *Ćelije – prvo spaljeno hrvatsko selo*. Osijek: Anđelko Kralj – “Klub Vukovar” Osijek, 1995.
14. Kramarić, Zlatko. *Gradonačelnice vrijeme je....* Zagreb: Mladinska knjiga Zagreb, 1993.

15. Kuna, Branko. „Osječki ratni leksik(on)“. U *Hrvatski istok u Domovinskom ratu – iskustva, spoznaje i posljedice*, uredio Miljenko Brekalo, 299-313. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2015.
16. Lucić, Josip. „Ratni put“. U *1. gardijska brigada Hrvatske vojske Tigrovi*, uredio Josip Lucić, 112-403. Zagreb: Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Glavni stožer Oružanih snaga RH, 2012.
17. Malović, fra Marko. *Ostajemo u Iloku*. Zagreb: Tiskara Impress, 2000.
18. Marijan, Davor. *Bitka za Vukovar*. Zagreb-Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest i Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2004.
19. Marijan, Davor. *Domovinski rat*. Zagreb: Despot infinitus, 2016.
20. Marijan, Davor. „Hrvatsko ratište 1990. – 1995.“. U *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, uredio Dražen Budiša, 97-190. Zagreb: Školska knjiga i Hrvatski institut za povijest, 2006.
21. Marijan, Davor. *Obrana i pad Vukovara*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2013.
22. Marijan, Davor. *Oluja*. Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2009.
23. Marijan, Davor i Barić, Nikica. *Raspad Jugoslavije i stvaranje hrvatske države*. Zagreb: AGM i Hrvatski institut za povijest, 2020.
24. Matković, Hrvoje. *Povijest Jugoslavije (1918-1991) – Hrvatski pogled*. Zagreb: Naklada P.I.P. Pavičić, 1998.
25. Matković-Lasta, Ivan. *Bogdanovci – vrata Vukovara*. Zagreb: K. Krešimir, 1998.
26. Mihanović, Ivan. „Borba za vojarne i oružje u Osijeku 1991. godine“. *Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira* 19 (2016), br. 37: 11-31.
27. Mihanović, Ivan. „Obrana Osijeka 1991. godine“. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2020.
28. Miškulin, Ivica. *Šeks. Politička biografija*. Zagreb: Alfa, 2017.
29. Nazor, Ante i Pušek, Tomislav. *Domovinski rat – Pregled političke i diplomatske povijesti*. Zagreb: Nakladni zavod Globus: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2018.
30. Nazor, Ante. *Počeci suvremene hrvatske države*. Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2007.

31. Njari, Denis. "Mađari istočne Slavonije u Domovinskom ratu". U *Hrvatski istok u Domovinskom ratu – iskustva, spoznaje i posljedice*, uredio Miljenko Brekalo, 157-164. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2015.
32. Pančić, Stjepan. *Krvava istina*. Lovas: Općina Lovas, 2018.
33. Perić, Ivo. *Godine koje će se pamtiti*. Zagreb: Školska knjiga, 1995.
34. Perić, Ivo. „Nastanak samostalne Republike Hrvatske, njezin obrambeni rat, međunarodno priznanje i položaj u međunarodnoj zajednici“. U *Povijest Hrvata, treća knjiga, Od 1918. do danas*, uredio Ivo Perić, 449-478. Zagreb: Školska knjiga, 2007.
35. Runtić, Davor. *Domovinski rat – Vukovar i istočno bojište, knjiga prva*. Vinkovci – Raslina: Biblioteka Domovinski rat, 2008.
36. Šanjek, Franjo. "Crkva i kršćanstvo u Hrvata 1941. – 1997.". U *Povijest Hrvata, treća knjiga, Od 1918. do danas*, uredio Ivo Perić, 398-412. Zagreb: Školska knjiga, 2007.
37. Taslidžić, Davorin. *Crna svitanja – okvir za baranjske ratne slike 1991. i dalje*. Beli Manastir: Zavod za baranjsku povjesnicu, 2011.
38. Taslidžić, Davorin. *Odsjevi duše osječke*. Osijek: Computer graphics press, 1995.
39. Valentić, Mirko. *Rat protiv Hrvatske 1991. – 1995*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod i Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2010.
40. Žužul, Marija. "Ubojstvo hrvatskih policajaca u Borovu Selu". U *Hrvatska policija u Domovinskom ratu*, uredio Krunoslav Borovec, 108-119. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 2011.

Elektronički izvori:

1. „30 godina Hrvatske vojske“. Ministarstvo obrane Republike Hrvatske. Pristup ostvaren 7. VI. 2022. <https://www.morh.hr/30-godina-hrvatske-vojske/>.
2. Svjedok događanja: "Gojko Šušak nije ispalio armbrust na Borovo Selo 1991. Nije bio ni blizu mjesta odakle je pucano". Direktno.hr. Pristup ostvaren 24. VI. 2022. <https://direktno.hr/direkt/svjedok-dogadanja-gojko-susak-nije-ispalio-armbrust-borovo-selo-1991-nije-bio-ni-blizu-mjesta-odakle-154543/>.

Videozapisi:

1. CRO91 (5. 12. 2017.), 5. prosinca 1991. – Braneći Osijek u šumi Rosinjači poginulo 16 branitelja. https://www.youtube.com/watch?v=XRM5LLuxLyE&ab_channel=CRO91 (zadnji put pristupljeno: 7. 6. 2022.)
2. Daniël Verhoeven (28. 10. 2008.), The Murder of the Pacifist Josip Reihl-Kir in Croatia 1991. https://www.youtube.com/watch?v=DLa7wtrQuAI&ab_channel=Dani%C3%ABIVerhoeven. (zadnji put pristupljeno: 19. 6. 2022.)
3. ostv031 (4. 3. 2011.), Josip Boljkovac u emisiji "Karte na stol" Osječke televizije, 2. dio. https://www.youtube.com/watch?v=yIHtRfLFd-I&t=821s&ab_channel=ostv031. (zadnji put pristupljeno: 19. 6. 1991.)

Novine:

1. "2.500 hrvatskih žrtava". *Glas Slavonije*, (Osijek), 2. XI. 1991., 2.
2. "2.538 žena i djece". *Glas Slavonije*, (Osijek), 7. VIII. 1991., 6.
3. Asentić, Sandra. „Hrvatska vojska osvojila Divoš“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 4. I. 1992., 16.
4. Asentić, Sandra. „Na meti – gospodarstvo“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 28. XI. 1991., 6.
5. Asentić, Sandra. „Primirje kao krinka“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 29. XI. 1991., 24.
6. Asentić, Sandra. „U slučaju uzbune – u skloništa!“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 17. VII. 1991., 12.
7. B., R. "Teroristi dolaze kroz šumu". *Glas Slavonije*, (Osijek), 15. V. 1991., 8.
8. Ba., B. "Stižu izbjeglice iz Laslova". *Glas Slavonije*, (Osijek), 25. VII. 1991., 10.
9. "Bal vampira". *Glas Slavonije*, (Osijek), 6. V. 1991., 2.
10. Bašić, B. „Približno 4.000 Tenjana u Osijeku“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 10. VII. 1991., 12.
11. "Baza za opskrbu". *Glas Slavonije*, (Osijek), 1. VII. 1991., 14.
12. Berečić, B. „Veća pažnja i oprez“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 12. VI. 1991., 5.
13. "Bijeg pred četničkim terorom". *Glas Slavonije*, (Osijek), 8. VII. 1991., 24.

14. "Branit ćemo Jugoslaviju do posljednjeg čovjeka". *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. III. 1990., 2.
15. Celing, Draško. "„AO Baranja“ – koncentracioni logor!". *Glas Slavonije*, (Osijek), 21. X. 1991., 14.
16. Celing, Draško. „Hrabri ostaju“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 25. XI. 1991., 15.
17. Celing, Draško. „Špegelj otac hrvatske vojske!". *Glas Slavonije*, (Osijek), 27. X. 1991., 4.
18. Celing, Draško. "Žestoki napad na vukovarsku bolnicu". *Glas Slavonije*, (Osijek), 24. X. 1991., 32.
19. "Četnička divljanja od Bijelog Brda do Tenje". *Glas Slavonije*, (Osijek), 1. VII. 1991., 8.
20. "Četnička „obrada“ ranjenika". *Glas Slavonije*, (Osijek), 14. V. 1991., 9.
21. Ć., A. "Prijavljenih izbjeglica 6.771". *Glas Slavonije*, (Osijek), 12. VIII. 1991., 14.
22. Ć., M. "Tenkovi u Čakovcima". *Glas Slavonije*, (Osijek), 3. VI. 1991., 24.
23. D., K. "Ispod kuće četničke katakombe". *Glas Slavonije*, (Osijek), 12. VII. 1991., 3.
24. D., M. "Četnici napali Dardu". *Glas Slavonije*, (Osijek), 20. VIII. 1991., 19.
25. D., M. "Šest poginulih – 118 ozlijeđenih". *Glas Slavonije*, (Osijek), 22. XI. 1991., 8.
26. "Da li se u Tenji nešto „kuha“". *Glas Slavonije*, (Osijek), 10. VI. 1991., 19.
27. "Dezertiralo 85 vojnika i časnika". *Glas Slavonije*, (Osijek), 25. VII. 1991., 2.
28. Diklić, Ana i Žipovski, Mirko. „Bombama po nedužnim ljudima“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 12. IX. 1991., 8.
29. Diklić, Ana i Kutuzović, Branimir. „Brižni čuvari Srboslavije“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 19. V. 1991., 13.
30. Diklić, Ana i Kutuzović, Branimir. „Četnički štab usred Hrvatske“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 19. V. 1991., 6.
31. Diklić, Ana. „Diverzanti sve prisutniji u Osijeku". *Glas Slavonije*, (Osijek), 24. VI. 1991., 19.
32. Diklić, Ana. "Divlji zapad u Dalju". *Glas Slavonije*, (Osijek), 4. IV. 1991., 4.
33. Diklić, Ana. „Garda odbila napad“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 8. VII. 1991., 5.
34. Diklić, Ana. „Ivanovac nije pao!". *Glas Slavonije*, (Osijek), 10. XII. 1991., 15.
35. Diklić, Ana. „Milicija SAO Krajine u Markušici“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 24. VI. 1991., 19.

36. Diklić, Ana. „Mitraljeska paljba i alarmantne glasine“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. V. 1991., 24.
37. Diklić, Ana. „Nećemo tolerirati terorizam!“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 10. VI. 1991., 19.
38. Diklić, Ana. „Neuspjeli pješački prodori“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 16. XII. 1991., 32.
39. Diklić, Ana. „Noćna pucnjava u Borovu“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 27. IV. 1991., 7.
40. Diklić, Ana. „Očekuju se incidenti“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 26. VI. 1991., 18.
41. Diklić, Ana. „Poginule 463 osobe“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 1. XII. 1991., 16.
42. Diklić, Ana. „Probleme nećemo rješavati represijom!“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 24. V. 1991., 27.
43. Diklić, Ana. „Sve radi zaštite ljudi“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 29. VI. 1991., 32.
44. Diklić, Ana. „Sve zbog obrane granica“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 22. VI. 1991., 6.
45. Diklić, Ana. „Teroristi haraju Slavonijom“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 2. V. 1991., 19.
46. Diklić, Ana. „Teroristička akcija“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 22. VI. 1991., 7.
47. Diklić, Ana. „Uništavanje imovine i mira“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 10. VI. 1991., 19.
48. Diklić, Ana. „Uništeno 18.000 objekata“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 6. XII. 1991., 14.
49. Diklić, Ana. „Uvedene radne obveze“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 30. XI. 1991., 16.
50. Diklić, Ana. „Uzrok smrti – utapljanje!“. *Glas Slavonije*, 12. VI. 1991., 18.
51. Diklić, Ana i Kutuzović, Branimir. „Vinkovci najtužniji grad“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 4. V. 1991., 2.
52. Diklić, Ana. „Vojska okupirala odmaralište u Erdutu“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 20. VII. 1991., 5.
53. Diklić, Ana. „Zabrana kretanja od 20 do 5 sati“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 12. XII. 1991., 24.
54. Diklić, Ana i Kutuzović, Branimir. „Zloupotrebe i nepravilnosti“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 19. V. 1991., 13.
55. Dimšić, Mijo. „Balkansko bure baruta Kosovo“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 3. III. 1990., 7.
56. Estreicher, Josip. „Opsada koja traje“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 11. XI. 1991., 8.
57. Estreicher, Josip. „Postupna okupacija“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 14. XI. 1991., 24.
58. Farkaš, Loretana. „S kamerom i bombom u ruci“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 29. VII. 1991., 6.

59. Filipi, Mario, Vukotić, Mirko i Bartanić, Darko. „„Jastrebovi“ siju smrt“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 7. X. 1991., 6.
60. Flauder, Goran. „Kako je palo Laslovo“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 29. XI. 1991., 8.
61. Glavašević, Siniša. „Bombardirani Vukovar i Borovo Naselje“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 14. VIII. 1991., 24.
62. Glavašević, Siniša. „Bore se i ranjenici“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 11. XI. 1991., 24.
63. Hina. „Agresor još uvijek puca po Vukovaru!“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 6. I. 1992., 2.
64. Hina. „Četnici koriste amaterske radio-valove“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. V. 1991., 14.
65. Hina. „Četnici napali selo Čelije“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 8. VII. 1991., 24.
66. Hina. „Četničko orgijanje u Hrvatskoj“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. V. 1991., 2.
67. Hina. „Glavni grad SAO“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 23. XI. 1991., 3.
68. Hina. „Hrvatska jedina domovina“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. V. 1991., 4.
69. Hina. „I Srbi u dobrovoljačkim odredima“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 6. V. 1991., 5.
70. Hina. „Ispitati kršenje humanitarnih prava“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 10. V. 1991., 4.
71. Hina. „Istočnoslavonski pakao“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 4. I. 1992., 3.
72. Hina. „Katastrofa!“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 24. X. 1991., 2.
73. Hina. „Lažnim informacijama izazivaju krvoproliće“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 4. IV. 1991., 6.
74. Hina. „Najteži ranjenici ostali u Vukovaru“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 21. X. 1991., 24.
75. Hina. „Oružje iz arsenala JA“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 19. VII. 1991., 24.
76. Hina. „Osamdeset devet oružanih napada“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 2. V. 1991., 3.
77. Hina. „Otet pa vraćen autobus „Čazmatransa““. *Glas Slavonije*, (Osijek), 24. VI. 1991., 19.
78. Hina. „Ponovo pucnjava“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 26. VI. 1991., 18.
79. Hina. „Potpisan (još jedan?) sporazum“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 3. I. 1992., 16.
80. Hina. „Prijedlog mirovne operacije UN u Jugoslaviji“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 3. I. 1992., 6.
81. Hina. „Primirje „po srpski““. *Glas Slavonije*, (Osijek), 18. XI. 1991., 2.
82. Hina. „Protestna nota vladi Republike Srbije“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 15. V. 1991., 32.
83. Hina. „Protjerivanje Hrvata!“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 1. XII. 1991., 4.
84. Hina. „Ratne štete – osam milijardi dinara“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 13. IX. 1991., 32.

85. Hina. „Razaranje minobacačima“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 3. X. 1991., 3.
86. Hina. „Razbijen riječni desant“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 7. XI. 1991., 32.
87. Hina. „Stigla tenkovska jedinica“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 6. V. 1991., 19.
88. Hina i Tanjug. „Sukob policije i terorista“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 4. V. 1991., 7.
89. Hina. „Teroristi iz Srbije u Borovu Selu“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 8. V. 1991., 24.
90. Horvat, Josip. „Heroj, kukavica ili defetist (II)“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 23. X. 1991., 14.
91. I., P. „Stiglo oružje“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 3. V. 1991., 3.
92. Jovanović, Tihomila. „Hrvatski legionari stigli u Osijek“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 13. XII. 1991., 24.
93. Jovanović, Tihomila. „Još jedna vojarna je pala“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 22. IX. 1991., 14.
94. Jovanović, Tihomila. „Prepuni skladišni kapaciteti“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 2. XII. 1991., 6.
95. Jovanović, Tihomila. „Vojarna još nije pala“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 17. IX. 1991., 8.
96. K., B. „Bač – četnička odstupnica?“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 6. V. 1991., 8.
97. K., V. „Zadržani tenkovi“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 13. IX. 1991., 28.
98. Kevo, Mladen. „Bijela zastava – izvješena pa maknuta“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 12. IX. 1991., 8.
99. Kevo, Mladen. „Boj za Nijemce“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 18. XI. 1991., 5.
100. Kevo, Mladen, Filipi, Mario i Žipovski, Mirko. „Bombe iz rukava“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 12. X. 1991., 5.
101. Kevo, Mladen, Filipi, Mario i Žipovski, Mirko. „Bombardirani kod Nuštra“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 12. X. 1991., 5.
102. Kevo, Mladen. „Borbe za vojarnu“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 16. IX. 1991., 5.
103. Kevo, Mladen. „Bosutska fronta miruje“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 23. XI. 1991., 4.
104. Kevo, Mladen. „Civilno stanovništvo u okruženju“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 1. X. 1991., 5.
105. Kevo, Mladen. „Čekaju agresora“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 26. XI. 1991., 5.

106. Kevo, Mladen. „Direktne štete 3,6 milijuna dinara“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 8. VI. 1991., 32.
107. Kevo, Mladen. „Glavašević i dr. Bosanac – hrvatska savjest“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 27. XI. 1991., 5.
108. Kevo, Mladen. „Granata svake minute!“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. XI. 1991., 16.
109. Kevo, Mladen. „Hrana i lijekovi za mirkovačke teroriste“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 2. VII. 1991., 24.
110. Kevo, Mladen. „Izbjeglice se vraćaju“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 19. VII. 1991., 3.
111. Kevo, Mladen. „Jankovci gore“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 30. IX. 1991., 6.
112. Kevo, Mladen. „Jarmina stalno na udaru“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 22. XII. 1991., 5.
113. Kevo, Mladen. „Jedini zakon – zakon terora“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 10. VII. 1991., 4.
114. Kevo, Mladen. „Kulen interesantniji od zarobljenika!“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 6. VI. 1991., 32.
115. Kevo, Mladen. „Legenda je stvorena“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 14. XI. 1991., 6.
116. Kevo, Mladen. „Mi nikuda ne idemo“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 4. VII. 1991., 6.
117. Kevo, Mladen. „Napad na Ivanovac i Brijest“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 2. I. 1992., 2.
118. Kevo, Mladen. „Nemetin pod žestokom vatrom“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 18. X. 1991., 24.
119. Kevo, Mladen. „Neprijateljski proboj do Mirkovaca“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 26. IX. 1991., 5.
120. Kevo, Mladen. „Nije im žao, ponovili bi opet!“. *Glas Slavonije*, 22. V. 1991., 2.
121. Kevo, Mladen. „Novi gubici okupacijske vojske“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 6. IX. 1991., 5.
122. Kevo, Mladen. „Odbijeni neprijateljski napadi“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 1. X. 1991., 5.
123. Kevo, Mladen. „Okupator gubi dah“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 7. X. 1991., 5.

124. Kevo, Mladen, Wranka, M. i Bartić, D. „Opće bombardiranje i razaranje grada“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 13. IX. 1991., 4. i 5.
125. Kevo, Mladen. „Opet „između“ Garde i terorista“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 19. VII. 1991., 24.
126. Kevo, Mladen. „Otet i s vlastite farme!“ . *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. VI. 1991., 25.
127. Kevo, Mladen. „Ponovo zračni napad“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 1. X. 1991., 5.
128. Kevo, Mladen. „Pretučeni radnici „Hrvatskih šuma““. *Glas Slavonije*, (Osijek), 12. VI. 1991., 18.
129. Kevo, Mladen. „Prodora neće biti“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 8. XII. 1991., 4.
130. Kevo, Mladen. „Rađa li se „slavonski Knin““. *Glas Slavonije*, (Osijek), 19. VI. 1991., 2.
131. Kevo, Mladen. „Rat u Vinkovcima“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 23. VII. 1991., 2.
132. Kevo, Mladen. „Relativno zatišje“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 24. IX. 1991., 6.
133. Kevo, Mladen. „Sarvaš postao „Karavukovo““. *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. XI. 1991., 32.
134. Kevo, Mladen. „Srbija ne odustaje“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 19. XI. 1991., 10.
135. Kevo, Mladen. „Srpske radnje letjele uzrak“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 2. VII. 1991., 14.
136. Kevo, Mladen. „Sto DEM – plaća za ubijanje“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 15. VIII. 1991., 5.
137. Kevo, Mladen. „Suđenje hrvatskom „Dalekom istoku““. *Glas Slavonije*, (Osijek), 14. VI. 1991., 24.
138. Kevo, Mladen. „Šest ranjenih“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 20. VII. 1991., 3.
139. Kevo, Mladen. „Tri mjeseca poslije“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 19. XII. 1991., 6.
140. Kevo, Mladen. „Trijumf ili kraj?“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. XI. 1991., 2.
141. Kevo, Mladen. „Upotrijebljeni bojni otrovi?!“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 19. IX. 1991., 6.
142. Kevo, Mladen. „Vezani lisicama za vrbe uz obalu!“. *Glas Slavonije*, 12. VI. 1991., 3.
143. Kevo, Mladen. „Vojni fijasko jugo-soldateske“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 28. VIII. 1991., 5.

144. Kevo, Mladen. „Vukovar na izmaku snaga“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 16. XI. 1991., 6.
145. Kevo, Mladen. „Zaplijenjene i haubice“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 29. IX. 1991., 23.
146. Knežević, J. „Lug je naš!“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 22. IX. 1991., 12. i 13.
147. Knežević, J. „Tajnovito podzemlje“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 21. IX. 1991., 14.
148. Kohn, Darko. „Prljave igre „velikog“ Kišpala“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 1. IX. 1991., 2.
149. Kokeza, Vladimir. „Poziv punoljetnim dobrovoljcima“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 20. IV. 1991., 6.
150. Koričančić, Draško. „Baranja na udaru“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. VII. 1991., 4.
151. Koričančić, Draško. „Jatak Dušana Silnog“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 8. V. 1991., 1.
152. Korman, Ivica. „Dio psihološkog rata“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 2. XI. 1991., 26.
153. Korman, Ivica. „Krvava barikada“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 15. VIII. 1991., 18.
154. Korman, Ivica. „Mještani Erduta napuštaju domove!“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 20. VII. 1991., 5.
155. Korman, Ivica. „Oštećen vodotoranj“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 22. VII. 1991., 4.
156. Korman, Ivica. „Zabrana odlazaka“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 22. XI. 1991., 20.
157. Kovačević, D. „180 okupatorskih tenkova“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 30. IX. 1991., 2.
158. Kovačević, D. i Diklić, Ana. „Laslovo neće proći kao Čelije!“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 24. VII. 1991., 5.
159. Kraml, S. „Agresor pojačava pritisak“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 7. XII. 1991., 5.
160. Kraml, S. „Izgledali su stravično“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 21. X. 1991., 8.
161. Kraml, S. „Kapitulacija okupatora pitanje sata“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 18. IX. 1991., 9.
162. Kraml, S. i Jovanović, Tihomila. „Krvavi pir SMB-vampira“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 19. IX. 1991., 9.
163. Kraml, S. „Leci zamijenili projekte“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 1. XII. 1991., 5.
164. Kraml, S. „Napadi na sela“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. XII. 1991., 5.

165. Kraml, S. „Napadnuti promatrači“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 4. I. 1992., 4.
166. Kraml, S. „„Nikola Demonja“ u rukama ZNG-a“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 17. IX. 1991., 8.
167. Kraml, S. „Obnovljen život teče“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 6. I. 1992., 4.
168. Kraml, S. „Oborena dva MIG-a“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 21. IX. 1991., 8.
169. Kraml, S. „Odbijen pješачki napad“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 22. XII. 1991., 2.
170. Kraml, S. „Okupator neće proći“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 10. IX. 1991., 7.
171. Kraml, S. „Okupator u obruču“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 9. X. 1991., 8.
172. Kraml, S. „Probuđena artiljerija“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 26. XI. 1991., 5.
173. Kraml, S. „„Scudovima“ na civile“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 3. XII. 1991., 5.
174. Kraml, S. „Utihnulo bojište“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 8. XII. 1991., 4.
175. Kusin, Vesna. „Beograd opljačkao Vukovar“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. XII. 1991., 9.
176. Kutuzović, Branimir i I., V. „Sačuvati prisebnost“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. V. 1991., 14.
177. Kutuzović, Branimir. „Životi za obranu domovine“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. V. 1991., 3.
178. Luetić, I. „Vratili se teroristi, minirana pruga“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 2. IV. 1991., 3.
179. Markotić, Božidar. „Barikade i dalje otežavaju život“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 6. V. 1991., 3.
180. Matić, R. „Barikadama brane srpsku zastavu“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 2. IV. 1991., 4.
181. Matić, R. „Istjerati četnike iz šuma“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 13. VI. 1991., 19.
182. Matić, R. „Srbijanska JA masakrira Hrvate“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 2. VIII. 1991., 13.
183. Matić, R. „Vratite nam našu djecu!“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 4. VII. 1991., 9.
184. Mijatović, T. „Kako su osvojene karaule?“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 19. IX. 1991., 5.
185. „Mir među Hrvatima i Srbima“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 9. V. 1991., 8.
186. „Na policiju otvorena unakrsna vatra“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 3. V. 1991., 6.

187. "Načelnice, zbogom". *Glas Slavonije*, (Osijek), 2. VII. 1991., 2.
188. "Nazovi 021-334-482 radi ubojstva – Hrvatske". *Glas Slavonije*, (Osijek), 20. V. 1991., 5.
189. "Novine bez potpisa". *Glas Slavonije*, (Osijek), 6. V. 1991., 1.
190. "Odbili glasovati". *Glas Slavonije*, (Osijek), 22. V. 1991., 10.
191. "Osijek na pragu rata". *Glas Slavonije*, (Osijek), 8. VII. 1991., 1.
192. P., K. "U deset sela pod upitnikom". *Glas Slavonije*, (Osijek), 19. V. 1991., 13.
193. "Pad vinkovačke „Bastilje“". *Glas Slavonije*, (Osijek), 27. IX. 1991., 5.
194. Pavić, Dijana. „Hladnokrvna ubojstva“. *Osječki tjednik*, (Osijek), 10. V. 1991., 10.
195. Penić, Stjepan. "Četrnaest oštećenja pruge". *Glas Slavonije*, (Osijek), 12. VI. 1991., 5.
196. Penić, Stjepan. „Miting u »Dudiku«“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 3. III. 1990., 4.
197. Penić, Stjepan. "Politika ometa turizam". *Glas Slavonije*, (Osijek), 19. VI. 1991., 10.
198. "Pet rafala na suseljanina". *Glas Slavonije*, (Osijek), 15. V. 1991., 4.
199. Petković, B. „Nisu straže, nego noćne šetnje“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 23. V. 1991., 10.
200. Petković, B. „Vraćen policijski brod“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 6. V. 1991., 7.
201. Petković, B. „Za građanski mir, a ne rat“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. V. 1991., 3.
202. "Pokret za oslobođenje Baranje - I Raci uz Hrvate". *Glas Slavonije*, (Osijek), 12. XI. 1991., 24.
203. "Policija čuva red i mir". *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. V. 1991., 16.
204. "Ponosan sam na Osječane". *Glas Slavonije*, (Osijek), 1. VII. 1991., 7.
205. "Povoljnija situacija". *Glas Slavonije*, (Osijek), 25. XI. 1991., 24.
206. Požar, P. „Barbari i »varvari«“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 6. XI. 1991., 9.
207. Požar, P. „Deseto primirje“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 21. X. 1991., 9.
208. Požar, P. "Ubojice i silovatelji na fronti". *Glas Slavonije*, (Osijek), 12. XII. 1991., 8.
209. "Proglašenje opće ratne opasnosti". *Glas Slavonije*, (Osijek), 21. IX. 1991., 4.
210. Pušić, Z. „Dokaz“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 27. VIII. 1991., 1.
211. R., R. "Naseljavanje Srba". *Glas Slavonije*, (Osijek), 11. XII. 1991., 7.

212. R. "Plan „Baranjski trokut“". *Glas Slavonije*, (Osijek), 2. VIII. 1991., 32.
213. R., R. "Pogođen Tehnološki fakultet". *Glas Slavonije*, (Osijek), 16. VII. 1991., 24.
214. R., R. "Proizvodnja mlijeka prepolovljena". *Glas Slavonije*, (Osijek), 17. VII. 1991., 4.
215. "Rat protiv Hrvatske". *Glas Slavonije*, (Osijek), 3. V. 1991., 1.
216. Sikora, V. „Samoorganiziranje na svim frontama“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. V. 1991., 8.
217. Sikora, V. "Žito neće gorjeti". *Glas Slavonije*, (Osijek), 20. VI. 1991., 10.
218. "Srbi uzimaju hrvatska ognjišta". *Glas Slavonije*, (Osijek), 31. VIII. 1991., 24.
219. "Srbijanske horde u Slavoniji". *Glas Slavonije*, (Osijek), 7. VIII. 1991., 1.
220. St. "Sačuvati mir u Baranji". *Glas Slavonije*, (Osijek), 3. VII. 1991., 5.
221. Stanković, Nada. „Hoće li JNA jamčiti sigurnost!“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 18. VI. 1991., 2.
222. Stanković, Nada i Bartanić, Darko. "Hoćemo u svoje domove". *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. VII. 1991., 8.
223. Stanković, Nada. „Mračna razmjena po diktatu“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 12. VIII. 1991., 12. i 13.
224. Stanković, Nada. „Nemir“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 1. VII. 1991., 13.
225. Sudar, I. „Baranja – obećana zemlja?“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 3. XII. 1991., 8.
226. Svoboda, Damir i Balentović, Roberta. „Baranja na nišanu Srbije“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 14. VIII. 1991., 12. i 13.
227. Svoboda, Damir i Balentović, Roberta. „Četnici ubijaju i bombardiraju“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 15. VIII. 1991., 12. i 13.
228. Svoboda, Damir. „Četnici zaklali novinara Penića“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 17. VIII. 1991., 5.
229. Svoboda, Damir i Balentović, Roberta. „Federalno – četnička agresija“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 23. VIII. 1991., 12.
230. "Šoškoćanin – ratni huškač". *Glas Slavonije*, (Osijek), 11. V. 1991., 7.
231. Šovagović, Đuro. „Mir i samo mir“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 8. V. 1991., 6.
232. Špišić, Davor, Korman, Ivica, Kevo, Mladen i Jaćimović, Z. „Slomljena linija istočnog prodora“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 26. IX. 1991., 6.

233. Špišić, Davor. „U četničko-armijskom obruču“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 16. VII. 1991., 1.
234. Špoljarić, Nevenka. „Tragedije na zgarištima“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 10. X. 1991., 12.
235. Špoljarić, Nevenka. „Uništeni neprijateljski tenkovi!“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 23. VIII. 1991., 32.
236. „Šuti i radi, stoko!“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 18. VIII. 1991., 5.
237. T., S. „Čuvaju polja“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 11. VI. 1991., 10.
238. Tanjug. „Jugoslavija na rubu rata“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 24. IV. 1991., 8.
239. Tanjug. „Promet još u prekidu“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 25. IV. 1991., 24.
240. „Tenkovi na mostu preko Dunava“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 6. V. 1991., 3.
241. „Tenkovi „oru“ ulice“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 6. V. 1991., 19.
242. Tomić, S. „Napadnuta Županjska Posavina“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 8. XI. 1991., 9.
243. Tomić, S. „Potpisi za Narodnu gardu“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. V. 1991., 8.
244. Topić, Dario. „Izrešetani u osobnom automobilu“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 2. VII. 1991., 2.
245. Topić, Dario i Divjak, B. „Konvoj – taktička varijanta“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 15. X. 1991., 6.
246. Topić, Dario. „Metamorfoza „Politike““. *Glas Slavonije*, (Osijek), 23. V. 1991., 7.
247. Topić, Dario i Divjak, B. „Pripreme za oslobađanje Baranje“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 10. X. 1991., 6.
248. Topić, Dario. „Ponovo pucnjava“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 23. IV. 1991., 19.
249. Topić, Dario. „Protiv Mesića, Markovića i Lončara“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 16. V. 1991., 24.
250. Topić, Dario. „Uhićena dvojica terorista“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 15. V. 1991., 23.
251. „U očekivanju Đurđevdana“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 6. V. 1991., 24.
252. „Utočište Tenjanima hrvatske nacionalnosti“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 1. VII. 1991., 24.
253. „Utopio se Šoškoćanin“. *Glas Slavonije*, 15. V. 1991., 1.

254. Vasiljević, Vlado i Mrvić, Svetimir. „Osnovan prijeki sud“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 16. IX. 1991., 6.
255. Vazdar, V. „107. ne uzmiče“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 22. XII. 1991., 5.
256. Vazdar, V. „Nastavak razaranja“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. XI. 1991., 4.
257. Vazdar, V. „Nove žrtve bezumlja“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 18. IX. 1991., 9.
258. Vazdar, V. „Nove žrtve bezumlja“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 7. X. 1991., 7.
259. Vazdar, V. „Novi val izbjeglica“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 26. VIII. 1991., 14.
260. Vazdar, V. „Opkoljeni četnici“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. VII. 1991., 16.
261. Vazdar, V. „Pobijeni civili“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 8. XI. 1991., 32.
262. Vazdar, V. „Primirje puno stradanja“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 1. XII. 1991., 5.
263. Vazdar, V. „Svaki dan milijun DEM manje“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 25. XI. 1991., 6.
264. Vazdar, V. „Topničke orgije“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 23. XI. 1991., 4.
265. Vazdar, V. „Uspješna evakuacija izbjeglica“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 22. VIII. 1991., 4.
266. Vazdar, V. „Tko ubija Hrvate“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 2. IX. 1991., 5.
267. Vukadinović, N. „Osam novih žrtava“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 19. X. 1991., 24.
268. Vukotić, Mirko. „Ivankovo je spremno“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 9. XI. 1991., 14.
269. Vukotić, Mirko. „„Kрмаče“ u Šećerani“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 17. XI. 1991., 8.
270. Vukotić, Mirko. „Noć straha“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 2. IX. 1991., 5.
271. Vukotić, Mirko. „Samo bez panike!“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 7. XII. 1991., 24.
272. Vukotić, Vesna. „Dramatičan vapaj možda zaista posljednji“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 18. X. 1991., 7.
273. Wranka, M. „Krvlju plaćeno primirje“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 4. IX. 1991., 7.
274. Žipovski, Mirko. „Pakao u Laslovu“. *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. IX. 1991., 16. i 17.